

Výkonové indikátory ve vzdělávání

Indikátory OECD
Metodická příručka



Česká republika je již od roku 1992 členem Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále OECD). Jednou z oblastí, které se tato organizace věnuje, je oblast školství a vzdělávání. Vzděláváním a souvisejícími okruhy se zabývá skupina expertů a institucí zapojených do programu INES (Indicators of Education Systems – Systém ukazatelů školských systémů). Na základě spolupráce těchto expertů a institucí a sekretariátu OECD vychází každoročně již od roku 1996 publikace *Education at a Glance* (dál EaG), v níž jsou zveřejněny indikátory, které se dotýkají oblasti vzdělávání a porovnávání vzdělávacích systémů v rámci zemí OECD.

Zájem veřejnosti o indikátory zabývající se vzdělávacími systémy jednotlivých zemí byl hlavním impulsem vzniku projektu, jehož první výstup se Vám právě dostává do rukou. Jedná se o metodickou příručku *Výkonové indikátory ve vzdělávání*. Veřejnost indikátory používá, ale vzhledem k neznalosti metodiky jejich výpočtu velice často dochází k dohadům, co je vlastně v indikátoru zahrnuto, a následně dochází i k dezinterpretaci výsledků. Zejména z těchto důvodů se Ústav pro informace ve vzdělávání neustále setkává s požadavky na vysvětlení jednotlivých indikátorů a na popis jejich struktury.

Hlavním cílem projektu, jehož prvním výstupem je tato metodická příručka zabývající se výkony ve vzdělávání, je **zpracování publikací definujících metodiku, kterou se počítají indikátory OECD publikované v Education at a Glance**. Kromě této příručky budou v rámci projektu zpracovány další dvě, které se budou zabývat pracovníky a pracovními podmínkami ve vzdělávání a financováním vzdělávání.

V publikacích bude ozřejmena struktura indikátorů z dané oblasti, metodika jejich výpočtu a součástí příruček budou i některé časové řady hodnot zveřejněných indikátorů za Českou republiku. V rámci projektu budou současně zpracována i sociotechnická doporučení týkající se sledování údajů, které jsou dosud za Českou republiku v mezinárodních statistikách pouze odhadovány. Doufáme, že tato řada publikací napomůže sjednotit podobu a metodiku používání indikátorů využívaných pro mezinárodní srovnání vzdělávacích systémů.

Tato první metodická příručka tematicky navazuje na analýzu *Ukazatele hodnotící přístup, účast a výstupy z terciárního vzdělávání aneb kolik vlastně máme vysokoškoláků?*, která byla zpracována jako podkladová studie pro *Bílou knihu terciárního vzdělávání* a byla vydána Ústavem pro informace ve vzdělávání na konci roku 2007. V této analýze byly metodicky popsány ukazatele týkající se terciárního vzdělávání používané pro mezinárodní srovnání, nejen ukazatele OECD. Přestože těmto ukazatelům byla již věnována samostatná publikace, pro podání uceleného obrazu jsme je zařadili i do této metodické příručky.

Předmětem zájmu v této metodické příručce jsou tedy indikátory týkající se formálního vzdělávání od úrovně předškolního až do úrovně terciárního vzdělávání. Při jejich popisu a výběru vycházíme z obsahu ročenky školství OECD *Education at a Glance* vydané v roce 2007, která byla v době vzniku této příručky poslední dostupná.

Pro porovnání hodnot indikátorů za Českou republiku s ostatními zeměmi jsme vybrali průměry za země OECD a země Evropské unie, které jsou zároveň členskými zeměmi OECD (EU 19). Vzhledem k tomu, že prakticky ve všech ukazatelích se hodnoty jednotlivých zemí liší a průměrné hodnoty za všechny země jsou mnohdy zkresleny hodnotami několika málo zemí, porovnáváme údaje za Českou republiku se zeměmi, které jsou nám nejbližší, ať už z geografického nebo kulturního pohledu. Jedná se o Slovensko, Polsko, Maďarsko, Německo, Rakousko a Maďarsko.

PUBLIKACE EDUCATION AT A GLANCE

Publikace *Education at a Glance* (dále EaG) je každoročně (od roku 1996) vydávána Organizací pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále OECD). Publikace vzniká na základě spolupráce expertů a institucí zapojených do programu INES (Indicators of Education Systems – Systém ukazatelů školských systémů) a sekretariátu OECD a jedná se o soubor ukazatelů charakterizujících vzdělávací systémy z různých pohledů.

Informace jsou v EaG zveřejňovány zpravidla s dvouletým zpožděním, které je způsobeno odlišnými systémy sběru statistických dat v jednotlivých členských zemích. Poslední dostupné údaje v době vzniku této metodické příručky byly publikovány v EaG 2007 a v naprosté většině se jedná o údaje za rok 2005 (školní rok 2004/2005, kalendářní rok 2005) a údaje o finančních výdajích za rok 2004. Veškeré údaje, poskytované jednotlivými zeměmi, které vstupují jako podkladová data do výpočtu indikátorů EaG, jsou členěny podle mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED97. Vydání EaG má již několik let obdobnou strukturu, většina ukazatelů je porovnatelných s předchozími lety, resp. s rokem minulým, a v posledních letech se publikace člení na čtyři hlavní kapitoly:

Výsledky vzdělávání a výnosy ze vzdělávání – kapitola se zabývá výsledky vzdělávání a také tím, kolik lidí vzdělávání ukončuje. Součástí jsou i ukazatele týkající se vzdělanosti obyvatelstva jednotlivých zemí.

Finanční a lidské zdroje vložené do vzdělávání – kapitola je zaměřena na ukazatele týkající se financování školství v jednotlivých zemích z různých pohledů. Hodnoty těchto ukazatelů je nutné brát v úvahu při interpretaci dalších charakteristik vzdělávacích systémů – např. výše výdajů na jednoho žáka a studenta má úzkou spojitost i s průměrnou velikostí třídy nebo s průměrným počtem žáků či pedagogických pracovníků a celkově ovlivní podmínky žáků a studentů v průběhu vzdělávacího procesu.

Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou – kapitola obsahuje ukazatele charakterizující jednotlivé vzdělávací systémy z pohledu vzdělávací politiky, kontextu vzdělávání a výkonů vzdělávací soustavy. Obsahuje ukazatele typu míra vstupu, účast na vzdělávání i ukazatele týkající se vzdělávání dospělých.

Školní prostředí a organizace škol – kapitola zahrnuje ukazatele charakterizující pracovní podmínky učitelů, jako např. pracovní doba učitelů, vyučovací doba učitelů (tedy počet hodin výuky), finanční ohodnocení učitelů, počet hodin, které žáci stráví výukou ve škole. Tyto ukazatele mohou být základem pro hodnocení kvality výuky.

Pro účely této metodické příručky se zabýváme vybranými ukazateli kapitol *Výsledky vzdělávání a výnosy ze vzdělávání* a *Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou*. Ukazatele ostatních kapitol budou metodicky popsány v dalších dvou metodických příručkách, které jsou součástí projektu a budou vydány v průběhu roku 2008.

■ ■ OBSAH PUBLIKACE EDUCATION AT A GLANCE

Pro dokreslení celkového obrazu zde uvádíme i seznam všech indikátorů, které byly zveřejněny v *Education at a Glance* 2007. Názvy v závorkách jsou odpovídající názvy indikátorů ze starších vydání EaG před rokem 2007.

A. Výsledky vzdělávání a výnosy ze vzdělávání

- A1 Na které úrovni dospělí studovali? (*Vzdělanost dospělé populace*)
- A2 Kolik studentů ukončí sekundární vzdělávání? (*Míra dokončování vyššího sekundárního vzdělávání*)
- A3 Kolik studentů ukončí terciární vzdělávání? (*Míra dokončování terciárního vzdělávání a míra přežití v terciárním vzdělávání*)
- A4 Jaké ambice mají žáci z pohledu dosaženého vzdělání?
- A5 Jaký mají studenti postoj k matematice?
- A6 Jaký dopad má zázemí imigrantů na jejich studijní výsledky?
- A7 Ovlivní socioekonomické zázemí žáků jejich účast ve vyšších stupních vzdělávání?
- A8 Jaký vliv má účast ve vzdělávání na účast na trhu práce?
- A9 Jaké jsou ekonomické výnosy ze vzdělávání? (*Výnosy ze vzdělávání: vzdělání a výdělky*)

B. Finanční a lidské zdroje vložené do vzdělávání

- B1 Kolik stojí žák/student? (*Výdaje na vzdělávání na studenta*)
- B2 Kolik z bohatství státu je vynaloženo na vzdělávání? (*Výdaje na vzdělávání jako podíl HDP*)
- B3 Jaké jsou veřejné a soukromé výdaje na vzdělávání? (*Veřejné a soukromé investice do vzdělávání*)
- B4 Jaké jsou celkové veřejné výdaje na vzdělávání? (*Celkové veřejné výdaje na vzdělávání*)
- B5 Jaké jsou výdaje studenta v terciárním vzdělávání a kolik veřejných subvencí obdrží? (*Veřejné subvence studentům a domácnostem*)
- B6 Z jakých zdrojů pocházejí finanční prostředky na vzdělávání a za co jsou utraceny? (*Výdaje na instituce podle účelu a zdrojů*)
- B7 Jak efektivně jsou finanční prostředky ve vzdělávání využity?

C. Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou

- C1 Jak rozšířené jsou programy odborného vzdělávání? (*Účast na vzdělávání od základního vzdělávání po dospělost*)
- C2 Kdo se účastní vzdělávání? (*Účast na vzdělávání v sekundárním a terciárním vzdělávání*)
- C3 Kdo studuje v zahraničí a kde? (*Mobilita studentů a studující cizinci v terciárním vzdělávání*)
- C4 Jak úspěšnější jsou studenti při přechodu ze vzdělávání na trh práce? (*Vzdělávací a pracovní status mladých lidí*)
- C5 Účastní se dospělí dalšího vzdělávání souvisejícího s prací? (*Účast na vzdělávání dospělých*)

D. Školní prostředí a organizace škol

- D1 Kolik času stráví žáci ve třídě? (*Předpokládaná doba výuky žáků na primární a nižší sekundární vzdělávací úrovni*)
- D2 Jaký je počet žáků na učitele a jak velké jsou třídy? (*Velikost třídy a počet žáků na učitele*)
- D3 Jak jsou učitelé odměňováni? (*Platy učitelů*)
- D4 Kolik času stráví učitelé výukou? (*Vyučovací a pracovní povinnosti učitelů*)
- D5 Jak vzdělávací systémy monitorují práci škol? (*Přístup k počítačům a jejich využití*)

Pro účely této metodické příručky jsme vybrali indikátory týkající se výkonů vzdělávacích systémů od úrovně předškolního do terciárního vzdělávání (tedy od mateřských škol až po školy vysoké) a indikátory týkající se zisků ze vzdělání.

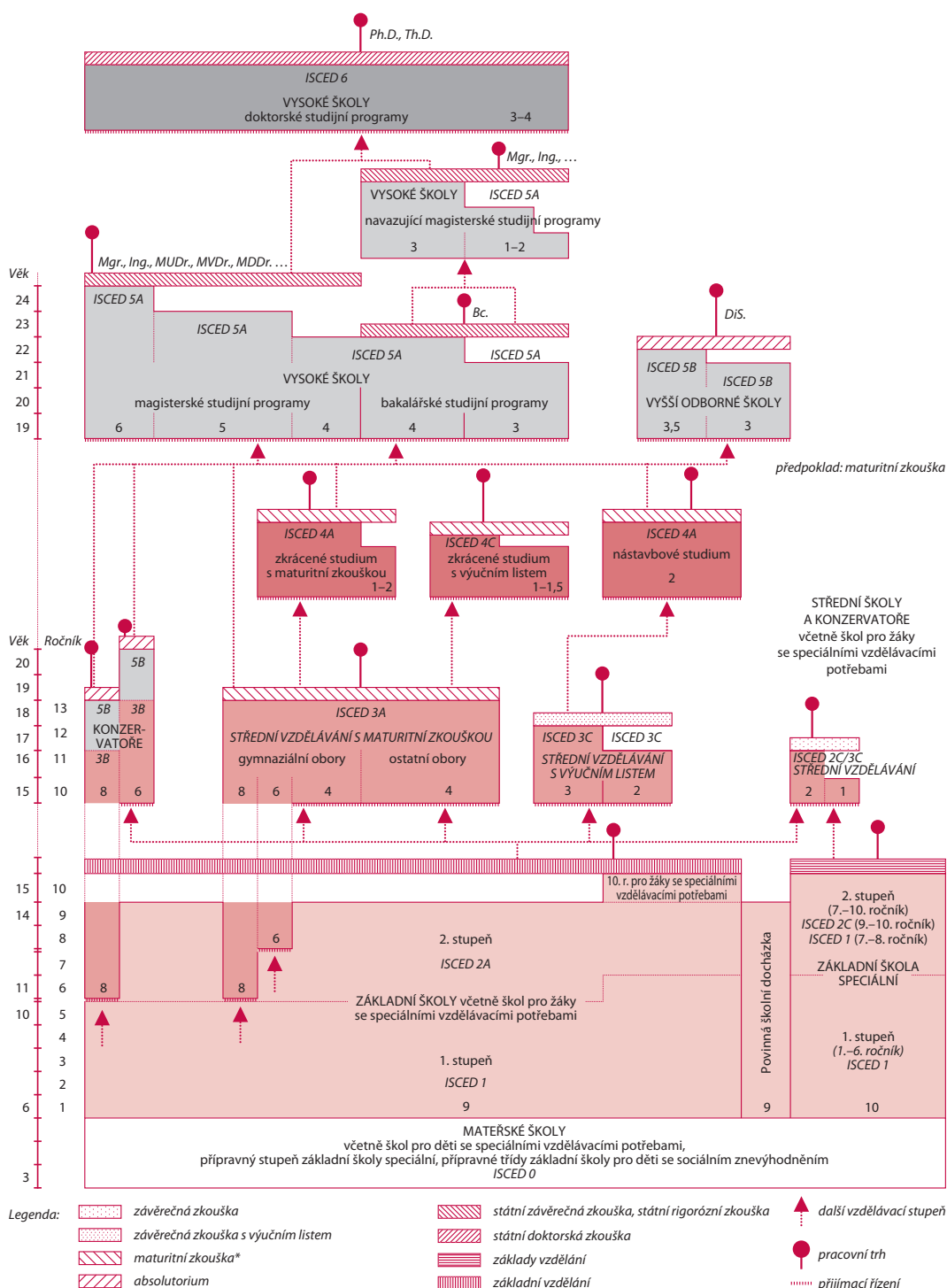
Indikátory OECD zabývající se výkony ve vzdělávání popisované v této metodické příručce jsou:

- A1 Na které úrovni dospělí studovali?
- A2 Kolik studentů ukončí sekundární vzdělávání?
- A3 Kolik studentů ukončí terciární vzdělávání?
- A8 Jaký vliv má účast ve vzdělávání na účast na trhu práce?
- C1 Jak rozšířené jsou programy odborného vzdělávání?
- C2 Kdo se účastní vzdělávání?
- C4 Jak úspěšní jsou studenti při přechodu ze vzdělávání na trh práce?

■ ■ ČESKÝ VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM

Pro informaci uvádíme schéma českého vzdělávacího systému, kde jsou u jednotlivých vzdělávacích programů uvedeny i kategorie ISCED97, do kterých uvedený program spadá.

Obrázek 1: Schéma vzdělávacího systému v České republice – platné od roku 2005



■ ■ MEZINÁRODNÍ KLASIFIKACE VZDĚLÁNÍ ISCED 97

Mezinárodní standardní klasifikace vzdělání ISCED97 slouží k porovnávání vzdělávacích systémů jednotlivých zemí na základě srovnávání vzdělávacích úrovní. Základní jednotkou z pohledu klasifikace ISCED je vzdělávací program. Vzdělávací programy jsou zařazovány do úrovní ISCED na základě jejich obsahu, úrovně kvalifikace, resp. profilu absolventa. V rámci klasifikace se vzdělávací programy podle obsahu třídí podle dvou základních hledisek – úroveň dosaženého vzdělání a obor vzdělání. Hlavní využití klasifikace je v oblasti věcného popisu vzdělávacích systémů, statistického vyhodnocení absolventů vzdělávacích systémů (tedy nejvyšší dosažené vzdělání obyvatel) a dále v oblasti mezinárodního porovnání statistických dat v mezinárodním kontextu.

V České republice nabývá klasifikace ISCED97 dalšího významu – od 1. 1. 2008 ji zavádí ČSÚ jako státní klasifikaci pro statistická šetření.

Klasifikace ISCED97 rozlišuje sedm základních úrovní vzdělání:

Úroveň	Název úrovně
ISCED 0	Preprimární vzdělávání
ISCED 1	Primární vzdělávání
ISCED 2	Nižší sekundární vzdělávání
ISCED 3	Vyšší sekundární vzdělávání
ISCED 4	Postsekundární neterciární vzdělávání
ISCED 5	Terciární vzdělávání
ISCED 6	Terciární vzdělávání – stupeň vedoucí k vědecké kvalifikaci

Kategorie ISCED 2, 3, 4 a 5 se dále člení na podkategorie, které charakterizují možnosti absolventů při vstupu na vyšší vzdělávací úroveň. Typ

- A umožňuje absolventům vstup do další vzdělávací úrovně bez omezení,
- B umožňuje absolventům vstup do programu vyšší úrovně typu B,
- C neumožňuje vstup do terciárního vzdělávání, umožňuje absolventům přímý vstup na trh práce.

Další hledisko je zaměření programu – zda se jedná o program

- všeobecného vzdělávacího proudu,
- předodborného vzdělávání,
- odborného vzdělávání.

Hlavním kritériem pro začlenění programu podle zaměření je výše dotace odborných předmětů v rámci kurikula.

Kromě úrovní vzdělání definuje klasifikace ISCED97 i obory a skupiny oborů. Programy se opět do jednotlivých kategorií řadí na základě obsahu programu a profilu absolventa.

Vzdělávací systémy jednotlivých zemí jsou velmi rozmanité a zařazení jednotlivých vzdělávacích programů do vzdělávacích úrovní ISCED nebývá vždy zcela jednoznačné. Tato skutečnost může být zdrojem nepřesností při srovnávání výkonů vzdělávacích systémů jednotlivých zemí. Nesrovnalosti nastávají zejména v zařazování programů kategorií ISCED 3A a 4, případně při způsobu zjišťování nejvyššího dosaženého vzdělání obyvatel. Pro orientaci v naší vzdělávací soustavě a zařazování jednotlivých programů do kategorií ISCED zde uvádíme i „převodní“ tabulku mezi úrovněmi vzdělání ISCED97 a programy českého vzdělávacího systému.

Tabulka 1: Zařazení vzdělávacích programů v ČR do mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED97

(podle stavu k 20. 3. 2006)

Úroveň vzdělávání (typ a druh školy, která je poskytuje)		Úroveň ISCED97			Poznámka
program	část programu v jedné úrovni	enrolments ¹⁾	graduates ²⁾		
			program ukončený ³⁾	program neukončený ⁴⁾	
mateřská škola		0			
přípravný stupeň základní školy speciální		0			
přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním		0			
základní škola speciální	bez dvou posledních ročníků	1	2C		
základní škola praktická	1. stupeň	1	2B		
základní škola (bez základní školy praktické a základní školy speciální)	1. stupeň	1	2A		
základní škola speciální	poslední dva ročníky	2C	2C		
základní škola praktická	2. stupeň	2B	2B		
základní škola (bez základní školy praktické a základní školy speciální)	2. stupeň	2A	2A	2B	
obory gymnázií 6leté	1.–2. ročník	2A	3A		vyšší roč. 3A
obory gymnázií 8leté	1.–4. ročník	2A	3A		vyšší roč. 3A
konzervatoře: obor tanec (8letý)	1.–4. ročník	2A	5B		vyšší roč. 3B
kurzy pro získání základů vzdělání		2C	2C		
kurzy pro získání základního vzdělání		2A	2A		
obory praktická škola 1letá, 2letá		2C	2C		
obory praktická škola 3letá		3C	3C		
integrováný 1. ročník		3			
obory gymnázií 4–5leté		3A	3A		
obory gymnázií 6leté	3–6. ročník	3A	3A		nižší ročníky 2A
obory gymnázií 8leté	5–8. ročník	3A	3A		nižší ročníky 2A
obory středního vzdělávání ukončené maturitní zkouškou (bývalé obory SOS a SOU)		3A	3A		
konzervatoř: obor tanec (8letý)	5–6. ročník	3B	5B		poslední 2 ročníky 5B
konzervatoř: 6leté obory	1.–4. ročník	3B	5B		poslední 2 ročníky 5B
konzervatoř: 7leté obory	1.–5. ročník	3B	5B		poslední 2 ročníky 5B
obory středního vzdělávání		3C	3C		
obory středního vzdělávání s výučním listem		3C	3C		
studium jednotlivých předmětů na střední škole		3C	3C		
rekvalifikační kurzy ukončené závěrečnou zkouškou		3C	3C		
nástavbové studium		4A	4A		
zkrácené vzdělávání v oborech ukončených maturitní zkouškou		4A	4A		
pomaturitní studium na školách s právem státní jazykové zkoušky		4A	4A		
zkrácené vzdělávání v oborech ukončených výučním listem		4C	4C		
rekvalifikační kurzy na škole vyžadující předchozí vzdělání na střední škole (učební obory)		4C	4C		
rekvalifikační kurzy v délce od 6 měsíců do 2 let pro absolventy SŠ		4C			
vyšší odborná škola		5B	5B		
konzervatoř	poslední dva ročníky	5B	5B		
vysoké školy – bakalářské studijní programy		5A – medium / first st.	5A – first st.		5)
vysoké školy – magisterské studijní programy 4leté		5A – medium / first st.	5A		
vysoké školy – magisterské studijní programy v délce 5–6 let, včetně udělení akademického titulu		5A – long / first st.	5A		
vysoké školy – magisterské studijní programy navazující (na bakalářské studium)		5A – second st.	5A		
vzdělávání absolventů středních škol organizované vysokou školou (nesměřující k udělení titulu) ⁶⁾		4A	4A		
další vzdělávání pro absolventy bakalářských studijních programů nebo VOŠ (nesměřující k udělení titulu) – rozšiřující vzdělání		5B	5B		
další vzdělávání pro absolventy magisterských studijních programů nebo VOŠ (nesměřující k udělení titulu) – rozšiřující vzdělání		5A	5A		
doktorský studijní program ukončený titulem Ph.D.		6	6		

Komentáře:

Zdroj: ÚIV, OECD

- ¹⁾ Děti, žáci, studenti na dané úrovni vzdělávání (enrolment).
- ²⁾ Graduates – absolventi. Žáci, kteří dokončili danou úroveň programu. Nemusí být absolventy programu jako celku.
- ³⁾ Cílový stupeň vzdělání absolventů programu.
- ⁴⁾ Stupeň vzdělání absolventů u nedokončeného programu.
- ⁵⁾ Studium koncipované jako 1. stupeň vysokoškolského studia, po jeho ukončení je možno pokračovat v magisterských studijních programech.
- ⁶⁾ Studium organizované pro absolventy středních škol na vysokých školách (rekvalifikační kurzy, nulové ročníky).

ISCED 0 = Preprimární vzdělávání
ISCED 1 = Primární vzdělávání
ISCED 2 = Nižší sekundární vzdělávání
ISCED 3 = Vyšší sekundární vzdělávání
ISCED 4 = Postsekundární tertiární vzdělávání
ISCED 5 = Terciární vzdělávání

■ ■ ■ **METODICKÝ POPIS A VÝVOJ HODNOT INDIKÁTORŮ**

■ ■ **NA KTERÉ ÚROVNI STUDOVALI?**

Soubor indikátorů týkající se dosaženého vzdělání v sobě zahrnuje indikátory charakterizující vzdělanost obyvatelstva v dané zemi. Vzdělanost obyvatelstva se obvykle měří podílem obyvatel s určitou dosaženou úrovní vzdělání. Čím vyšší podíl obyvatel s vyšším dosaženým vzděláním, tím se země může považovat za „vzdělanější“. Naopak čím větší podíl obyvatel má pouze primární vzdělání nebo je bez vzdělání, tím větší problémy má země se získáním kvalifikované pracovní síly a hodnotí se jako „méně vzdělaná“.

V indikátoru se odrážejí změny ve vzdělávací politice jednotlivých zemí, ale tyto změny se projevují pomalu vzhledem k tomu, že se bere v úvahu vzdělanost všech obyvatel a nejen mladých lidí po ukončení počátečního vzdělávání. Proto i expanze terciárního vzdělávání, ke které došlo v naprosté většině postkomunistických zemí, se v indikátoru vzdělanosti obyvatelstva projevuje se zpožděním a s mnohem nižší dynamikou, než je tomu v nárůstu počtu studentů a absolventů.

■ **VYMEZENÍ INDIKÁTORU**

Indikátor je založen na nejvyšším dosaženém vzdělání obyvatel. Jedná se o podíl obyvatel ve věku 25–64 let podle úrovně jejich nejvyššího dosaženého vzdělání. Úroveň vzdělání se uvádí podle klasifikace ISCED97. Pro získání informací o vzdělanosti mladé generace se používá také indikátor modifikovaný na věkovou skupinu 25–34 let, tedy na mladé lidi po ukončení počátečního vzdělávání.

■ **ZDROJ DAT**

Data využitá pro výpočet indikátoru vycházejí z údajů o obyvatelstvu a počtu obyvatel s nejvyšším dosaženým vzděláním z databází OECD a EUROSTAT, které jsou zpracovány na základě údajů národních výběrových šetření pracovních sil (National Labour Force Survey).

Některé údaje vycházejí ze samostatných šetření realizovaných prostřednictvím projektu INES a jeho networků – v případě tohoto indikátoru se jedná o šetření realizované prostřednictvím Networku B (Supply of Skills) zaměřené na oborovou strukturu dosaženého vzdělání, případně o údaje EUROSTAT.

■ **METODICKÝ POPIS**

Údaje o dosaženém vzdělání jsou založeny na klasifikaci ISCED97, ne všechny země však ve výběrových šetřeních pracovních sil používají přímo tuto klasifikaci. Obvykle se používají národní klasifikace dosaženého vzdělání, které se následně převádějí na mezinárodní klasifikaci ISCED97. Zde může nastat základní problém v porovnatelnosti dat – definice dosaženého vzdělání v jednotlivých zemích se značně liší. Některé země vycházejí ze skutečně absolvovaného programu (stejně jako Česká republika), jiné vycházejí z vykonávané pozice v zaměstnání a z kvalifikačních požadavků na tuto pozici. Výjimkou není ani určitá kombinace obou těchto metod.

V praxi to znamená, že nastávají problémy v porovnání se zeměmi, které vykazují dosažené vzdělání na základě kvalifikačních požadavků, v případě, že se změnil kvalifikační požadavek na danou pozici. Pak tyto země všechny obyvatele na dané pozici přesunou v rámci národní klasifikace dosaženého vzdělání do jiné, obvykle vyšší úrovně. Země, které vykazují podle skutečně absolvovaného vzdělání, ponechávají tyto osoby i v případě změny kvalifikačních požadavků na stávající úrovni vzdělání. Typickým příkladem jsou zdravotní sestry. V České republice většina zdravotních sester vystudovala střední zdravotnickou školu (tedy má vzdělání na úrovni ISCED 3A), některé mají vyšší odbornou školu (ISCED 5B), jiné bakalářský program vysokoškolského studia (ISCED 5A). V rámci klasifikace nejvyššího dosaženého vzdělání jsou zařazeny do kategorií vzdělání, které skutečně absolvovaly, a to bez ohledu na to, že se v průběhu let změnil kvalifikační požadavek pro výkon této profese ze střední zdravotnické školy na terciární vzdělání v odpovídajícím oboru. Ně-

kteřé země ale postupují jinak; pokud dojde ke změně kvalifikačních požadavků – u zdravotních sester došlo v rámci Evropské unie k požadavku na terciární vzdělání – překlasifikují v dalším šetření nejvyšší dosažené vzdělání u všech zdravotních sester z úrovně ISCED 3A na ISCED 5B, bez ohledu na to, zda toto vzdělání skutečně mají a zda požadovaný studijní program absolvovaly.

Další problémy nastávají v nekompatibilitě zařazování osob s nedokončenou určitou úrovní vzdělání – některé země např. osoby, které mají za sebou alespoň 4 semestry studia v terciárním vzdělávání, klasifikují již jako osoby s terciárním vzděláním, bez ohledu na to, jestli studium úspěšně absolvovaly nebo ne. Jiné země klasifikují obyvatele podle skutečně absolvovaného vzdělání, tedy vzdělání, na které mají certifikát a které úspěšně ukončili.

Určité problémy nastávají i se zařazováním absolventů vzdělání v krátkých (dvouletých a kratších) programech na úrovni vzdělání ISCED 3C. Některé země tyto obyvatele zařazují do kategorie 3C, některé jako obyvatele s nedokončeným vyšším sekundárním vzděláním, tedy jako absolventy úrovně ISCED 2 (tedy v souladu s manuálem OECD pro zařazení absolventů).

■ DÍLČÍ INDIKÁTORY

V rámci indikátoru jsou publikovány dílčí indikátory, které podrobně charakterizují danou problematiku. Jedná se o pět indikátorů:

- Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání
- Podíl obyvatel s ukončeným alespoň vyšším sekundárním vzděláním
- Podíl obyvatel s ukončeným terciárním vzděláním
- Struktura obyvatel podle oborů, ve kterých dosáhli terciárního vzdělání
- Podíl 25–34letých s terciárním vzděláním typu 5A a 30–39letých s nejvyšším dosaženým vzděláním ISCED 6 vzhledem k počtu obyvatel ve věku 55–64 let s terciárním vzděláním typu 5A a se vzděláním stupně ISCED 6 podle oborů vzdělání

Tyto dílčí indikátory tvoří společně soubor indikátorů, který podává komplexní pohled na vzdělanost obyvatelstva, a měly by být interpretovány ve vzájemných souvislostech, a ne zcela odděleně. Každý z nich charakterizuje vzdělanost obyvatelstva z určitého úhlu pohledu. Nejkomplexnější je první z nich – *struktura obyvatelstva podle nejvyššího dosaženého vzdělání*, který charakterizuje obyvatelstvo jako celek a je z něj možné vyčíst na jedné straně podíl obyvatel bez vzdělání nebo s nejnižším vzděláním, na straně druhé podíl obyvatel s nejvyšším, tedy terciárním vzděláním. Při interpretaci struktury obyvatelstva podle nejvyššího dosaženého vzdělání je ale nutné brát v úvahu strukturu vzdělávacího systému jednotlivých zemí zejména z pohledu dosahovaných kvalifikací, tedy podle pozice, kterou s danou úrovní vzdělání lze zastávat. V některých zemích k výkonu určitých zaměstnání postačuje vyšší sekundární vzdělání, v některých jiných zemích je na stejnou pozici požadováno terciární vzdělání.

Ostatní indikátory charakterizují určitou část obyvatelstva, obvykle se jedná o lidi s nejvyšším dosaženým vzděláním vyšším sekundárním nebo vzděláním terciárním. Nižší sekundární vzdělání je obvykle součástí povinné školní docházky a v naprosté většině zemí OECD této úrovně vzdělání dosáhnou prakticky všichni. Proto se jako základní indikátor používá *podíl obyvatel s nejvyšším dosaženým alespoň vyšším sekundárním vzděláním*. Dosažení této úrovně vzdělání je prakticky ve všech zemích základním předpokladem pro úspěšný vstup na trh práce a pro získání kvalifikovaného zaměstnání.

Indikátor *podíl obyvatel s dosaženým terciárním vzděláním* charakterizuje tu část obyvatelstva, která je schopná zastávat nejvýše kvalifikované pozice a nejvyšší měrou přispívat k rozvoji ekonomik.

Část indikátorů je počítána i podle genderového pohledu, tedy zvlášť za ženy a za muže. V minulosti docházelo k omezenějšímu přístupu ke vzdělání pro ženy, což se projevuje ve vyšším podílu žen bez vzdělání a s nižším sekundárním vzděláním oproti podílu mužů s touto úrovní vzdělání. V současnosti se rozdíly v dosaženém vzdělání mezi muži a ženami postupně stírají a v mladé generaci ženy dosahují stejného a často i vyššího vzdělání než muži.

Dílčí indikátory jsou počítány z pohledu věkových skupin, což dává možnost porovnání jejich vývoje v čase a částečně umožňuje postihnout i vývoj vzdělávacích politik v jednotlivých zemích. Nejčastěji se porovnávají hodnoty těchto indikátorů pro věkové skupiny 25–34 let a 55–64 let.

Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání se počítá jako:

$$\frac{ATT_i}{POP} \cdot 100 \%,$$

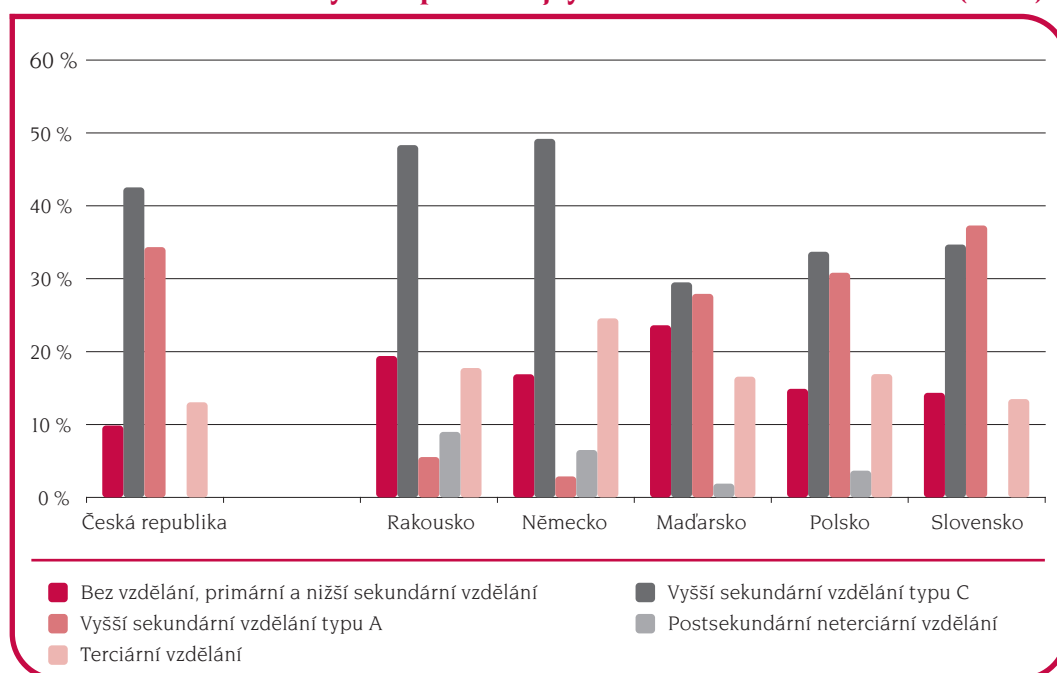
kde

ATT_i – počet osob ve věku 25–64 let s dosaženou úrovní vzdělání i

POP – počet osob ve věku 25–64 let

i – dosažená úroveň vzdělání:
preprimární a primární (ISCED 0 a 1),
nižší sekundární (ISCED 2),
vyšší sekundární (ISCED 3 celkem a ve členění ISCED 3A, 3B, 3C krátké, 3C dlouhé),
postsekundární neterciární (ISCED 4),
terciární (ISCED 5 celkem a ve členění ISCED 5A, 5B, ISCED 6).

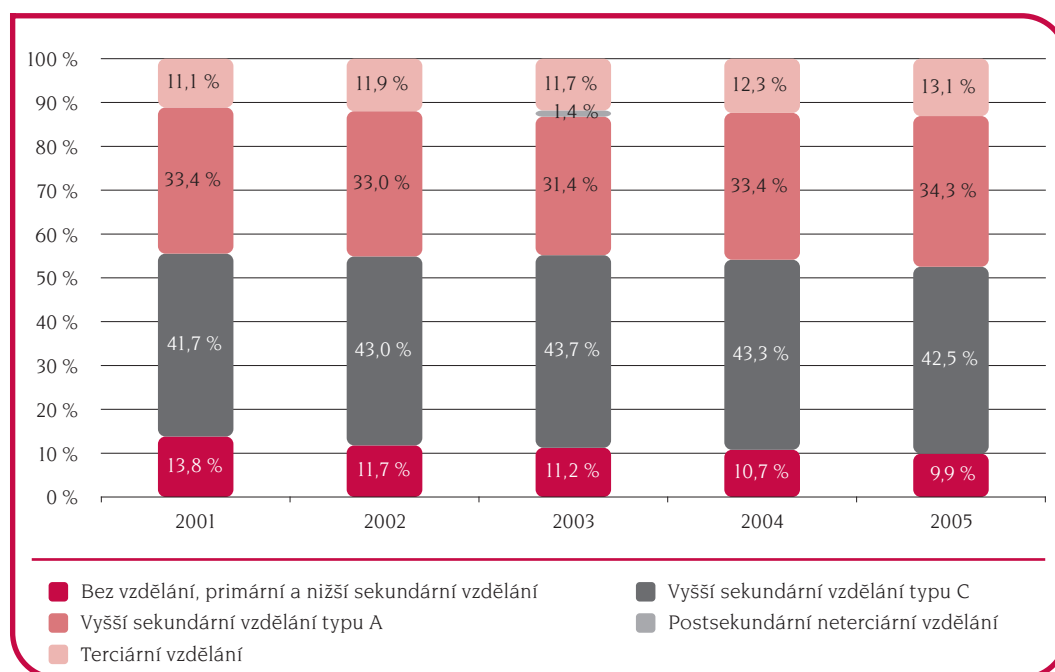
Obrázek 2: **Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání (2005)**



Česká republika je jednou ze zemí, které mají poměrně malý podíl osob s pouze základním vzděláním nebo bez vzdělání. Jedná se pouze o 10% obyvatel ve věku 25–64 let a v mladších věkových skupinách je podíl obyvatel s touto úrovní vzdělání ještě nižší. Tento podíl je nižší než ve všech námi porovnávaných zemích.

Vyšší sekundární vzdělání se stává prakticky normou ve všech vyspělých zemích – tato úroveň vzdělání dává jedinci poměrně slušnou šanci uplatnění na trhu práce. Ještě markantnější je to v případě vyššího sekundárního vzdělání, které navíc umožňuje vstup na vyšší vzdělávací úroveň, tedy v případě úrovně ISCED 3A. V České republice je historicky vybudován velice kvalitní systém vyššího sekundárního vzdělávání, zejména odborného proudu. Důsledkem toho je i poměrně vysoký podíl osob s touto úrovní vzdělání – v České republice dosahovalo v roce 2005 této úrovně 77% obyvatel (z toho 43% s úrovní ISCED 3C, tedy vyučených, a 34% s úrovní ISCED 3A, tedy s maturitou). Z porovnávaných zemí se

Obrázek 3: **Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR v letech 2001–2005**



jedná o nejvyšší podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním, v kategorii ISCED 3C dosahuje vyšších hodnot Rakousko a Německo, které mají ale poměrně nízký podíl obyvatel se vzděláním odpovídajícím našemu maturitnímu. V kategorii ISCED 3A dosahuje o něco vyšších hodnot z okolních zemí pouze Slovensko.

V podílu obyvatel s nejvyšším dosaženým terciárním vzděláním Česká republika zatím nedosahuje hodnot vyspělých zemí, což je dáno zejména dvěma faktory. V předrevolučním období byla jednak značně omezená možnost studovat na vysoké škole z důvodu státem regulovaného počtu studijních míst, jednak prakticky neexistovaly jiné typy terciárního vzdělávání. Druhým faktorem je skutečnost, že i když byl po roce 1989 značně uvolněn vstup do vysokoškolského studia a následně začaly vznikat i soukromé vysoké školy a vyšší odborné školy, počty nových absolventů ovlivňují podíl obyvatel s terciárním vzděláním velice pomalu. Navíc náš vysokoškolský systém byl původně založen na středně dlouhých až dlouhých studijních programech (4–6letých) a na systém bakalářských a navazujících programů se postupně přechází až v posledních letech, zatímco část zemí OECD preferovala i v minulosti právě tyto programy. Z těchto důvodů je tedy celkový podíl obyvatel s terciárním vzděláním v České republice nižší, než je tomu ve většině zemí OECD a i v okolních zemích. V roce 2005 se v České republice jednalo o 13 %, zatímco v Polsku a Maďarsku se jednalo o 17 %, v Rakousku o 18 %, a v Německu dokonce o 25 % obyvatel ve věku 25–64 let. Vzhledem k obdobnému vývoji vzdělávacích systémů dosahuje stejných hodnot, jako je tomu u nás, Slovensko.

V posledních letech se struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání postupně mění. Ubývá obyvatel bez vzdělání nebo pouze s nižším sekundárním (tedy základním) vzděláním. Hlavním důvodem je vyšší míra ukončování základního vzdělávání v mladších věkových ročnících a postupné snižování počtu obyvatel bez vzdělání ve vyšších věkových skupinách zejména vzhledem k tomu, že tito lidé postupně umírají. Celkově se v období 2001–2005 podíl obyvatel s nejvýše nižším sekundárním vzděláním snížil o 4 procentní body. Podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním v tomto období pak mírně vzrostl (o 2 procentní body, po 1 procentním bodu v kategoriích ISCED 3 A i C). Pozitivním zjištěním je, že v tomto období narůstá podíl obyvatel s terciárním vzděláním v celé věkové skupině 25–64 let, tento podíl v roce 2001 činil 11 % a v roce 2005 se jednalo již o 13 % osob s terciárním vzděláním.

V datech za Českou republiku je úroveň ISCED 4 započtena do údajů za ISCED 3A (na úrovni 4 se jedná zejména o absolventy programů nástavbového studia, případně pomaturitních studií, které jsou, resp. byly ukončeny maturitní zkouškou stejně jako programy typu 3A – v minulosti nebylo možné tyto kategorie v rámci výběrového šetření pracovních sil oddělit).

Podíl obyvatel s ukončeným alespoň vyšším sekundárním vzděláním se počítá jako:

$$\frac{ATT3456}{POP_i} \cdot 100 \%,$$

kde

ATT3456 – počet obyvatel ve věku 25–64 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 3, 4, 5 a 6 (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vzděláním středním, středním s výučním listem, středním s maturitní zkouškou, vyšším odborným a vysokoškolským)

POP_i – počet osob v příslušné věkové skupině

i – věkové skupiny 25–54 let celkem, 25–34 let, 35–44 let, 45–54 let, 55–64 let

Indikátor se počítá jak pro celou příslušnou věkovou skupinu, tak zvlášť podle genderového členění, tedy za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

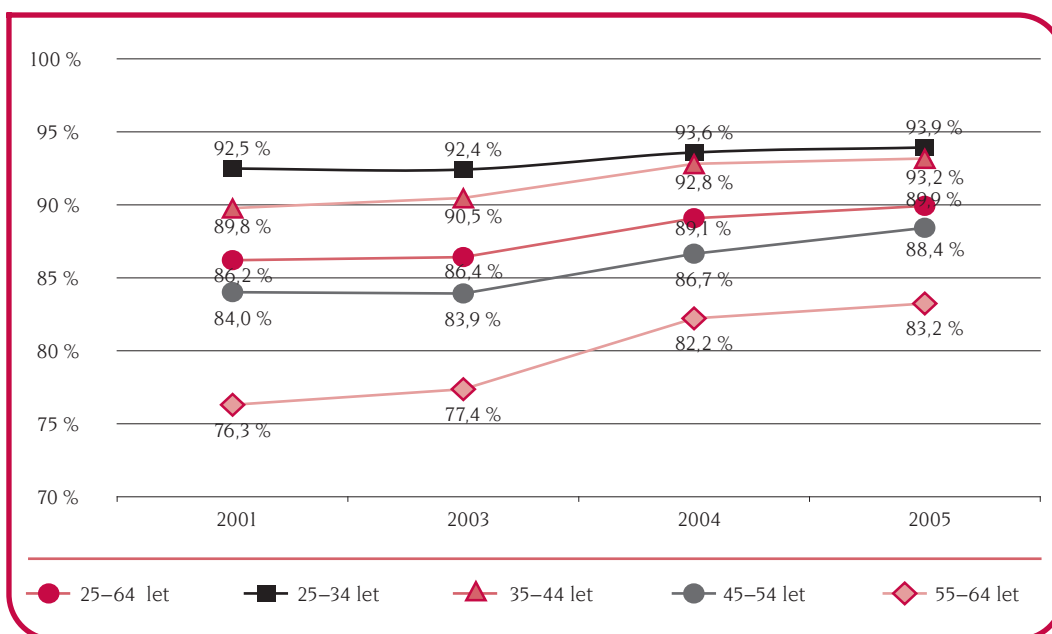
Obrázek 4: **Podíl obyvatel s ukončeným alespoň vyšším sekundárním vzděláním (2005)**



Prakticky ve všech zemích OECD podíl obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním je vyšší v mladších věkových skupinách. Dynamika nárůstu tohoto podílu se však v jednotlivých zemích liší. V České republice mělo v roce 2005 alespoň vyšší sekundární vzdělání celkem 90% obyvatel, přičemž v případě nejstarší věkové skupiny (55–64 let) se jednalo o 83% a v nejmladší skupině ve věku 25–34 let jde o 94%. Tyto hodnoty se ve všech věkových skupinách pohybují nad úrovní průměru zemí OECD i zemí EU19 (o 15–29 procentních bodů). V rámci sousedních zemí, které v této publikaci porovnáváme, dosahuje obdobných hodnot pouze Slovensko, a to zejména v mladších věkových skupinách. Polsko, Německo, Rakousko i Maďarsko dosahují pro všechny věkové skupiny hodnot nižších.

Ve všech věkových skupinách narůstal v České republice v letech 2001–2005 podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním. Rychlejší dynamika nárůstu se projevovala ze-

Obrázek 5: **Podíl obyvatel s ukončeným alespoň vyšším sekundárním vzděláním v ČR v letech 2001–2005**



jména u nejstarší věkové skupiny, kde došlo za 5 let k nárůstu podílu obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním o 7 procentních bodů. Čím mladší je věková skupina, tím je nárůst nižší. Je to způsobeno zejména tím, že v těchto věkových skupinách je podíl obyvatel s touto úrovní vzdělání již poměrně vysoký a neroste již tak rychle. Např. ve skupině 25–34letých bylo v roce 2001 celkem 92,5 % lidí s alespoň vyšším sekundárním vzděláním a do roku 2005 došlo k nárůstu pouze o 1,4 procentního bodu na téměř 94 %.

Podíl obyvatel s ukončeným terciárním vzděláním se počítá jako:

$$\frac{ATT56}{POP_i} \cdot 100 \%,$$

kde

ATT56 – počet obyvatel ve věku 25–64 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 5 a 6 (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vyšším odborným vzděláním a vysokoškolským vzděláním – jak bakalářským a magisterským, tak doktorským)

POP_i – počet osob ve věkové skupině i

i – věková skupina:

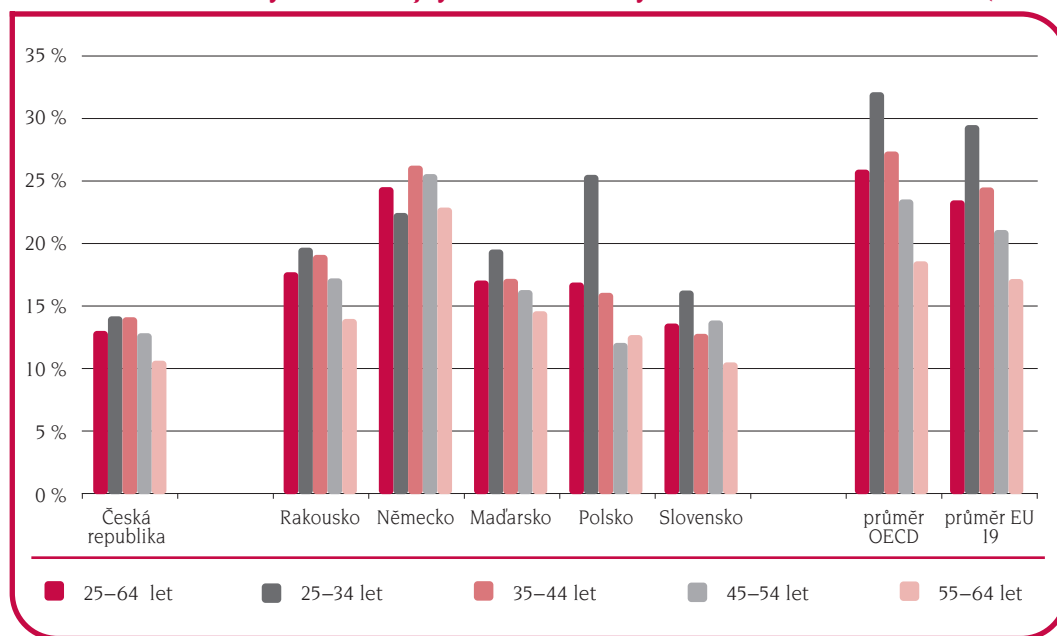
- 25–64 let celkem,
- 25–34 let,
- 35–44 let,
- 45–54 let,
- 55–64 let.

Indikátor se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže. Zároveň je členěn podle stupně terciárního vzdělání na úroveň ISCED 5B a ISCED 5A včetně vědecké kvalifikace (ISCED 6).

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

Jak již bylo řečeno výše, Česká republika se v hodnotách indikátoru *podíl obyvatel s terciárním vzděláním* nemůže zatím příliš rovnat s vyspělými zeměmi světa. Jedním z důvodů je i skutečnost, že v mnoha zemích jsou programy odborného vzdělávání dostupné až na terciární vzdělávací úrovni a vyšší sekundární vzdělání nabízí zejména všeobecné vzdělání. V našich

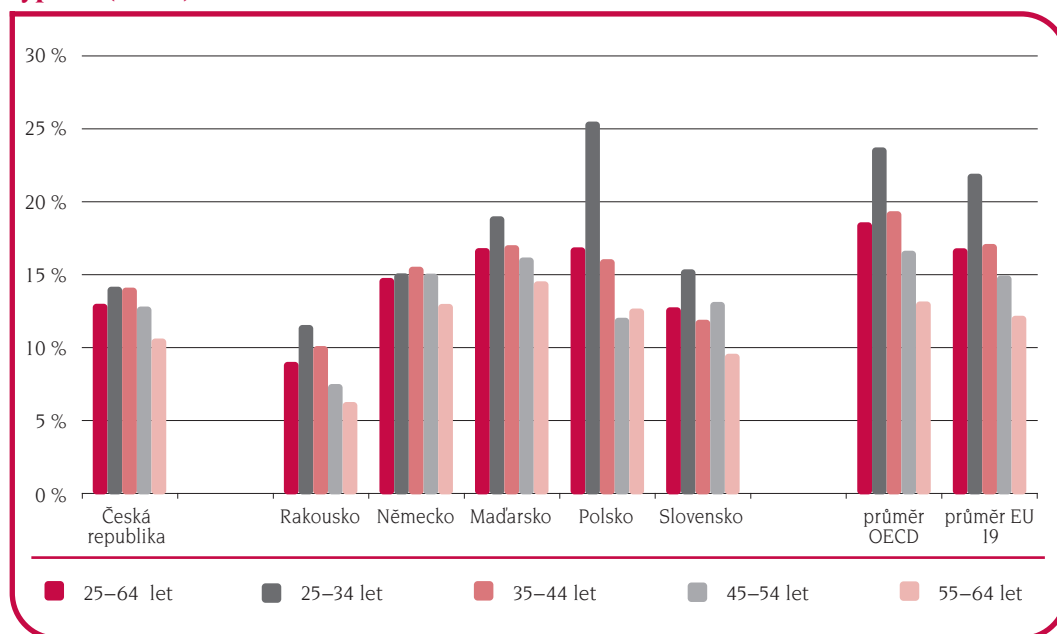
Obrázek 6: **Podíl obyvatel s nejvyšším ukončeným terciárním vzděláním (2005)**



poměrech ale ze středních škol odcházejí absolventi s plnou odbornou kvalifikací pro pracovní trh.

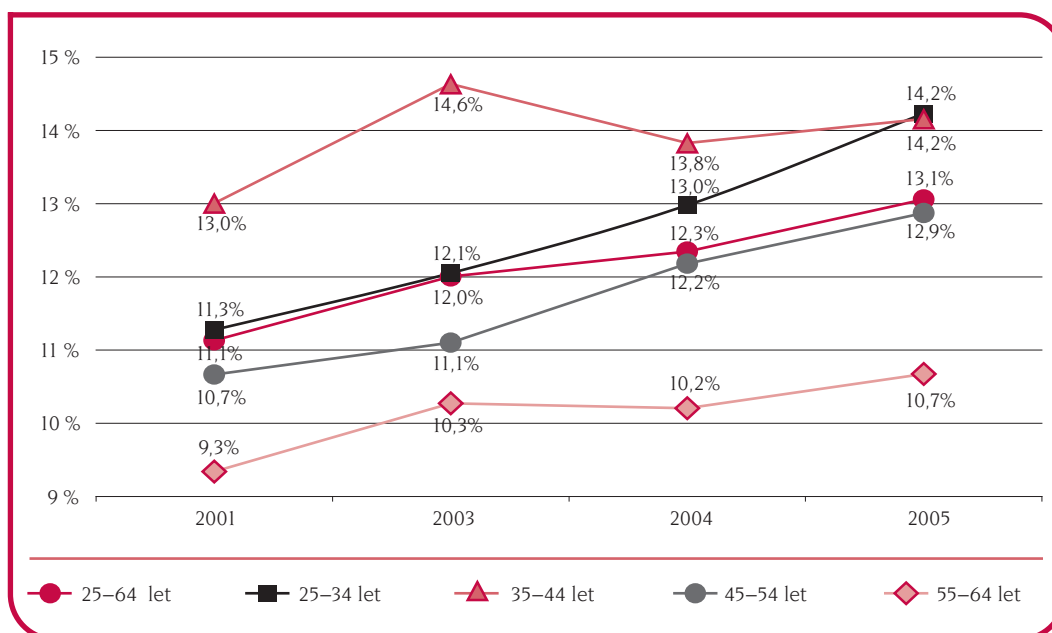
Podíl obyvatel s nejvyšším dosaženým terciárním vzděláním se v České republice v roce 2005 pohyboval na úrovni 13 %, zatímco průměr zemí OECD je 26 % a průměrná hodnota zemí Evropské unie, které jsou zároveň členskými zeměmi OECD, je 24 %. Vyššího podílu obyvatel s terciárním vzděláním než Česká republika dosahují i všechny naše sousední země včetně Maďarska (Německo 25 %, Rakousko 18 %, Maďarsko 17 %, Polsko 17 %, Slovensko 14 %). Obdobná je situace ve všech věkových skupinách. Obecně platí, že čím mladší věková skupina, tím vyšší podíl těch, kteří mají úspěšně ukončeno terciární vzdělání. V nejmladší věkové skupině 25–34 let může však dojít k tomu, že v případě, že země preferuje zejména delší vzdělávací programy, část lidí ještě studuje.

Obrázek 7: **Podíl obyvatel s nejvyšším ukončeným terciárním vzděláním typu A (2005)**



Zajímavé je i porovnání hodnot indikátorů jednotlivých zemí, jestliže se zaměříme pouze na obyvatele, kteří dosáhli terciárního vzdělání typu A (tento typ vzdělání odpovídá v našich poměrech vysokoškolskému vzdělání). Pak země, které mají terciární vzdělávání ve vyšší míře zaměřeno na programy typu B (u nás vyšší odborné školy), mohou zaznamenat poměrně velký pokles hodnot indikátorů.¹ Projevuje se to nejen v průměrné hodnotě za země OECD (19 %) a za země EU19 (17 %), ale i v hodnotách indikátoru za sousední země a Maďarsko. V České republice se jedná o hodnoty prakticky stejné jako v případě terciárního vzdělání (13 %), zatímco v Rakousku jde o 9 % a na Slovensku je hodnota srovnatelná s ČR (13 %). V Německu se jedná o 15 % obyvatel a v Polsku a Maďarsku o 17 % obyvatel ve věku 25–64 let.

Obrázek 8: **Podíl obyvatel s nejvyšším ukončeným terciárním vzděláním v ČR v letech 2001–2005**



Vývoj podílu obyvatel s terciárním vzděláním v České republice vykazuje v letech 2001–2005 rostoucí trend ve všech věkových skupinách. Nejmarkantnější nárůst jsme zaznamenali ve věkové skupině 25–34 let, ve které se jako v první projev nárůst počtu absolventů terciárního vzdělávání v porevolučních letech. Ve sledovaných letech se v této skupině obyvatel jedná o nárůst o 3 procentní body, v ostatních věkových skupinách obyvatel došlo k nárůstu o 1–2 procentní body. K dalšímu nárůstu dojde i v následujících letech v důsledku stále se zvyšujícího počtu poprvé zapsaných do terciárního vzdělávání.

Struktura obyvatel podle oborů, ve kterých dosáhli terciárního vzdělání se počítá jako

$$\frac{ATT56_j}{ATT56} \cdot 100 \%,$$

kde

$ATT56_j$ – počet obyvatel ve věku 25–64 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 5 a 6 (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním – jak bakalářským a magisterským, tak doktorským) v oborové skupině j

¹ Za Českou republiku nejsou údaje o podílu obyvatel s terciárním vzděláním typu A k dispozici, uvádějí se údaje včetně vzdělání typu B. Vzhledem k tomu, že vyšší odborné školy produkují v porovnání s vysokými školami poměrně malý počet absolventů, je možné pracovat s uvedenými údaji jako s odhadem za terciární vzdělání typu A.

ATT56 – počet obyvatel ve věku 25–64 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 5 a 6 (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním – jak bakalářským a magisterským, tak doktorským)

j – oborová skupina terciárního vzdělání – vzdělávání, umění a společenské vědy, humanitní vědy, obchod a právní vědy, přírodní vědy, technické vědy, zemědělství, zdravotnictví a sociální péče, služby, ostatní

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí ze speciálního šetření Supply of Skills, které bylo zpracováno v rámci činnosti Networku B INES, a údajů z národních výběrových šetření pracovních sil. V indikátoru jsou použity údaje za rok 2004.

Vzhledem k tomu, že údaje o struktuře obyvatel s terciárním vzděláním podle skupin oborů nejsou za Českou republiku k dispozici,² neuvádíme zde ani porovnání ostatních zemí v podobě grafu či tabulky. V rámci zemí OECD se jedná o více než čtvrtinu obyvatel s terciárním vzděláním v oborech sociálních věd, ekonomie a práva, 15 % v oborech učitelství a pedagogiky, po 11–14 % v oborech umění, přírodních věd, technických věd a zdravotních a sociálních službách. Nejméně obyvatel s terciárním vzděláním je v oblasti služeb a zemědělství.

Podíl 25–34letých s terciárním vzděláním typu 5A a 30–39letých s nejvyšším dosaženým vzděláním ISCED 6 jako podíl vzhledem k 55–64letým s nejvyšším dosaženým vzděláním terciárním typu 5A a se vzděláním stupně ISCED 6 podle oborů vzdělání se počítá jako:

$$\frac{ATT5A_{25-34} + ATT6_{30-39}}{ATT5A6_{55-64}} \cdot 100 \%,$$

kde

ATT5A₂₅₋₃₄ – počet obyvatel ve věku 25–34 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 5A (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vysokoškolským vzděláním bakalářským a magisterským)

ATT6₃₀₋₃₉ – počet obyvatel ve věku 30–39 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 6 (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vysokoškolským vzděláním doktorským)

ATT5A6₅₅₋₆₄ – počet obyvatel ve věku 55–64 let s dosaženým vzděláním na úrovni ISCED 5A a ISCED 6 (v rámci české vzdělávací soustavy se jedná o osoby s dosaženým vysokoškolským vzděláním jak bakalářským a magisterským, tak doktorským)

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí ze speciálního šetření Supply of Skills, které bylo zpracováno v rámci činnosti Networku B INES, a údajů z národních výběrových šetření pracovních sil. V indikátoru jsou použity údaje za rok 2004.

Pro výpočet byly použity různé věkové skupiny pro úrovně ISCED 5A a ISCED 6 – pro každou z těchto skupin obyvatel se jedná o věkovou skupinu, která je typická pro ukončení dané vzdělávací úrovně v rámci počátečního vzdělávání. Pro ISCED 5A se jedná o věkovou skupinu 25–34 let, pro ISCED 6 o věkovou skupinu 30–39 let vzhledem k tomu, že v mnoha zemích studenti absolvují tuto úroveň ve vyšším věku než v případě úrovně ISCED 5A.

Stejně jako v případě předchozího dílčího indikátoru nejsou údaje za Českou republiku k dispozici, a proto zde neuvádíme ani porovnání ostatních zemí.

² Údaje vycházejí z Výběrového šetření pracovních sil, ve kterém se v minulosti obor, ve kterém respondent dosáhl nejvyššího dosaženého vzdělání, nesledoval.

■ ■ KOLIK STUDENTŮ UKONČÍ SEKUNDÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ?

■ VYMEZENÍ INDIKÁTORU

Indikátor charakterizuje výstupy ze vzdělávání na vyšší sekundární úrovni a na úrovni postsekundárního neterciárního vzdělávání. Jedná se o celkový počet absolventů v porovnání s počtem obyvatel ve věku typickém pro absolvování této vzdělávací úrovně. Tím, že se porovnávají počty absolventů s velikostí jednoho určitého věkového ročníku, může dojít k mírnému zkreslení v případě, že dochází k populačním skokům. Na druhé straně se nerozlišuje, zda se jedná o absolventy počátečního vzdělávání, nebo o ty, kteří se do systému vracejí z pracovního trhu.

Jako základní měřítko je brána právě vyšší sekundární úroveň vzdělání, protože ve většině zemí OECD je vyšší sekundární vzdělání základním předpokladem pro úspěšný vstup na trh práce, a navíc poskytuje úspěšný základ pro vstup do dalších úrovní vzdělávání a pro účast v dalším vzdělávání a celoživotním učení.

Indikátor charakterizuje výstupy z vyššího sekundárního vzdělávání a postsekundárního neterciárního vzdělávání z kvantitativního pohledu a je nutné si uvědomit, že nevypovídá nic o kvalitě absolventů, o jejich znalostech a dovednostech. Poskytuje spíše základní informace o podílu obyvatel s minimální požadovanou kvalifikací pro trh práce.

■ ZDROJ DAT

Veškeré údaje pro výpočet indikátoru (včetně dílčích indikátorů) vycházejí ze standardního sběru statistických dat prostřednictvím dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které země každoročně vyplňují a zasílají OECD v rámci projektu INES. Údaje jsou za školní rok 2004/05.

■ METODICKÝ POPIS

Absolventi vyššího sekundárního a postsekundárního neterciárního vzdělávání jsou všichni ti, kteří úspěšně ukončili poslední rok vzdělávání na této úrovni bez ohledu na jejich věk. V některých zemích je nutnou podmínkou pro absolvování závěrečná zkouška, v jiných ne.

Míra graduace (dokončování) na vyšší sekundární úrovni vzdělávání (*upper secondary graduation rate*) a na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání (*post-secondary non-tertiary graduation rate*) je vypočítána jako podíl počtu absolventů bez ohledu na věk, přičemž se jedná o absolventy prvního programu na této vzdělávací úrovni (tzv. první absolvování, nezapočítávají se tedy absolventi, kteří již někdy v minulosti nějaký program dané úrovně vzdělávání absolvovali) a vzhledem k počtu obyvatel ve věku typickém pro absolvování této vzdělávací úrovně.

Počty absolventů jednotlivých typů vzdělávání v rámci jedné vzdělávací úrovně (ISCED 3A, 3B, 3C a ISCED 4A, 4B, 4C) mohou vykazovat určité duplicity vzhledem k tomu, že jen málo zemí je schopno tyto údaje neduplicitně vykázat. Do indikátoru ve třídění podle typu programu (ISCED 3A, 3B, 3C, 4A, 4B, 4C) se započítávají všichni absolventi, ne pouze ti, kteří dokončili vzdělávací úroveň (ISCED 3, 4) poprvé. Není tedy možné sčítat míry graduace na těchto typech vzdělávání, protože absolventi mohou absolvovat více programů a mohou být započtení vícekrát. Totéž platí o členění indikátoru podle zaměření studia na odborné a všeobecné. Navíc typická doba pro absolvování může být jak pro jednotlivé typy programů, tak pro odborné a všeobecné programy rozdílná.

■ DÍLČÍ INDIKÁTORY

Indikátor se dále člení na dva dílčí indikátory podle úrovně vzdělávacích úrovní ISCED 3 a ISCED 4

- Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání
- Míra graduace na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání

Tyto indikátory se interpretují jak samostatně (jedná se o „první absolventy“), tak ve vzájemných souvislostech, a to zejména proto, že v části zemí získávají absolventi úroveň ISCED 4 obdobnou kvalifikaci jako na úrovni ISCED 3 – u nás se jedná např. o obory nástavbového studia, ve kterých získávají absolventi učebních oborů maturitní zkoušku (tedy mají stejnou kvalifikaci jako absolventi maturitních oborů, tedy vzdělání na úrovni ISCED 3A).

Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání se počítá jako:

$$\frac{GR3_i}{POP3_i} \cdot 100 \%,$$

kde

$GR3_i$ – počet absolventů vzdělávací úrovně i

$POP3_i$ – počet osob ve věku typickém pro absolvování vzdělávací úrovně i

i – vzdělávací úroveň

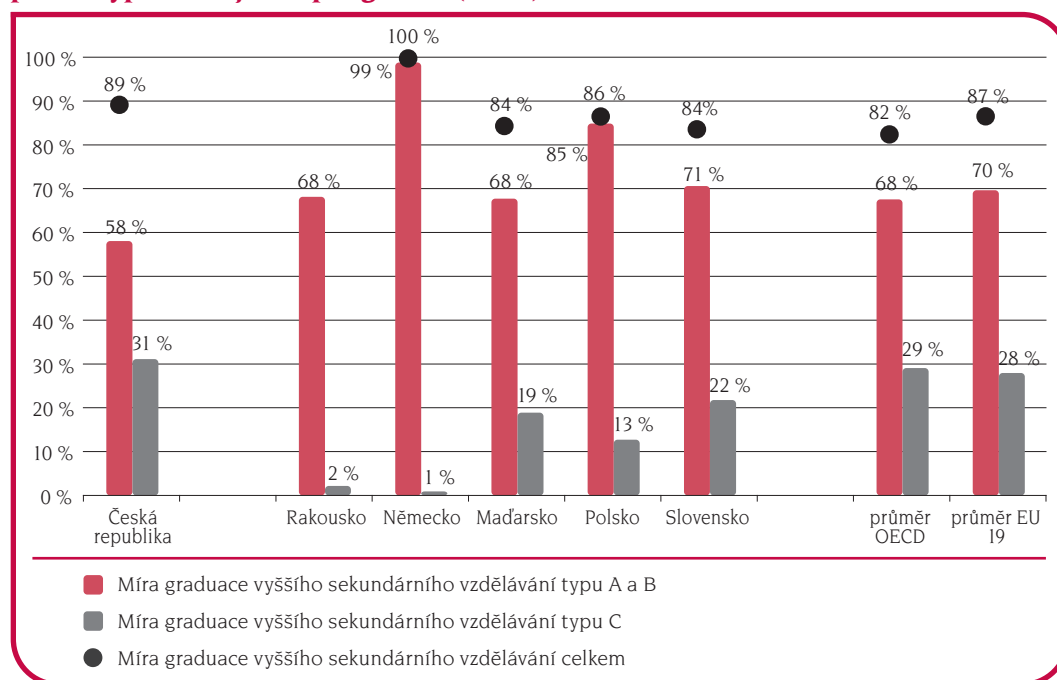
ISCED 3 celkem,

ve členění na ISCED 3A, 3B a 3C (3C krátké a dlouhé)

ISCED 3 programy všeobecného vzdělávání, programy odborného vzdělávání (včetně předodborných)

Indikátor se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníků UOE.

Obrázek 9: **Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle typu studijního programu (2005)**

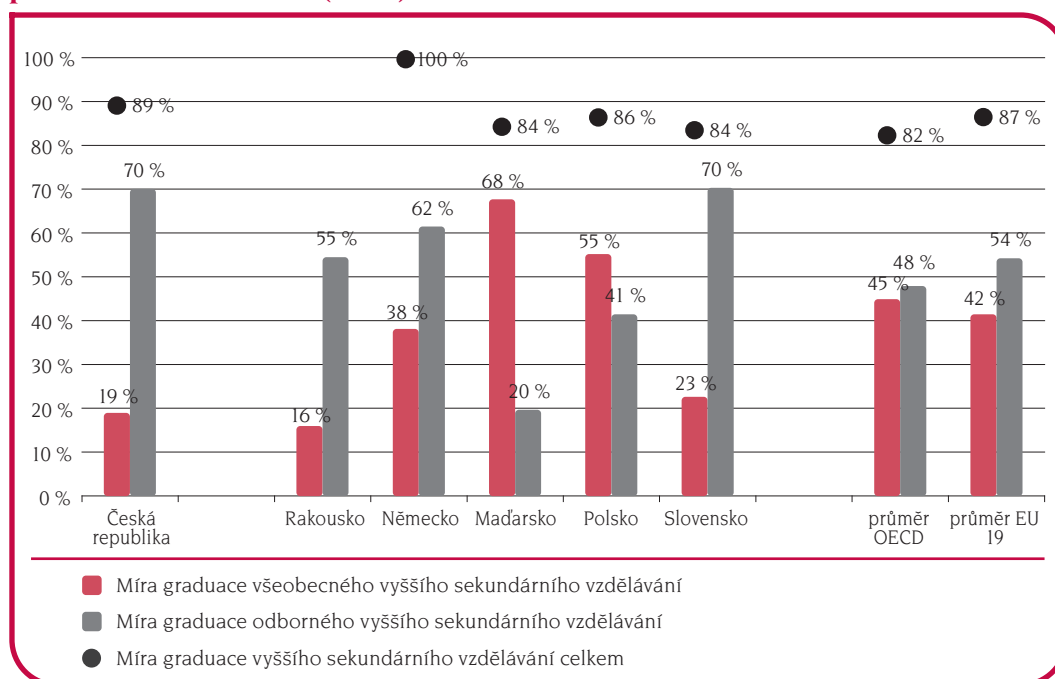


Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání činí v České republice 89 %, což zhruba odpovídá i průměru zemí EU19, a jedná se o hodnotu 6 procentních bodů vyšší, než je průměrná hodnota zemí OECD. Ze sousedních zemí včetně Maďarska dosahuje vyšších hodnot pouze Německo, kde je míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání stoprocentní.

Jiná je ale situace, pokud porovnáváme míry graduace podle typu programu (tedy ISCED 3A, který umožňuje vstup do terciárního vzdělávání, ISCED 3B, který umožňuje vstup do terciárního vzdělávání typu 5B, a ISCED 3C, který je primárně určen pro přímý vstup na trh práce, případně absolventi mohou pokračovat ve studiu na úrovni ISCED 4). Míra graduace v programech vyššího sekundárního vzdělávání typu A a B byla v roce 2005 v České republice 58 %, což je podprůměrná hodnota jak v porovnání s průměrem zemí OECD (68 %), tak EU19 (70 %). Je nižší i v porovnání se sousedními zeměmi (Německo 99 %, Polsko 85 %, Slovensko 71 %, Rakousko a Maďarsko po 68 %).

Míra graduace v programech vyššího sekundárního vzdělávání typu C byla v roce 2005 v České republice ve výši 31 %, v našem vzdělávacím systému se jedná zejména o absol-

Obrázek 10: **Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle zaměření oboru (2005)**



venty učebních oborů, tedy oborů středního vzdělávání s výučním listem. V tomto případě se jedná o hodnotu o něco vyšší, než je průměr zemí OECD (29 %) a EU19 (28 %). Ve všech sousedních zemích včetně Maďarska je míra graduace v těchto programech mnohem nižší – na Slovensku 22 %, v Maďarsku 19 %, v Polsku 13 %, v Rakousku 2 % a v Německu 1 %.

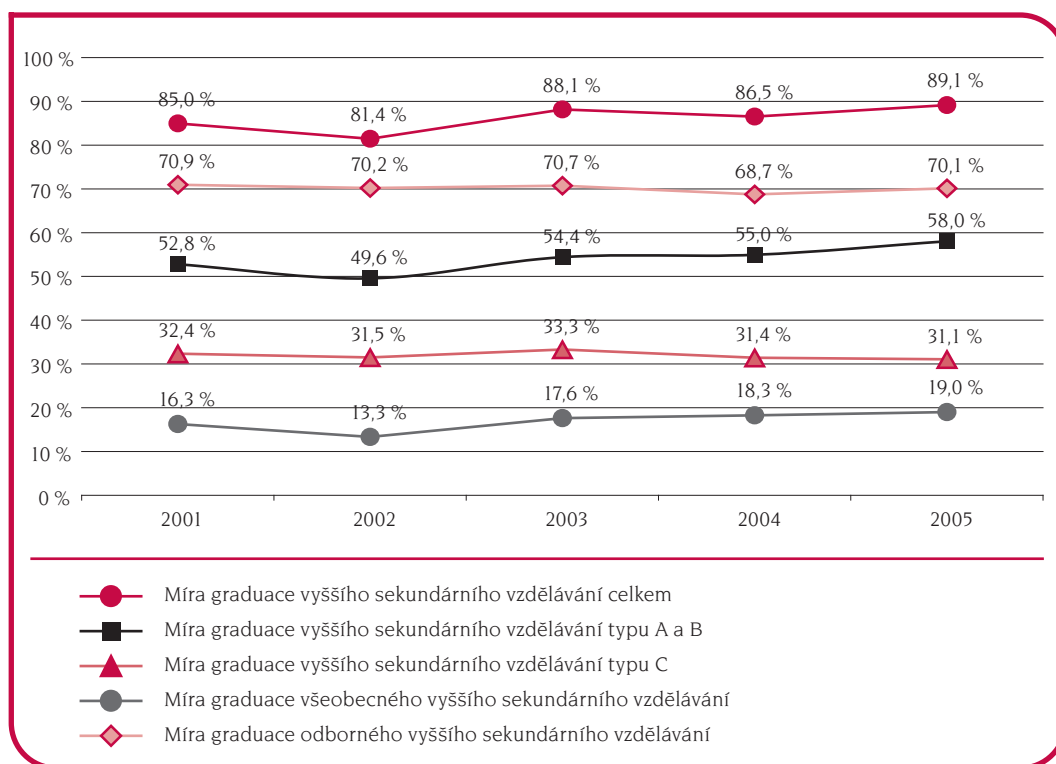
Další pohled na míru graduace v programech vyššího sekundárního vzdělávání je podle zaměření programu, tedy zda se jedná o programy všeobecného, nebo odborného vzdělávání. Zde se mezi jednotlivými zeměmi projevují poměrně velké rozdíly, a to zejména z důvodu struktury vzdělávacích systémů a podle toho, na které vzdělávací úrovni získávají žáci a studenti odbornou kvalifikaci. V zemích, ve kterých se odborná kvalifikace získává až na terciárním vzdělávacím stupni, je v sekundárním vzdělávání ve větší míře rozšířeno všeobecné vzdělávání. Naopak v zemích, kde je historicky rozšířeno odborné vzdělávání již na vyšší sekundární úrovni, je i míra graduace v odborně zaměřených programech vyšší.

V České republice byla v roce 2005 míra graduace ve všeobecných programech vyššího sekundárního vzdělávání ve výši 19 %. Jedná se o hodnotu méně než poloviční, než je průměr zemí OECD (45 %) a EU19 (42 %). Ze sousedních zemí dosahuje obdobné míry graduace pouze Rakousko (16 %) a Slovensko (23 %). Míry graduace pod 50 % dosahuje ještě Německo (38 %). Maďarsko a Polsko vykazují míru graduace ve všeobecných programech vyššího sekundárního vzdělávání mnohem vyšší – 68 %, resp. 55 %.

Naopak v odborných programech vyššího sekundárního vzdělávání je míra graduace v České republice poměrně vysoká – v roce 2005 se jednalo o 70 % míru graduace. Průměr zemí OECD je 48 % a v případě zemí EU19 se jedná o 54 %. Vyšších měr graduace v programech odborného vzdělávání dosahují zejména země, u nichž jsou míry graduace ve všeobecných programech nižší. Jde o Slovensko (70 %), Rakousko (55 %) a Německo (62 %). Naopak v Maďarsku a Polsku jsou míry graduace v odborných programech mnohem nižší – 20 %, resp. 41 %.

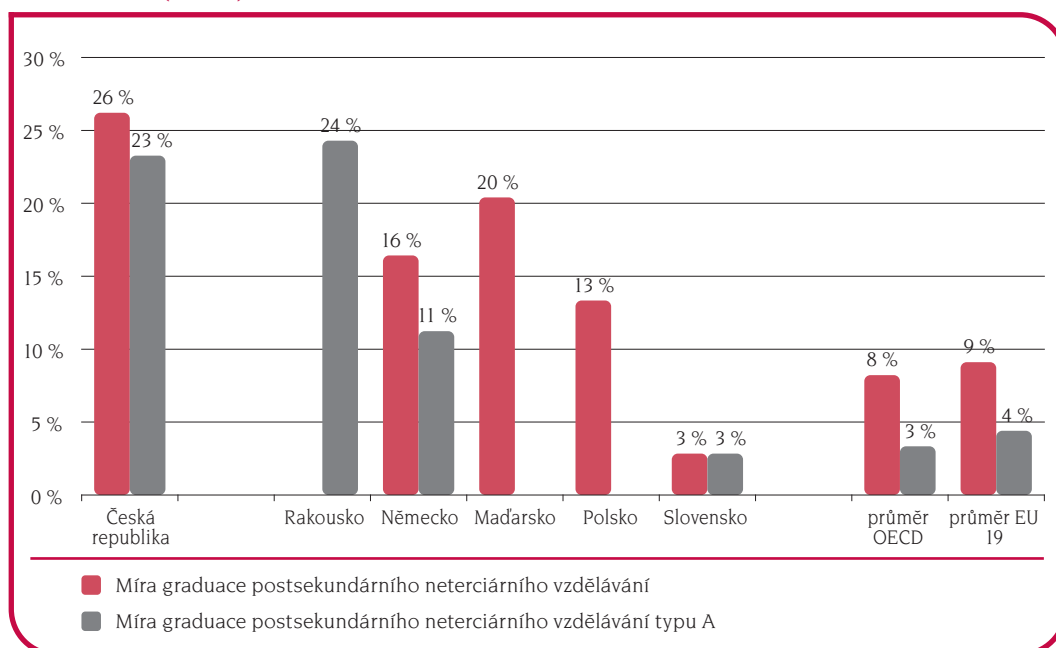
Míry graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání v České republice dosahovaly v celém sledovaném období 2001–2005 hodnot v rozmezí od 81 % do 89 %, přičemž nejvyšší hodnoty bylo dosaženo v roce 2005. Nárůst jsme zaznamenali jak u míry graduace ve všeobecných programech (z 16 % na 19 %), tak v programech typu A a B (z 53 % na 58 %). Naopak v programech typu C se míra graduace mírně snižuje z 32 % na 31 %, stejně jako v programech odborného vzdělávacího proudu (z 71 % na 70 %).

Obrázek 11: **Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2001–2005**



Je nutné ale zmínit skutečnost, že míra graduace v programech ISCED 3A (tedy v programech ukončených maturitní zkouškou) a v programech všeobecného vzdělávání (gymnaziální obory a obory lyceí) bude v následujících letech narůstat – odpovídá to jednak zvýšenému zájmu o programy středních škol ukončené maturitní zkouškou, jednak postupnému zavádění oborů lyceí, které vzhledem k náplni programu řadíme mezi všeobecné vzdělávání.

Obrázek 12: **Míra graduace na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání (2005)**



Míra graduace postsekundárního neterciárního vzdělávání se počítá jako:

$$\frac{GR4_i}{POP4_i} \cdot 100 \%,$$

kde

$GR4_i$ – počet absolventů vzdělávací úrovně i

$POP4_i$ – počet osob ve věku typickém pro absolvování vzdělávací úrovně i

i – vzdělávací úroveň

ISCED 4 celkem,

ve členění na ISCED 4A, 4B a 4C

Indikátor se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníků UOE.

Programy postsekundárního neterciárního vzdělávání (ISCED 4) nejsou rozšířeny ve všech zemích OECD, proto je nutné i průměrné hodnoty brát spíše jako orientační. V České republice se jedná zejména o programy nástavbového studia, studium jazyků v pomaturitním studiu v jazykových školách s právem státní jazykové zkoušky, rekvalifikační studium a další programy neterciárního vzdělávání určené pro absolventy středních škol.

V České republice je míra graduace v programech postsekundárního neterciárního vzdělávání poměrně vysoká – jedná se o 26% míru graduace, z toho 23% v programech typu A, které mimo jiné umožňují přístup k terciárnímu vzdělávání. Obdobně vysoké míry graduace dosahuje ze sousedních zemí zejména Rakousko a Maďarsko.

■ ■ KOLIK STUDENTŮ UKONČÍ TERCIÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ?

■ VYMEZENÍ INDIKÁTORU

Obdobně jako míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání tento indikátor charakterizuje výstupy ze vzdělávání na terciární úrovni, tedy na úrovni, která produkuje vysoce vzdělané absolventy. Čím více je těchto absolventů, tím vyšší je i potenciál lidského kapitálu, který je zárukou rozvoje vysoce vzdělané společnosti a zdrojem ekonomického a vědeckotechnického rozvoje společnosti.

K dalším analýzám je nutné charakterizovat míru graduace v terciárním vzdělávání z mnoha pohledů – k těm základním patří oborová struktura absolventů, potřeby trhu práce z pohledu oborů, kvalifikační požadavky na určitá povolání, systém terciárního vzdělávání. Na rozdíl od míry graduace na vyšší sekundární a postsekundární úrovni vzdělávání, která je počítána jako hrubá míra graduace, v případě terciárního vzdělávání se jedná o čistou míru graduace.

Kromě míry graduace se pro analýzy výstupů z terciárního vzdělávání využívají i doplňkové indikátory, jako je míra přežití a míra „odpadovosti“, resp. předčasného ukončení studia. Stejně jako míra graduace i tyto doplňkové indikátory charakterizují výstupy z terciárního vzdělávání zejména z kvantitativního pohledu a nevypovídají o kvalitě terciárního systému ani o kvalitě studentů. Mohou být spíše podkladem pro financování vzdělávání, resp. vypovídat, jak se průměrné studium studenta prodraží z důvodu předčasných odchodů ze vzdělávání. Ukončení studia na terciární vzdělávací úrovni před jeho úspěšným dokončením může mít mnoho příčin – na jedné straně může vypovídat o vysoké náročnosti studia, na které nejsou studenti dostatečně připraveni, na druhé straně může vypovídat o nesprávné volbě studenta, jenž si zvolil obor, který mu nakonec nevyhovuje, ať už z důvodu náročnosti studia, nebo obsahu vzdělávacího programu. Vyšší míra odchodů ze vzdělávání ale může vypovídat i o tom, že studenti mají možnost v průběhu studia získat výnosné a zajímavé zaměstnání, které je plně vytěžuje, a studia tedy zanechají. Další příčinou může být i nedostatečná nabídka oborů nabízených na terciární úrovni vzdělávání.

■ ZDROJ DAT

Veškeré údaje pro výpočet indikátoru (včetně dílčích indikátorů) vycházejí ze standardního sběru statistických dat prostřednictvím dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jednotlivé země každoročně vyplňují a zasílají OECD v rámci projektu INES. Údaje jsou za školní, resp. akademický rok 2004/05.

METODICKÝ POPIS

Absolventi terciárního vzdělávání jsou ti, kteří ukončili terciární vzdělávání určeným způsobem a získali odpovídající kvalifikaci v referenčním roce. Indikátor postihuje kategorie terciárního vzdělávání ISCED 5B, ISCED 5A a vědeckou kvalifikaci ISCED 6. Pro některé země nejsou údaje ve všech kategoriích dostupné, není možné je rozklíčovat, a v takových případech se sumární údaje uvádějí v nejvíce zastoupené kategorii. Pokud je to možné, jsou údaje v rámci kategorie terciárního vzdělávání 5A dále členěny podle teoretické délky studia na středně dlouhé (3 až méně než 5 let), dlouhé (5 a 6 let) a velmi dlouhé (více než 6 let) v závislosti na systémech terciárního vzdělávání jednotlivých zemí. Jedná se o kumulativní délky vzdělávacích programů, v případě studia programu druhého stupně terciárního vzdělávání je absolvent tohoto programu charakterizován typickou délkou programu, která je součtem prvního a druhého stupně (počítá se tedy od vstupu na terciární vzdělávací úroveň). Kromě těchto programů existují i programy krátké, jejichž kumulativní délka je kratší než 3 roky – absolventi těchto programů se ale podle klasifikace ISCED97 v souladu s metodikou OECD nezapočítávají do celkového počtu absolventů terciárního vzdělávání.

Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání je počítána jako čistá míra graduace, jedná se tedy o podíl počtu absolventů v každé jednotlivé věkové skupině (resp. po jednotkách věku) a velikosti věkové skupiny; tyto podíly pro jednotlivé jednotky věku se sčítají. V případě některých zemí nejsou pro výpočet tohoto indikátoru dostupné údaje. Pak se místo čisté míry graduace používá k porovnání míry dokončování terciárního vzdělávání hrubá míra graduace (jedná se o celkový počet absolventů dané vzdělávací úrovně bez ohledu na věk vydělený počtem osob ve věku typickém pro absolvování dané vzdělávací úrovně).

Míry graduace se liší nejen podle typické délky studijního programu či podle typu vzdělávání, ale také podle oborů, které studenti absolvovali. Oborová klasifikace vychází z oborů definovaných klasifikací ISCED97 a stejná oborová klasifikace se používá i pro ostatní úrovně vzdělávání, nejen pro terciární stupeň. Pro doplnění – obory přírodních věd a technické obory terciárního vzdělávání v sobě zahrnují přírodní vědy, fyzikální vědy, matematiku a statistiku, výpočetní techniku a informatiku, technické vědy a stavebnictví a architekturu.

Míra přežití je definovaná jako podíl poprvé zapsaných na danou vzdělávací úroveň, kteří studium na této vzdělávací úrovni po příslušném počtu let úspěšně dokončili. Indikátor je vypočítán jako podíl počtu studentů, kteří ukončili danou vzdělávací úroveň, a poprvé zapsaných studentů, kteří v odpovídajícím roce ke studiu nastoupili.

Vzhledem k tomu, že v případě některých zemí – to platí i o České republice – je velice obtížné odfiltrovat duplicity v celkovém počtu absolventů terciární vzdělávací úrovně, není možné míry graduace v jednotlivých úrovních terciárního vzdělávání sčítat.

DÍLČÍ INDIKÁTORY

Na výstupy z terciárního vzdělávání je tedy nutné pohlížet z několika hledisek, která se vzájemně doplňují. O „produkci“ systému terciárního vzdělávání vypovídá jak celkový počet absolventů, tak úspěšnost studentů v průběhu studia, případně jejich oborové složení. K těmto účelům se využívají následující dílčí indikátory:

- Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání
- Oborová struktura absolventů terciárního vzdělávání
- Relativní zastoupení absolventů oborů přírodních věd a technických oborů
- Míra přežití v terciárním vzdělávání

Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání se počítá jako:

$$\sum_a \frac{GR56_{ai}}{POP_a} \cdot 100 \%,$$

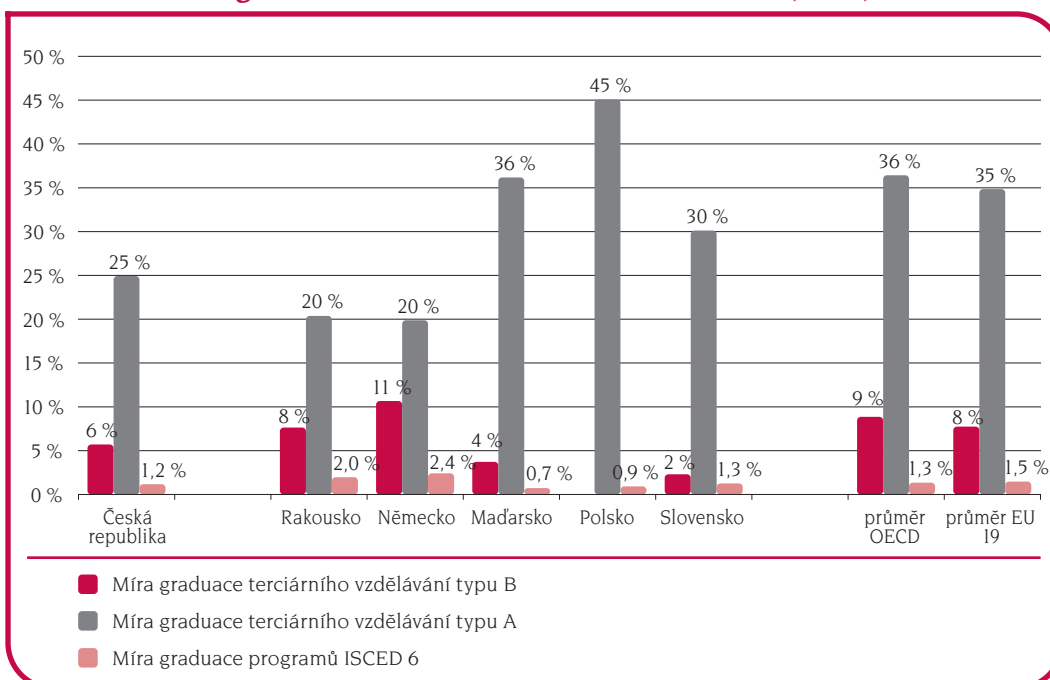
kde

$GR56_{ai}$ – počet absolventů vzdělávací úrovně i ve věku a

POP_a – počet osob ve věku a

a – věk

Obrázek 13: **Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání (2005)**



- i – vzdělávací úroveň
 ISCED 5A, 5B a 6
 ISCED 5A ve členění podle délky programu na:
 středně dlouhé (3 až méně než 5 let)
 dlouhé (5 a 6 let)
 velmi dlouhé (více než 6 let)

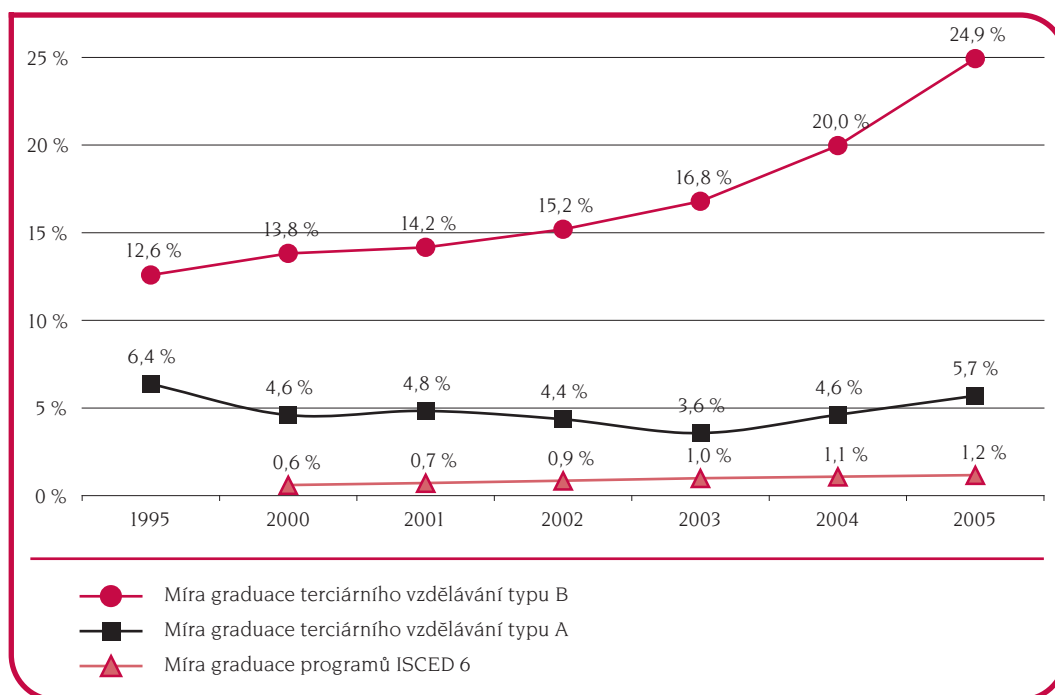
Údaje o absolventech vycházejí z dotazníku UOE, kde se vykazují údaje po jednotkách věku pouze pro skupinu od 17 do 29 let. Pro věkovou skupinu od 30 do 40 let se absolventi uvádějí po pětiletých věkových skupinách a údaje jsou porovnávány s počtem osob v pětiletých věkových skupinách. Pro absolventy 40leté a starší je použit speciální postup.

Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání svým způsobem vypovídá i o tom, jak společnost investuje do vzdělanosti obyvatelstva a jak se snaží vychovávat kvalifikovanou pracovní sílu. V zemích, kde je odborné vzdělávání, které produkuje kvalifikované absolventy s kvalifikací určenou pro trh práce, realizováno již na vyšší sekundární úrovni, je míra graduace na terciární úrovni vzdělávání obecně nižší. Ale i tyto země se snaží zvyšovat kvalifikační předpoklady pro výkon některých zaměstnání a tím zvyšovat vzdělanost. Míra graduace v sobě odráží s časovým odstupem i vstupy do terciárního vzdělávání kombinované s úspěšností dokončení terciárního vzdělávání.

Česká republika patří mezi země s nižší mírou graduace na terciární úrovni vzdělávání typu A (25 %). Dosahuje hodnoty ve výši zhruba dvou třetin průměru zemí OECD, který činí 36%. Vyšších hodnot míry graduace na terciární úrovni vzdělávání typu A dosahují i všechny námi porovnávané země s výjimkou Německa a Rakouska, kde je míra graduace na úrovni ISCED 5A nižší.

Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání typu B bývá v naprosté většině zemí OECD o poznání nižší, než je tomu v případě programů typu A. Průměr zemí OECD je 9%, země EU19 je 8%. Česká republika, kde terciární vzdělávání typu B není příliš rozšířené (jedná se zejména o vyšší odborné školy a konzervatoře), zaznamenala v roce 2005 míru graduace 6%. V námi porovnávaných zemích dosahují míry graduace na této úrovni vzdělávání hodnot nižších, s výjimkou Německa, které se na tuto úroveň vzdělávání soustřeďuje v poměrně vysoké míře a vykazuje v porovnání s průměry zemí OECD, EU19 a s ostatními zeměmi poměrně vysoké hodnoty míry graduace – 20%.

Obrázek 14: **Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání v ČR v letech 1995–2005**



Prakticky nejvyšší úroveň vzdělání, které je možné dosáhnout, jsou programy na úrovni ISCED 6, tedy programy směřující ke vědecké kvalifikaci. V průměru zemí OECD byla v roce 2005 míra graduace v těchto programech 1,3 %, v zemích EU byla o něco vyšší – 1,5 %. Česká republika nepatrně zaostává za těmito průměry, míra graduace v programech ISCED 6 byla 1,2 % a v porovnání se sousedními zeměmi včetně Maďarska se jedná o jednu z vyšších hodnot. Vyšších hodnot dosáhlo pouze Německo (2,4 %) a Rakousko (2,0 %).

S tím, jak v posledních letech narůstaly v České republice počty nově přijímaných do terciárního vzdělávání, zejména typu A, narůstala postupně i míra graduace v těchto programech. V hodnotách indikátoru se projevuje i postupný přechod vysokých škol z „dlouhých“ magisterských programů na dvoustupňovou strukturu studia – tedy na bakalářské programy a na ně navazující 2–3leté magisterské studijní programy.

Od roku 1995 narostla v České republice míra graduace v terciárních programech typu A o 12 procentních bodů, přičemž prudší dynamiku nárůstu těchto měr jsme zaznamenali zejména od roku 2003 (mezi roky 2003 a 2005 se jednalo o nárůst o 8 procentních bodů) a v roce 2005 dosáhla míra graduace na této vzdělávací úrovni 25 %. V dalších letech bude nárůst pokračovat.

V programech terciárního vzdělávání typu B je vývoj měr graduace v České republice odlišný. Zájem o studium na vyšších odborných školách postupně klesal a v posledních letech prakticky stagnuje. Důvodem je zejména větší otevřenost vysokých škol a jejich schopnost přijímat vyšší počet uchazečů. V období 1995–2003 míra graduace v terciárním vzdělávání typu B poklesla z 6,4 % na 3,6 % a do roku 2005 vzrostla na 5,7 %.

Míra graduace v programech ISCED 6 (v našem vzdělávacím systému se jedná o programy doktorského studia) v České republice od roku 2000, kdy jsou dostupná data, do roku 2005 vzrostla na dvojnásobek z 0,6 % na 1,2 %).

Míra graduace v programech terciárního vzdělávání typu A se liší zejména podle délky programu. Čím jsou programy delší, tím méně studentů programy dokončí, ať už z důvodů náročnosti programu nebo proto, že najdou výhodné zaměstnání a studium ukončí. Programy kratší jsou obvykle i jinak koncipované a je větší šance, že student program dokončí. O tom svědčí i hodnoty měr graduace v těchto programech, i když hodnoty jsou značně ovlivněny strukturou terciárního vzdělávacího systému dané země, a to zejména

zda upřednostňuje dlouhé programy, nebo již přešla na dvoustupňový (tzv. BaMa) systém studia. To vše ovlivňuje rozdíly mezi mírami graduace podle délky programu v jednotlivých zemích, které se mohou s změnami v systému terciárního vzdělávání meziročně významně měnit.

Oborová struktura absolventů terciárního vzdělávání se počítá jako:

$$\frac{GR56_j}{GR56} \cdot 100 \%,$$

kde

$GR56_j$ – počet absolventů terciárního vzdělávání (ISCED 5A, 5B a 6) v oborové skupině j

$GR56$ – počet absolventů terciárního vzdělávání (ISCED 5A, 5B a 6)

j – oborová skupina terciárního vzdělávání – zdravotnictví a sociální péče, přírodní vědy, fyzikální vědy a zemědělství, matematika a informatika, humanitní vědy, umění a pedagogika, společenské vědy, ekonomie a právní vědy, technické vědy a stavebnictví, služby

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníků UOE.

Struktura absolventů programů terciárního vzdělávání závisí na mnoha faktorech – jednak závisí na požadavcích trhu práce a kvalifikačních předpokladech pro výkon jednotlivých povolání, jednak je ovlivněna oborovou strukturou programů nabízených institucemi terciárního vzdělávání a svůj podíl může mít i poptávka uchazečů o studium. V zemích OECD absolvuje nejvíce studentů v programech společenských věd, ekonomických oborů a oborů týkajících se služeb, následují programy humanitní, pedagogika a umění a nad hodnotou 10% se pohybují ještě oborové skupiny zdravotnictví a sociální péče a obory technické. To platí u programů terciárního vzdělávání typu A i B.

V České republice se poměrně výrazně liší struktura absolventů terciárního vzdělávání, pokud jde o programy typu A a programy typu B. Vysokoškolské programy (terciární vzdělávání typu A) absolvují studenti zejména v oborech ekonomických, sociálních, právních a v oborech služeb, dále následují programy humanitní, pedagogické a umělecké a hodnot nad 10% dosahuje i skupina oborů technických. Studenti terciárních programů typu B nejčastěji absolvují v programech ekonomických, sociálních, právních a v oborech služeb a dále v oborech zdravotnických a sociální péče.

Relativní zastoupení absolventů oborů přírodních věd a technických oborů se počítají jako podíl na celkovém počtu zaměstnaných ve věku 25–34 let:

$$\frac{GR56sc}{EMPL_{25-34}} \cdot 100000$$

kde

$GR56sc$ – počet absolventů terciárního vzdělávání (ISCED 5A, 5B a 6) v přírodovědných a technických oborech (přírodní vědy, fyzikální vědy, matematika a statistika, informatika, technické vědy a stavebnictví a architektura) bez ohledu na věk absolventů

$EMPL_{25-34}$ – počet zaměstnaných obyvatel ve věku 25–34 let

Indikátor se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže. Veškeré údaje o počtech absolventů vycházejí z dotazníků UOE, údaje o počtech zaměstnaných vycházejí z národních šetření pracovních sil.

Vědeckotechnický rozvoj společnosti je možný pouze v případě, že společnost disponuje dostatečně vzdělaným lidským kapitálem v přírodních a technických vědách. Jedním z indikátorů, který vypovídá o tom, jak velkým objemem lidského kapitálu s tímto vzděláním společnost disponuje, je indikátor absolventů vědních oborů vzhledem k 100 000 zaměstnaných obyvatel. Průměrné hodnoty indikátoru v zemích OECD jsou 1 295 absolventů terciárního vzdělávání typu A (v zemích EU19 se jedná o 1 307 absolventů), v případě terciárního vzdělávání typu B jde v zemích OECD v průměru o 384 absolventů (v zemích EU19 o 295 absolventů). Pro celé terciární vzdělávání připadá na 100 000 zaměstnaných obyva-

tel v zemích OECD v průměru 1 675 absolventů přírodovědných a technických oborů (v zemích EU19 se jedná o 1 610 absolventů). Česká republika dosahuje v tomto indikátoru podprůměrných hodnot jak vzhledem k OECD, tak k zemím EU19. Jedná se o 928 absolventů vzdělávací úrovně ISCED 5A, 77 absolventů programů ISCED 5B, za celé terciární vzdělávání jde tedy o 1 005 absolventů, což je hodnota zhruba o třetinu nižší, než jsou průměry OECD a EU19.

Míra přežití v terciárním vzdělávání se počítá jako:

$$\frac{GR56_{iy}}{ENTR_{i(y-n)}} \cdot 100 \%,$$

kde

$GR56_{iy}$ – celkový počet absolventů úrovně vzdělávání i v roce y ,

$ENTR_{i(y-n)}$ – celkový počet poprvé zapsaných do programu terciárního vzdělávání i v roce $y-n$, kde n je typický počet let potřebný k absolvování programu dané vzdělávací úrovně

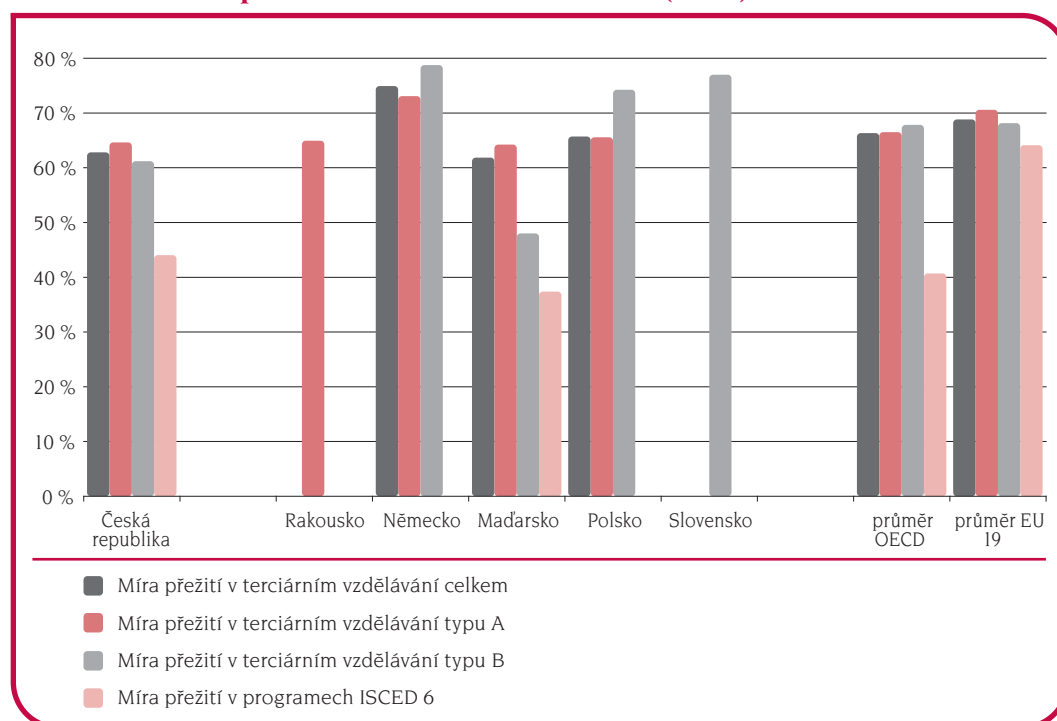
y – rok, pro který se míra přežití počítá

n – typická délka vzdělávacího programu

i – program vzdělávací úrovně
ISCED 5 a 6 celkem
ISCED 5A, 5B a 6
ISCED 5A ve členění podle délky programu na
středně dlouhé (3 až méně než 5 let)
dlouhé (5 a 6 let)
velmi dlouhé (více než 6 let)
ISCED 5B ve členění podle délky programu na
krátké (2 až méně než 3 roky)
středně dlouhé (3 až méně než 5 let)
dlouhé (5 a více let)

Veškeré údaje o počtech absolventů vycházejí z dotazníků UOE, případně z doplňkových šetření realizovaných v rámci činnosti Technické skupiny programu INES.

Obrázek 15: **Míra přežití v terciárním vzdělávání (2004)**

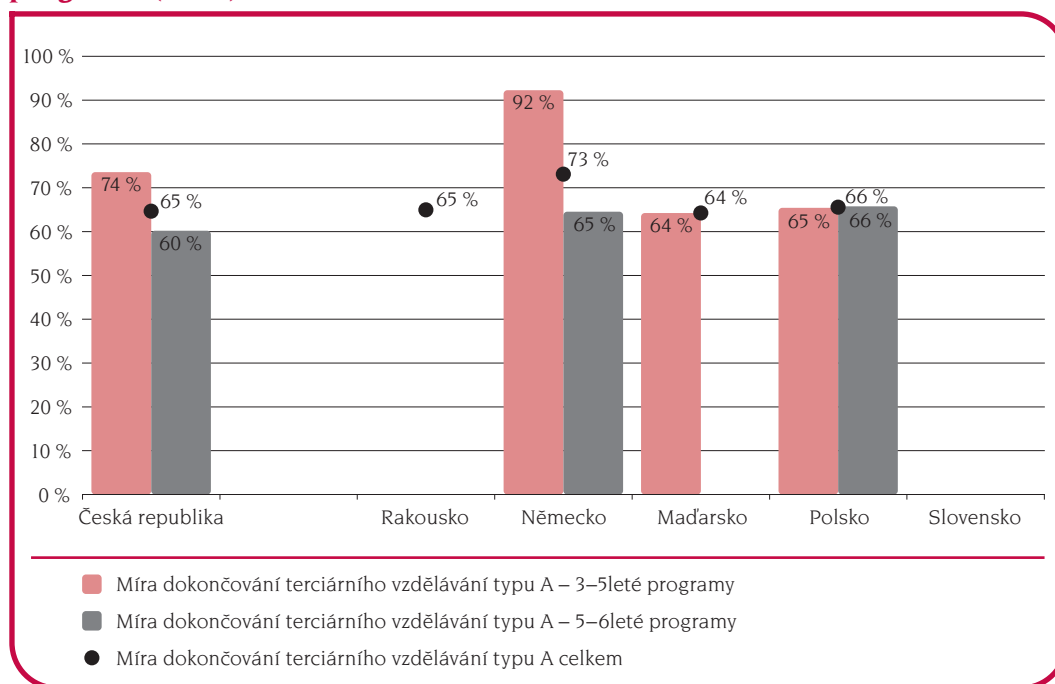


Míra přežití (*survival rate*) v terciárním vzdělávání charakterizuje vlastně úspěšnost terciárního vzdělávacího systému při „produkci absolventů“. Čím je vyšší míra přežití, tím rychleji se společnosti vrátí finanční prostředky investované do vzdělávání, a to zejména prostřednictvím vysoce kvalifikované pracovní síly, která je schopná produkovat další zisky. Míra přežití se liší podle typu programu (5A, 5B, 6), ale i podle délky vzdělávacího programu.

Míra přežití v terciárním vzdělávání se v průměru zemí OECD příliš neliší z pohledu programu, tedy zda se jedná o terciární vzdělávání typu A nebo B (jedná se o 66%, resp. 68% míru přežití). V programech ISCED 6 je míra přežití o více než třetinu nižší (41 %). Jiná situace je ale v rámci 19 zemí, které jsou zároveň členskými zeměmi Evropské unie. Zde se jedná o 71% míru přežití v programech typu A, o 68% míru přežití v programech typu B a o 64% míru přežití v programech ISCED 6.

V případě sousedních zemí včetně Maďarska jsou pouze v Německu hodnoty indikátoru v kategoriích ISCED 5A a 5B poměrně vyrovnané, Rakousko uvádí pouze hodnotu za terciární vzdělávání typu A a v ostatních zemích se na úrovni ISCED 5A hodnoty pohybují na úrovni 64–66 %, což odpovídá i míře přežití v České republice (65 %). V programech ISCED 5B je situace odlišná, hodnoty měr přežití v jednotlivých zemích se značně liší. Nejnižší je v Maďarsku (48 %). V ostatních zemích, kde byla dostupná data, se jedná o hodnoty 74–79 %. V České republice se jedná o 61% míru přežití v terciárním vzdělávání typu B. Nižší hodnota je dána zejména skutečností, že část uchazečů o studium na terciární vzdělávací úrovni vnímá vyšší odborné školy jako druhou šanci v případě, že nejsou přijati ke studiu na vysoké škole. V průběhu studia se ale na vysoké školy hlásí znovu, a pokud jsou přijati, z vyšší odborné školy odcházejí před jejím úspěšným dokončením.

Obrázek 16: **Míra přežití v terciárním vzdělávání typu A podle délky programu (2005)**



■ ■ JAKÝ VLIV MÁ ÚČAST VE VZDĚLÁVÁNÍ NA ÚČAST NA TRHU PRÁCE?

Indikátor charakterizující vliv vzdělání při uplatnění na trhu práce v sobě zahrnuje indikátory zaměřené na vztah mezi výší dosaženého vzdělání a postavením na trhu práce, na vztah mezi výší dosaženého vzdělání a uplatněním na trhu práce z genderového pohledu a také indikátory zaměřené na věkovou skupinu blízkou věku, kdy se odchází do důchodu. Indikátor se zabývá také změnami, ke kterým dochází ve vztazích mezi proměnnými.

Indikátor je závislý na stavu ekonomiky a trhu práce v jednotlivých zemích, přičemž se zde výrazně projevuje závislost výkonu ekonomik jednotlivých zemí na přísunu vzdělaných pracovníků. Současně se do indikátoru prolíná i stárnutí obyvatelstva zemí OECD, kdy se projevuje snaha po odsunu nástupu do důchodu a setrvání na pracovním trhu i v pozdějším věku. Vyšší úroveň vzdělanosti a delší doba strávená v zaměstnání mohou pomoci snížit náklady na financování veřejných důchodů.

■ VYMEZENÍ INDIKÁTORU

Indikátor vychází z podílu zaměstnaných a nezaměstnaných osob na trhu práce podle jejich nejvyššího dosaženého vzdělání. Míry zaměstnanosti vycházejí z podílu zaměstnaných osob v dané věkové skupině, míry nezaměstnanosti se určují jako podíl nezaměstnaných osob na pracovní síle v dané věkové skupině. Úroveň vzdělání se uvádí podle klasifikace ISCED97. Pro získání informací o zaměstnanosti a nezaměstnanosti obyvatel v předdůchodovém věku se používá i indikátor modifikovaný na věkovou skupinu 55–64 let podle výše dosaženého vzdělání.

■ ZDROJ DAT

Data využitá pro výpočet indikátoru vycházejí z údajů o obyvatelstvu a počtu obyvatel s nejvyšším dosaženým vzděláním z databází OECD a EUROSTAT, které jsou vytvářeny na základě údajů národních výběrových šetření pracovních sil (National Labour Force Survey).

■ METODICKÝ POPIS

Údaje o účasti na trhu práce využívají klasifikaci zaměstnaných a nezaměstnaných osob, která vychází z direktivy Mezinárodní organizace práce – International Labour Organisation (ILO); údaje o dosaženém vzdělání jsou založeny na klasifikaci ISCED97. U klasifikace vzdělání je nutné upozornit na to, že ne všechny země ve výběrových šetřeních pracovních sil používají přímo klasifikaci ISCED97. Obvykle se používají národní klasifikace dosaženého vzdělání, které se následně převádějí na mezinárodní klasifikaci ISCED97. Zde může nastat základní problém v porovnatelnosti dat – definice dosaženého vzdělání v jednotlivých zemích se značně liší. Některé země vycházejí ze skutečně absolvovaného programu (stejně jako Česká republika), jiné vycházejí z vykonávané pozice v zaměstnání a z kvalifikačních požadavků na tuto pozici. Výjimkou není ani určitá kombinace obou metod, podrobněji viz kapitola *Na které úrovni dospělí studovali?*

Nezaměstnaní jsou definováni jako osoby, které nepracují, aktivně si hledají zaměstnání a jsou schopny v krátkém časovém úseku nástupu do zaměstnání.

Zaměstnaní jsou definováni jako ti, kteří ve sledovaném období měli placené zaměstnání (zaměstnanci) nebo vydělávali alespoň jednu hodinu (osoby samostatně výdělečně činné a vypomáhající rodinní příslušníci) anebo ti, kteří mají práci, ale dočasně nepracují (jsou na dovolené, vzdělávají se, jsou na rodičovské dovolené apod.) a mají formální spojení se svou prací.

■ DÍLČÍ INDIKÁTORY

V rámci indikátoru jsou publikovány dílčí indikátory, které charakterizují danou problematiku:

- Míry zaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání (včetně genderového členění)
- Míry nezaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání (včetně genderového členění)

Tyto dílčí indikátory podávají komplexní pohled na uplatnění na trhu práce podle nejvyššího dosaženého vzdělání obyvatelstva a měly by být interpretovány ve vzájemných souvislostech a ne zcela odděleně. Každý z nich totiž charakterizuje uplatnění na trhu práce z jiného úhlu pohledu. První z nich – *míry zaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání* – charakterizuje tu část obyvatelstva, která má zaměstnání. Lze z něj vyčíst míru vlivu dosaženého vzdělání na zaměstnanost obyvatel. Druhý indikátor – *míry nezaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání* – se zaměřuje, z hlediska uplatnění získaných znalostí a dovedností, na méně úspěšnou část obyvatelstva, tedy na ty, kteří nemohou (přechodně či trvale) najít pracovní uplatnění. Při interpretaci tohoto indikátoru je zřejmé, že takřka ve všech zemích platí, že dosažení vyššího sekundárního vzdělání výrazně snižuje ohrožení

potenciální nezaměstnaností. V některých zemích výrazněji než v jiných dosažení terciárního vzdělání velmi významně zvyšuje šance na dobré uplatnění na trhu práce.

Indikátory jsou počítány i z genderového pohledu, tedy zvlášť za ženy a zvlášť za muže. V oblasti uplatnění na trhu práce je postavení žen a mužů v mnoha zemích velmi odlišné a často jsou tyto odlišnosti spojeny s úrovní nejvyššího dosaženého vzdělání. *Míra zaměstnanosti žen* je takřka ve všech zemích nižší než míra zaměstnanosti mužů, a to zejména na nižších úrovních vzdělání. V některých zemích je pak pracovní uplatnění žen obtížnější, kdy ženy mají vyšší míry nezaměstnanosti než stejné vzdělání mužů. V současnosti se rozdíly v zaměstnanosti žen a mužů zmenšují. Je to ovlivněno zejména tím, že v mladších generacích ženy dosahují stejného a často i vyššího vzdělání než muži, což se samozřejmě odráží v míře jejich zaměstnanosti.

Míry zaměstnanosti i nezaměstnanosti jsou počítány i z pohledu věkových skupin, což dává možnost porovnání jejich vývoje v čase a částečně v sobě odráží i ekonomický vývoj v jednotlivých zemích. Nejčastěji se porovnávají hodnoty těchto indikátorů pro věkové skupiny 25–34 let a 55–64 let.

Míra zaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání se počítá jako:

$$\frac{EMPL_i}{POP_i} \cdot 100 \%,$$

kde

$EMPL_i$ – počet zaměstnaných obyvatel ve věku 25–64 let s dosaženou úrovní vzdělání i

POP_i – počet obyvatel ve věku 25–64 let s dosaženou úrovní vzdělání i

i – úroveň vzdělání:

preprimární a primární (ISCED 0 a 1),

nižší sekundární (ISCED 2),

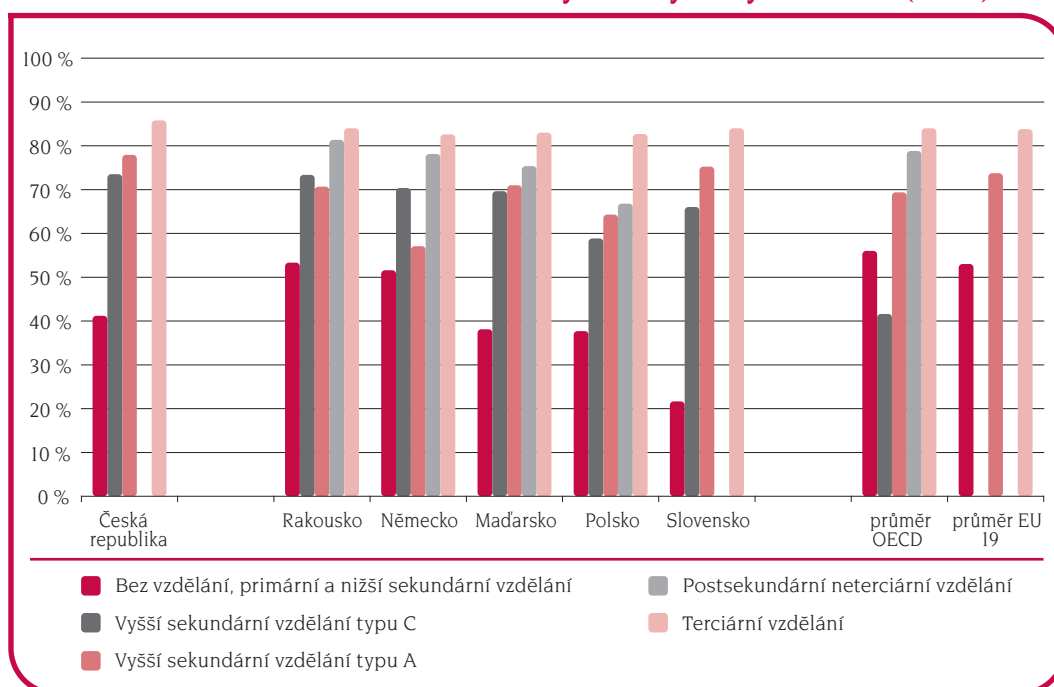
vyšší sekundární (ISCED 3 celkem a ve členění ISCED 3A, 3B, 3C krátké, 3C dlouhé),

postsekundární neterciární (ISCED 4),

terciární (ISCED 5 celkem a ve členění ISCED 5A, 5B, ISCED 6).

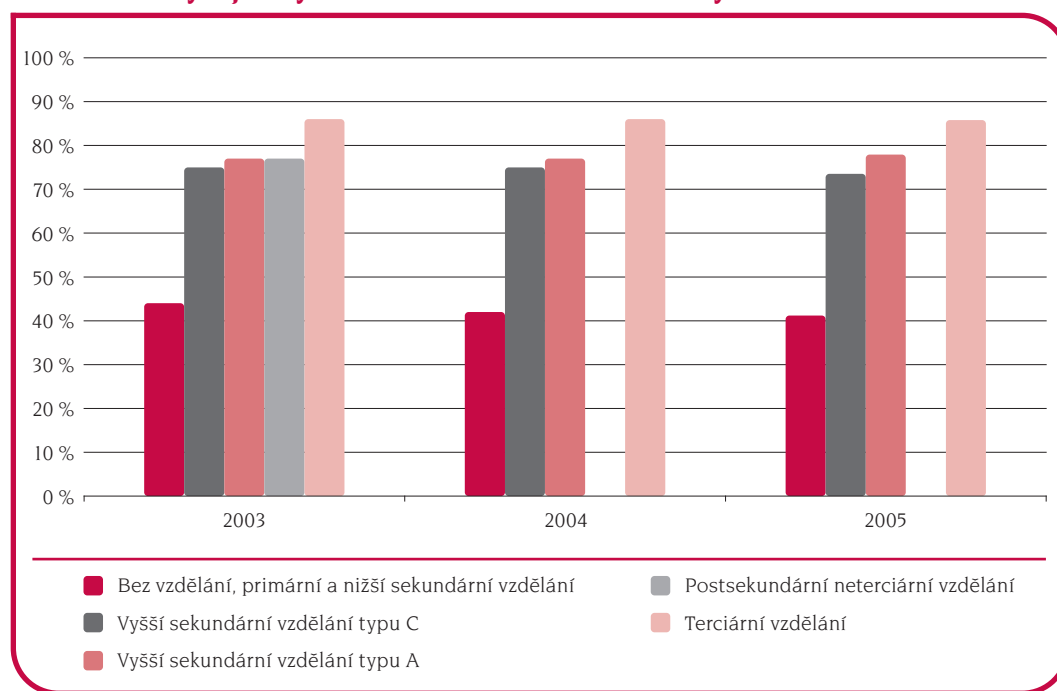
Indikátor se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

Obrázek 17: **Míra zaměstnanosti 25–64letých ve vybraných zemích (2005)**



Míry zaměstnanosti rostou spolu s výší nejvyššího dosaženého vzdělání. To je hlavní důvod zvyšujících se investic do lidského kapitálu. Mezi zeměmi jsou samozřejmě rozdíly v mírách zaměstnanosti, které nezřídka reflektují kulturní odlišnosti. Nejvyšší míru zaměstnanosti tak vykazují všechny uvedené země u osob s terciární úrovní dosaženého vzdělání, kdy ani v jedné zemi hodnota míry zaměstnanosti neklesla pod 80% hranici. Míra zaměstnanosti absolventů s terciárním vzděláním v zemích OECD je tak v průměru vyšší zhruba o 9 procentních bodů než u osob s dosaženým vyšším sekundárním vzděláním. Naopak nejnižších hodnot nabývá míra zaměstnanosti v případě osob se vzděláním nižším než vyšší sekundární, tedy u osob bez vzdělání, s primárním či nižším sekundárním vzděláním. Tento trend opět platí ve všech sledovaných zemích. Ze srovnání mezi sousedními zeměmi můžeme vidět, že míry zaměstnanosti ve sledovaných zemích se pohybují ve velmi úzkém rozmezí, kdy se míra zaměstnanosti na úrovni vyššího sekundárního vzdělání typu A (tedy na vzdělávací úrovni odpovídající našemu střednímu vzdělání s maturitní zkouškou) pohybuje v rozmezí 71–78 % mimo Německo, kde dosahuje pouhých 57 %, a Polsko (64% míra zaměstnanosti). Můžeme vidět, že hodnoty míry zaměstnanosti v České republice dosahují mimo nejnižší úroveň vzdělání nadprůměrných hodnot. V případě zaměstnanosti osob se vzděláním nižším než vyšší sekundární je míra zaměstnanosti v České republice podprůměrná. Osob pouze s touto dosaženou úrovní vzdělání je však v České republice velmi málo, což samozřejmě ovlivňuje i výslednou úroveň zaměstnanosti.

Obrázek 18: **Vývoj míry zaměstnanosti v ČR 25–64letých v letech 2003–2005**



V České republice ve věkové skupině 25–64letých odpovídají hodnoty indikátoru svým vývojem trendům v ostatních zemích, kdy je míra zaměstnanosti přímo úměrná výši dosaženého vzdělání – čím vyšší je stupeň dosaženého vzdělání, tím vyšší je míra zaměstnanosti. Nejnižší míry zaměstnanosti jsou evidovány u osob bez vzdělání, s primárním a nižším sekundárním vzděláním, u osob s vyšším sekundárním vzděláním je již tato míra výrazně vyšší. Nejvyšších hodnot dosahuje u osob s terciárním vzděláním, kde se pohybuje okolo 86 %. Tyto údaje potvrzují uvedený trend, kdy výše vzdělání významně ovlivňuje míru zaměstnanosti. Určitým bodem zlomu se tak z hlediska zaměstnanosti jeví dosažení vyššího sekundárního vzdělání, které výrazným způsobem zvyšuje účast na zaměstnanosti. Rozdíl mezi mírou zaměstnanosti osob s dosaženým vyšším sekundárním a terciárním vzděláním není již tak výrazný jako mezi osobami s vyšším sekundárním

vzděláním a osobami se vzděláním nižším, než je vyšší sekundární. Vývoj ukazatele vykazuje v České republice v jednotlivých vzdělanostních skupinách značnou míru stability. Rozdíly mezi jednotlivými roky se pohybují v rozmezí 1–2 procentních bodů. To je dáno především mírou stability pracovního trhu a celkovým ekonomickým vývojem v posledních letech.

Míra nezaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání se počítá jako:

$$\frac{UA_i}{POP_i} \cdot 100 \%,$$

kde

UA_i – počet nezaměstnaných osob ve věku 25–64 let s dosaženou úrovní vzdělání i

POP_i – počet ekonomicky aktivních osob ve věku 25–64 let s dosaženou úrovní vzdělání i

i – úroveň vzdělání:

preprimární a primární (ISCED 0 a 1),

nižší sekundární (ISCED 2),

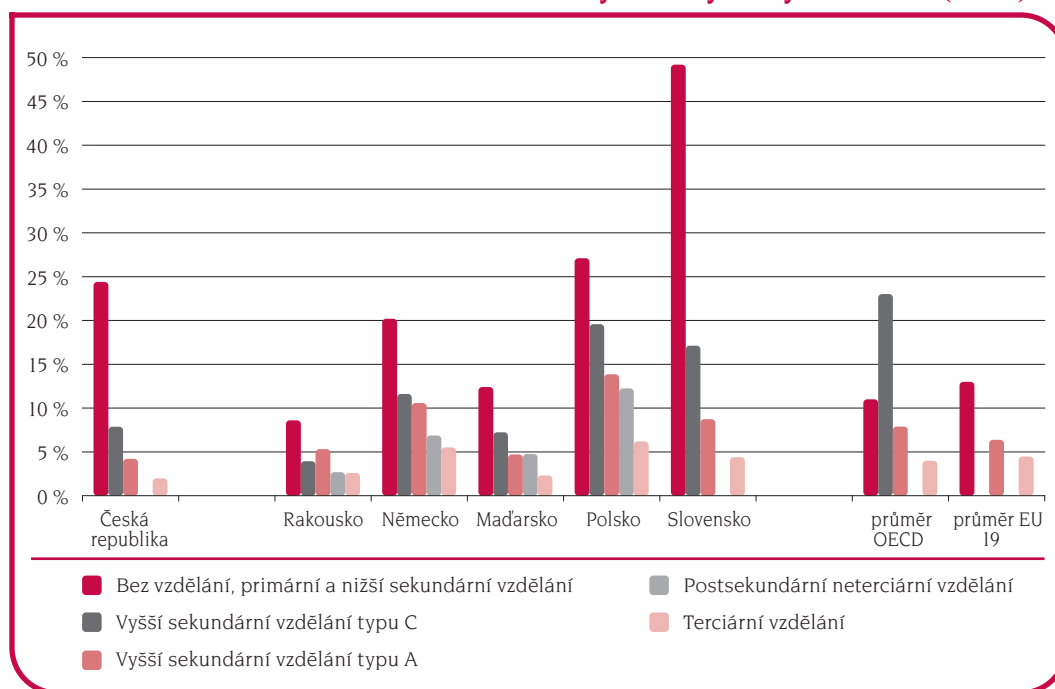
vyšší sekundární (ISCED 3 celkem a ve členění ISCED 3A, 3B, 3C krátké, 3C dlouhé),

postsekundární neterciární (ISCED 4),

terciární (ISCED 5 celkem a ve členění ISCED 5A, 5B, ISCED 6).

Ukazatel se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

Obrázek 19: **Míra nezaměstnanosti 25–64letých ve vybraných zemích (2005)**

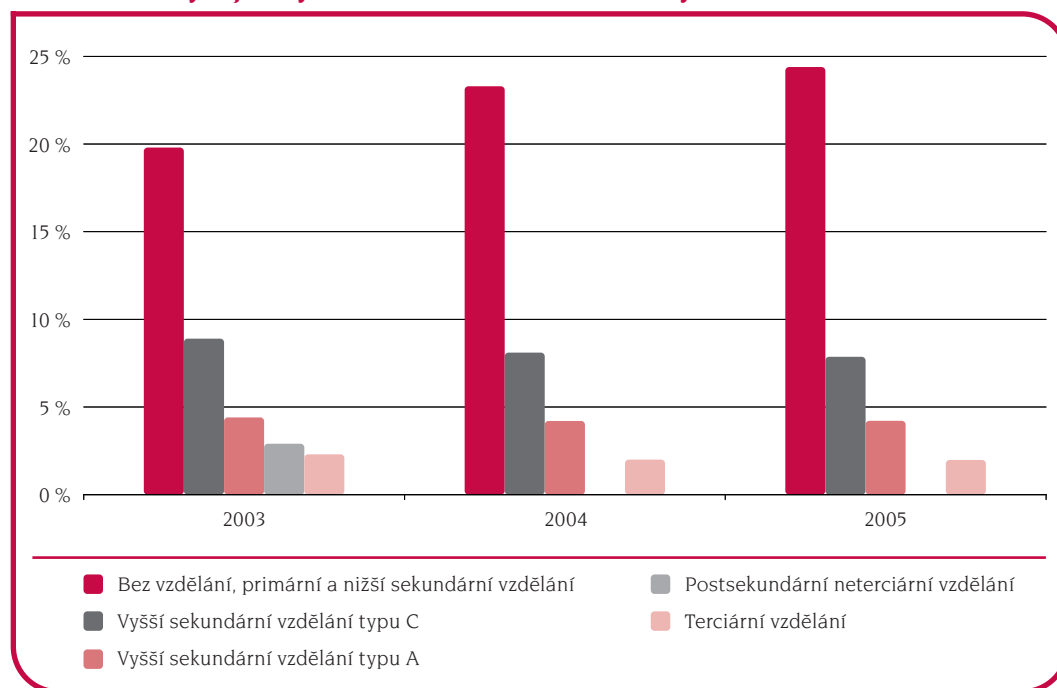


Míry nezaměstnanosti poukazují na míru shody mezi tím, co vyprodukuje vzdělávací systém, a poptávkou trhu práce po daných dovednostech. Ti, kteří mají nízkou vzdělanostní kvalifikaci, jsou velmi rizikovou skupinu zejména z ekonomického hlediska, jelikož mají větší šance být nezaměstnaní, a to i v případě, že jsou aktivní při hledání zaměstnání.

Hodnoty indikátoru jsou nejvyšší ve všech vybraných zemích u osob se vzděláním nižším než vyšším sekundárním, tedy u lidí bez vzdělání nebo s primárním či nižším sekundárním vzděláním. Současně ve všech uvedených zemích mimo Rakousko překračují hodnoty indikátoru v případě osob s nejnižším vzděláním průměr zemí OECD. Nejvýrazněji

překračuje průměr Slovensko, kde v případě osob s nejnižším vzděláním se nezaměstnanost dotýká každého druhého člověka. Nejnižších hodnot indikátor nabývá v případě obyvatel s terciárním vzděláním, kdy jsou jeho hodnoty několikanásobně nižší než v případě osob s nejnižším vzděláním. V případě tohoto indikátoru jednoznačně platí, že čím vyššího vzdělání osoby dosáhnou, tím více klesá pravděpodobnost, že budou postiženi nezaměstnaností. Všechna uvedená tvrzení platí v plné míře i pro Českou republiku, kdy osoby s nízkým dosaženým vzděláním mají vysokou hodnotu míry nezaměstnanosti a čím vyšší úroveň vzdělání lidé dosáhnou, tím je nezaměstnanost ohrožuje méně. Mezi zeměmi OECD tak představuje dosažení vyššího sekundárního vzdělání právě tu úroveň, která zvyšuje šance na uplatnění na trhu práce. Dosažením této úrovně vzdělání se zvyšují šance na získání uspokojivé pozice na trhu práce a snižuje se riziko nezaměstnanosti. V průměru je míra nezaměstnanosti v zemích OECD u lidí s dosaženým vyšším sekundárním vzděláním o 5 procentních bodů nižší, než je tomu u lidí, kteří dosáhli pouze nižšího sekundárního vzdělání. V České republice jsou hodnoty měr nezaměstnanosti ve všech vzdělanostních skupinách (mimo nejnižší úroveň vzdělání) pod průměrem zemí OECD, přičemž obdobných hodnot jako Česká republika dosahuje i Maďarsko, v Rakousku jsou míry nezaměstnanosti nižší.

Obrázek 20: **Vývoj míry nezaměstnanosti 25–64letých v ČR v letech 2003–2005**



Míra nezaměstnanosti je v České republice stejně jako v jiných vyspělých ekonomikách velmi výrazně diferencována. Jedním z faktorů, které na ni mají výrazný vliv, je výše dosaženého vzdělání, jež patří mezi hlavní činitele, které se do míry nezaměstnanosti promítají. Při pohledu na hodnoty míry nezaměstnanosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání lze konstatovat jednoznačný vztah: spolu s rostoucí výší dosažené úrovně vzdělání klesá míra nezaměstnanosti. Lze říci, že nízká úroveň vzdělání se jasně projevuje jako výrazně determinující faktor, který nepříznivě ovlivňuje postavení na trhu práce. A současně absolvování vyššího sekundárního vzdělání několikanásobně zvyšuje šance na uplatnění na trhu práce. Z vývoje indikátoru vyplývá, že míra nezaměstnanosti v období 2003–2005 stagnovala, a to u všech vzdělanostních skupin s výjimkou nejnižší úrovně vzdělání. U osob, které jsou bez vzdělání nebo dosáhly pouze primárního či nižšího sekundárního vzdělání, se pokles míry nezaměstnanosti neprojevil, naopak její hodnota v tomto případě roste. U lidí s vyšší úrovní dosaženého vzdělání hodnoty indikátoru stagnují.

■ ■ JAK ROZŠÍŘENÉ JSOU PROGRAMY ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ?

■ VYMEZENÍ INDIKÁTORU

Indikátor se zabývá odborně zaměřenými programy sekundárního vzdělávání a postsekundárního neterciárního vzdělávání. Odborné vzdělávání má své nezastupitelné místo ve vzdělávacích systémech. Některé země mají programy odborného vzdělávání již na nižší sekundární úrovni, některé naopak přesouvají odborné vzdělávání až na terciární úroveň a veškeré vzdělávání až do vyšší sekundární úrovně má všeobecný charakter.

Vzhledem k tomu, že v některých zemích odborné vzdělávání na vyšší sekundární úrovni poskytuje vzdělání s plnou kvalifikací odborných pracovníků plně uplatnitelných na trhu práce ve středních technickohospodářských pozicích, hraje indikátor svoji nezastupitelnou roli i při interpretaci indikátorů týkajících se terciárního vzdělávání.

Indikátor je i doplňkovým ukazatelem pro interpretaci financování vzdělávání, protože na sekundární i postsekundární neterciární vzdělávací úrovni je odborné vzdělávání svým charakterem a způsobem výuky finančně náročnější, než je tomu v případě všeobecného vzdělávání.

■ ZDROJ DAT

Údaje pro výpočet indikátoru (včetně dílčích indikátorů) vycházejí ze standardního sběru statistických dat prostřednictvím dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které země každoročně vyplňují a zasílají OECD v rámci projektu INES. Údaje jsou za školní, resp. akademický rok 2004/05. Dalším zdrojem údajů bylo speciální šetření realizované OECD na podzim 2006.

■ METODICKÝ POPIS

Rozdělení programů sekundárního vzdělávání podle orientace programu vychází z klasifikace ISCED97. Do výpočtu vstupují programy odborné a předodborné orientace, a to jak založené pouze na výuce ve škole, tak programy kombinující v sobě výuku ve třídě a praktické vyučování. Programy založené pouze na praktické přípravě nejsou do výpočtu indikátoru zahrnuty.

Výdaje na studenta vycházejí z údajů o výdajích na vzdělávací úrovni v národních měnách, které jsou následně přepočteny na USD a prostřednictvím parity kupní síly vzhledem k HDP. Žáci jsou pro výpočet indikátoru přepočtení na přepočtené počty.

■ DÍLČÍ INDIKÁTORY

Indikátor se zabývá odborným vzděláváním ze dvou základních pohledů – struktury programů podle zaměření na vyšší sekundární úrovni a průměrných ročních výdajů na žáka podle vzdělávací úrovně a zaměření programu:

- Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání podle typu a zaměření programu
- Průměrné roční výdaje na žáka podle typu programu (sekundární a postsekundární neterciární vzdělávání)

Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání podle typu, resp. zaměření programu se počítá z pohledu typu programu a zaměření programu:

$$\frac{ENR3_j}{ENR3} \cdot 100 \%,$$

kde

$ENR3_j$ – počet žáků vzdělávajících se na úrovni ISCED 3 v typech programů či zaměřeních j

$ENR3$ – celkový počet žáků vzdělávajících se na úrovni ISCED 3

j – typ nebo zaměření programu vyššího sekundárního vzdělávání:

ISCED 3A, 3B, 3C

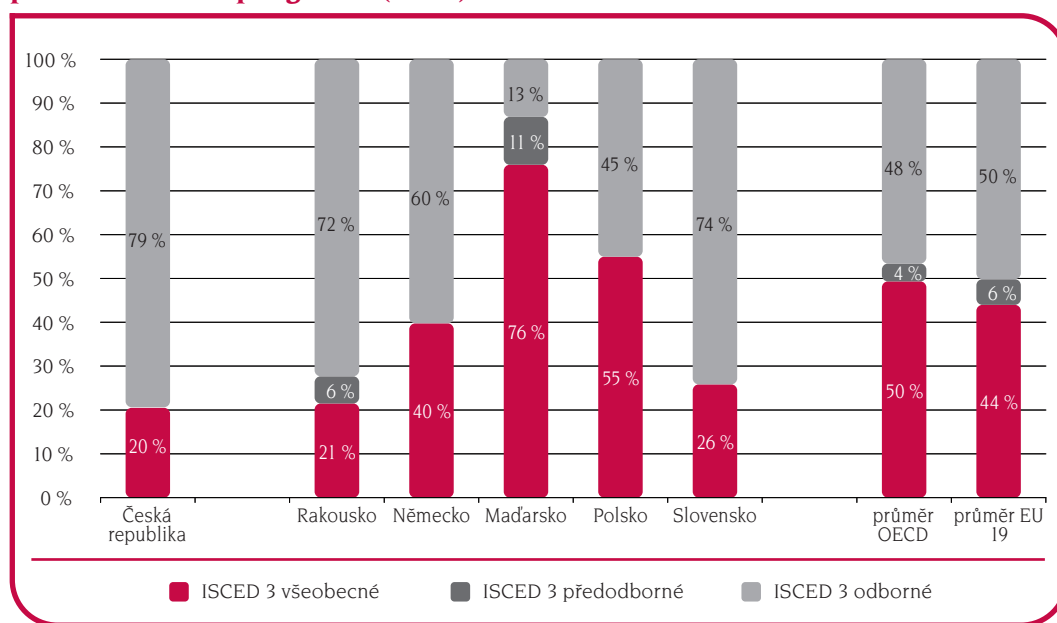
programy ISCED 3 všeobecné

programy ISCED 3 předodborné

programy ISCED 3 odborné

Veškeré údaje o počtech žáků vycházejí z dotazníků UOE.

Obrázek 21: **Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání podle zaměření programu (2005)**



Struktura programů vyššího sekundárního vzdělávání se v jednotlivých zemích značně liší. Některé země mají na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání pouze všeobecně zaměřené programy, jiné nabízejí i odborně zaměřené programy. V posledních letech je vyvíjen tlak na vyšší podíl všeobecně zaměřených programů, které jsou lepším základem pro vstup na vyšší vzdělávací úroveň, absolventi nejsou úzce zaměřeni, a jsou tedy celkově flexibilnější.

V zemích OECD se ve všeobecně zaměřených programech na vyšší sekundární úrovni vzdělává v průměru 50 % žáků, v zemích EU19 se jedná o 44 % žáků. V České republice, kde je tradičně ve vyšší míře rozšířeno odborné střední vzdělání, se v programech všeobecného zaměření na středoškolské úrovni (programy gymnázia a lyceí) vzdělává 20 % žáků. Obdobných hodnot dosahují i některé ze sousedních zemí s obdobným vzdělávacím systémem na této úrovni vzdělávání – v Rakousku se jedná o 21 % žáků a na Slovensku 26 % žáků vyšší sekundární úrovně. Méně než polovina žáků této vzdělávací úrovně studuje ve všeobecných programech ještě v Německu (40 %). Polsko a Maďarsko se na programy všeobecného vzdělávání zaměřují mnohem více – 55 %, resp. 76 % žáků.

Kromě programů všeobecného vzdělávání se země OECD zaměřují na odborné programy, případně na programy předodborné. Na vyšší sekundární úrovni se v zemích OECD v průměru vzdělává v programech odborného zaměření 48 % žáků, v zemích EU19 se jedná o polovinu žáků. Programy předodborného vzdělávání se na této vzdělávací úrovni vyskytují v malé míře – v průměru se jedná o 4 % žáků v zemích OECD a 6 % žáků v zemích EU19.

V České republice předodborné programy prakticky nejsou rozšířeny (0,1 % žáků), do této kategorie řadíme pouze určité ročníky konzervatoří. V nám teritoriálně blízkých zemích jsou programy předodborného vzdělávání více rozšířeny pouze v Maďarsku (11 % žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání) a v Rakousku (6 %).

Odborně zaměřené programy vyššího sekundárního vzdělávání jsou jak České republice, tak v sousedních zemích poměrně rozšířené. I když v průměru v zemích OECD a v zemích EU19 podíl žáků těchto programů činí maximálně 50 %, v nám blízkých zemích je tento podíl (s výjimkou Maďarska a Polska) více než poloviční. V České republice se vzdělává v odborných programech vyššího sekundárního vzdělávání 79 %, v Rakousku 72 %, v Německu 60 % a na Slovensku 74 % žáků této vzdělávací úrovně.

Zaměření programu (všeobecné, předodborné a odborné) ještě nic nevypovídá o tom, jakou možnost mají absolventi vyššího sekundárního vzdělávání pokračovat ve studiu na

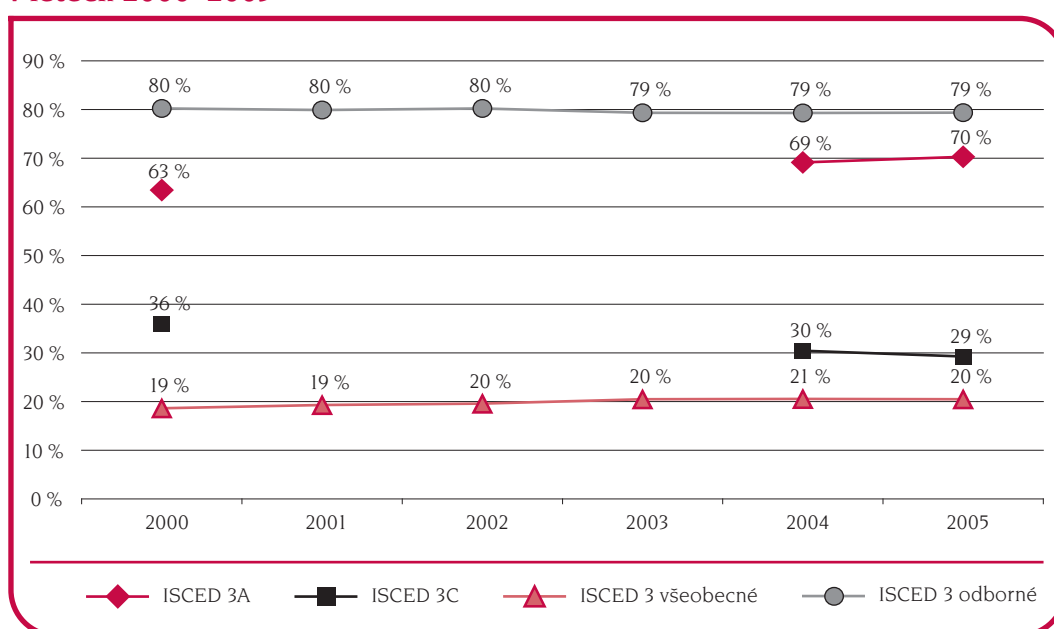
Obrázek 22: **Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání podle typu programu (2005)**



další vzdělávací úrovni. O tom vypovídá struktura žáků podle typu programu (A – absolventi mají přístup k terciárnímu vzdělávání, B – mají přístup k terciárnímu vzdělávání typu B, programy typu C – absolventi mají kvalifikaci pro přímý vstup na trh práce, pokud chtějí pokračovat ve vzdělávání, mají obvykle přístup do úrovně ISCED 4). Čím vyšší je podíl žáků v oborech vyššího sekundárního vzdělávání typu A a B, tím vyšší je počet potenciálních uchazečů o studium na terciární úrovni.

Podíl žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání typu A se v rámci zemí OECD pohybuje na úrovni 67 % a v zemích EU19 se jedná o 68 %. Česká republika v podílu žáků v tomto typu vzdělávání dosahuje nadprůměrné hodnoty 70 % a stejně tomu je v Maďarsku (77 %), Polsku (88 %) a na Slovensku (81 %). Ze sousedních zemí studuje v těchto programech méně než polovina žáků v Německu (40 %) a v Rakousku (44 %). V obou těchto zemích je však

Obrázek 23: **Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**



poměrně vysoký podíl žáků v programech typu B, v Německu se jedná o 60 % a v Rakousku o 47 %.

V České republice v posledních letech narůstá podíl žáků vyššího sekundárního vzdělávání typu A, které umožňuje absolventům přístup do terciárního vzdělávání. Tento podíl vzrostl od roku 2000 o 7 procentních bodů a v roce 2005 se jednalo o 70 % (jde o žáky v oborech s maturitní zkouškou; žáci nástavbového studia nejsou do této vzdělávací úrovně započtení vzhledem k tomu, že tyto programy spadají do programů ISCED 4A). Podíly žáků v programech odborného vzdělávání a programech všeobecného vzdělávání jsou poměrně stabilní.

Průměrné roční výdaje na žáka podle typu programu (sekundární a postsekundární neterciární vzdělávání) se počítají jako podíl celkových výdajů na danou vzdělávací úroveň a celkového přepočteného počtu žáků na danou vzdělávací úroveň:

$$\frac{EXP234_j}{ENRp234_j},$$

kde

$EXP234_j$ – celkové výdaje na vzdělávací instituce na vzdělávací úrovni j

$ENRp234_j$ – celkový přepočtený počet žáků vzdělávajících se na vzdělávací úrovni j

j – jednotlivé programy sekundárního a postsekundárního neterciárního vzdělávání:

nižší sekundární vzdělávání ISCED 2 (celkem, všeobecné, odborné a předodborné programy)

vyšší sekundární vzdělávání ISCED 3 (celkem, všeobecné, odborné a předodborné programy)

postsekundární neterciární vzdělávání ISCED 4 (celkem, všeobecné, odborné a předodborné programy)

Výdaje jsou přepočteny na USD prostřednictvím parity kupní síly vzhledem k HDP.

Žáci jsou přepočtení na plná studia, tedy na tzv. *full time equivalent*.

Veškeré údaje o počtech studentů vycházejí z dotazníků UOE.

Vzdělávání ve všeobecně zaměřených a v odborných programech má organizačně odlišný charakter a má i jiné požadavky na vybavení učeben, odbornou přípravu apod. Z toho důvodu se programy značně liší co do personální i finanční náročnosti výuky, programy odborného vzdělávání jsou značně dražší a jejich finanční náročnost se liší i podle zaměření oboru.

Výdaje na žáka v nižším sekundárním vzdělávání ve všeobecných programech jsou v průměru v zemích OECD o 11 % vyšší než výdaje na žáka v programech odborného vzdělávání, na této vzdělávací úrovni však odborné programy nejsou příliš rozšířeny. Ve vyšším sekundárním vzdělávání je situace opačná, výdaje na vzdělávání žáka v programech odborného vzdělávání jsou o 11 % vyšší a na postsekundární neterciární úrovni je rozdíl nepatrný (3 %).

V České republice jsou výdaje na žáka ve vyšším sekundárním a postsekundárním neterciárním vzdělávání v odborných programech vyšší o 15 % než výdaje v programech všeobecného vzdělávání.

■ ■ KDO SE ÚČASTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ?

■ VYMEZENÍ INDIKÁTORU

Počet osob účastnících se počátečního vzdělávání, resp. jejich podíl na odpovídající skupině obyvatel v sobě odráží vzdělávací politiku s mírným zpožděním vzhledem k tomu, že doba strávená ve vzdělávání je poměrně dlouhá. Podle struktury osob ve vzdělávacím procesu lze odhadovat i vývoj vzdělanosti obyvatelstva. Z těchto důvodů jsou pro celkový obraz vzdělávacích systémů jednotlivých zemí podstatné i indikátory týkající se účasti ve vzdělávání. Charakterizují celkový objem obyvatel dané země procházející vzdělávací sou-

stavou stejně jako střední dobu vzdělávání.³ V případě střední doby strávené ve vzdělávání je ale nutné si uvědomit, že indikátor je založen na stávajícím stavu, tedy na stávajících mírách účasti ve vzdělávání, neodráží v sobě změny vzdělávacích systémů v průběhu následujících let a nezohledňuje ani míru předčasných odchodů ze vzdělávání.

K tomu, abychom si mohli udělat představu o šancích lidí získat nejvyšší stupeň vzdělání, je kromě vlastní míry účasti ve vzdělávání potřeba zmapovat, jaká část obyvatelstva v průběhu svého života začne studovat na terciární vzdělávací úrovni, a to bez ohledu na to, zda tento vzdělávací stupeň úspěšně ukončí či nikoli.

■ ZDROJ DAT

Veškeré údaje pro výpočet indikátoru (včetně dílčích indikátorů) vycházejí ze standardního sběru statistických dat prostřednictvím dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jednotlivé země každoročně vyplňují a zasílají OECD v rámci projektu INES. Údaje jsou za školní, resp. akademický rok 2004/05.

Pokud jsou uvedena trendová data, vycházejí ze speciálního šetření realizovaného OECD v lednu 2007.

■ METODICKÝ POPIS

Údaje za jednotlivé země nejsou zcela konzistentní zejména vzhledem k různému datu začátku školního roku a různé metodice sběru statistických údajů o vzdělávání. Rozhodným datem sběru těchto údajů může být začátek školního roku (který ale může v různých zemích začínat jindy), konec kalendářního roku, případně jiné datum v průběhu školního roku. Je nutné zmínit i fakt, že rozdíly mezi referenčním datem pro údaje o počtu obyvatel v daném věku a data o počtech dětí, žáků a studentů mohou vést k určitým disproporcím v hodnotách výsledného indikátoru, ať už k podhodnocení, nebo k nadhodnocení (např. hodnoty vyšší než 100 %), a může tedy docházet k určitým chybám v hodnotách čisté míry účasti.

Pokud není uvedeno jinak, údaje jsou za fyzické osoby. Nerozlišuje se tedy mezi studenty plného studia (*full-time students*), tedy těmi, kteří absolvují studium „na plný úvazek“, a studenty částečného studia (*part-time students*), tedy těmi, kteří absolvují neúplné studium, nebo si studium rozloží do více let. Striktní odlišení studentů úplných a neúplných vzdělávacích programů je velice obtížné i vzhledem k tomu, že některé země tyto skupiny nerozlišují, případně pro jiné země jsou částečné programy v rámci sběru statistických údajů zahrnuty pouze okrajově.

Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání reprezentuje podíl osob, které v průběhu svého života vstoupí do některého z programů terciárního vzdělávání. Čistá míra vstupu je definována jako součet čistých měř vstupů po jednotkách věku. Jedná se tedy o součet podílů poprvé zapsaných do terciárního vzdělávání typu (ať už typu A nebo B) ve věku *i* vzhledem k počtu obyvatel ve věku, a to přes všechny jednotky věku. Vzhledem k tomu, že v dotaznících UOE jsou k dispozici údaje o počtech poprvé zapsaných po jednotkách věku pouze pro věkovou skupinu 15–29 let, pro ostatní věkové skupiny jsou tyto čisté míry vstupu odhadovány na základě pětiletých věkových skupin. Způsobem výpočtu jsou získány za jednotlivé země porovnatelné výsledky, které jsou nezávislé na věku typickém pro vstup do terciárního vzdělávání. Výpočet je založen na poprvé zapsaných do terciárního vzdělávání, indikátor je tedy očištěn od duplicit (počty nově přijatých, kteří již někdy v minulosti vstoupili na danou vzdělávací úroveň, do výpočtu nevstupují). Hodnoty indikátoru v sobě zahrnují i zahraniční studenty, kteří na danou vzdělávací úroveň v dané zemi vstupují poprvé. I v tomto případě však údaje poskytované jednotlivými zeměmi nejsou zcela konzistentní – některé země nejsou ze svých statistik schopny údaje v požadované podobě poskytnout a jejich údaje nejsou očištěné od duplicit, zejména díky tomu, že mají k dispozici pouze údaje v rámci jednotlivých kategorií. Znamená to, že není možné sčítat míry vstupu do terciárního vzdělávání typu A a B. Pro země, pro které nejsou k dispozici údaje pro výpočet čisté míry vstupu, se počítá s hrubou mírou vstupu, která se počítá jako podíl celkového počtu poprvé zapsaných a počtu obyvatel ve věku typickém pro vstup na danou vzdělávací úroveň. Hrubá míra vstupu je daleko více závislá na meziročních demografic-

³ Pro střední dobu vzdělávání se používá i termín očekávaná doba vzdělávání.

kých změnách a může s sebou nést poměrně vysokou chybu. Proto byly do porovnání jednotlivých zemí zařazeny pouze údaje s menší pravděpodobnou chybou než 5 %.

Pro další analýzy je nutné mít přehled i o tom, jaká je *struktura vzdělávacích institucí v jednotlivých zemích z pohledu zřizovatele*. Vzdělávací instituce mohou být buď veřejné, nebo soukromé (v terminologii českého vzdělávacího systému se v tomto případě jedná o instituce soukromých a církevních zřizovatelů). Zda jsou tyto instituce financovány z veřejných nebo soukromých zdrojů, při této klasifikaci nehraje roli. Instituce jsou klasifikovány jako soukromé, jestliže jsou kontrolovány a řízeny nevládními institucemi (např. církvemi, výrobními podniky nebo obchodními společnostmi) nebo pokud jejich řídicí orgány sestávají většinou z neveřejných společenství. Termín „na vládě závislé“ nebo „nezávislé“ se týká pouze stupně závislosti neveřejných institucí na veřejných zdrojích. Nevypovídá nic o stupni řízení těchto institucí vládou. Na vládě závislé neveřejné vzdělávací instituce jsou ty, které jsou z více než 50 % financovány z veřejných zdrojů, na vládě nezávislé instituce jsou ty, které jsou financovány z méně než 50 % z veřejných zdrojů.

Střední (očekávaná) doba vzdělávání udává předpokládanou dobu, kterou by v průměru pětileté dítě strávilo ve vzdělávání v případě, že by byla zachována stávající struktura vzdělávacího systému, tedy míry účasti na vzdělávání, a předčasné odchody ze vzdělávání by byly nulové. Do této doby se nezapočítává doba strávená ve vzdělávání dětí mladších pěti let. Zahrnuje i dospělé studenty bez ohledu na věk, kteří jsou ve formálním vzdělávání. Střední (očekávaná) doba vzdělávání se počítá jako součet čistých měr účasti po jednotkách věku. Data pro výpočet čistých měr účasti na vzdělávání po jednotkách věku jsou ze standardních dotazníků UOE k dispozici pro skupinu obyvatel do 30 let včetně. Pro věkovou skupinu 30–39 let jsou míry účasti odhadovány na základě pětiletých věkových skupin, pro věkovou skupinu ve věku 40 a více let se míry účasti odhadují na základě speciálního postupu.

■ DÍLČÍ INDIKÁTORY

- Čistá míra účasti podle věku
- Přejícnové charakteristiky 15–20 letých podle úrovně vzdělávání
- Čisté míry vstupu do terciárního vzdělávání a věkové rozložení poprvé zapsaných
- Struktura studentů v terciárním vzdělávání podle typu programu a zřizovatele vzdělávací instituce
- Střední (očekávaná) doba vzdělávání
- Předpokládaný počet let v terciárním vzdělávání
- Struktura žáků v primárním a sekundárním vzdělávání podle typu instituce a typu vzdělávání

Čistá míra účasti na vzdělávání podle věku je počítána jako podíl počtu studentů po jednotlivých letech věku (nebo ve věkových kategoriích) vzdělávajících se na jednotlivých vzdělávacích úrovních a počtu obyvatel příslušného věku.

Čistá míra účasti na vzdělávání se počítá jako:

$$\sum_a \frac{ENR_{aj}}{POP_a} \cdot 100 \%,$$

kde

ENR_{aj} – počet žáků a studentů ve věku a ve věkové skupině j

POP_a – počet obyvatel ve věku a

j – věková skupina, tento indikátor je obvykle počítán pro následující věkové skupiny:

3 a 4 roky – věková skupina typická pro předškolní vzdělávání (ISCED 0)

5–14 let – věková skupina typická pro primární a nižší sekundární vzdělávání, resp. ve většině zemí pro vzdělávání na primární a nižší sekundární úrovni (ISCED 1 a 2), které je ve většině zemí i součástí povinné školní docházky

15–19 let – věková skupina typická pro vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3)

20–29 let – věková skupina typická pro počáteční terciární vzdělávání (ISCED 5 a 6)

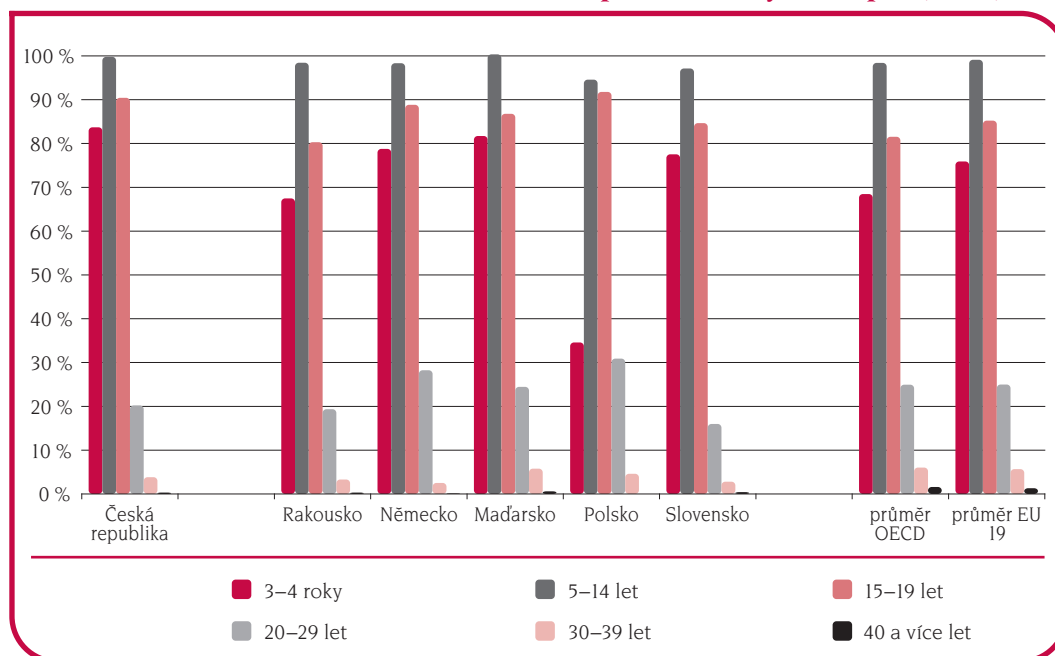
30–39 let, 40 a více let – věkové skupiny typické pro vzdělávání dospělých

Alternativním indikátorem k čisté míře účasti je **hrubá míra účasti**, která ale není běžně publikována. Používá se pouze v případě, že nejsou k dispozici podklady pro výpočet čisté míry účasti na vzdělávání. Jedná se o podíl celkového počtu žáků a studentů v dané úrovni vzdělávání a počtu obyvatel ve věku typickém pro danou úroveň vzdělávání.

Doplňkovými indikátory pro čistou míru účasti ve vzdělávání jsou

- typický věk pro konec povinné školní docházky – např. typický věk 18 let znamená, že všichni žáci ve věku nižším než 18 let se účastní povinné školní docházky
- počet let, která stráví ve vzdělávání alespoň 90 % obyvatelstva
- věkové rozmezí, ve kterém je ve vzdělávání alespoň 90 % obyvatelstva

Obrázek 24: **Čistá míra účasti na vzdělávání podle věkových skupin (2005)**



Míry účasti na vzdělávání se ve všech zemích OECD liší podle jednotlivých kategorií. Prakticky nejvyšší míra účasti je ve věkové kategorii 5–14 let, a to zejména díky tomu, že v naprosté většině zemí se žáci v tomto věku vzdělávají v rámci povinné školní docházky, resp. velká část povinné školní docházky se týká právě této věkové skupiny. V průměru se v zemích OECD účastní vzdělávání 98 % obyvatel ve věku 5–14 let, v zemích EU19 je tento podíl ještě o něco málo vyšší – 99 %. V České republice se jedná prakticky o 100 % účast ve vzdělávání. Je to díky tomu, že povinná školní docházka je od 6 let a je devítiletá, takže se vzdělávání účastní prakticky všichni ve věku 6–14 let. Navíc je u nás poměrně vysoká účast v předškolním vzdělávání, zejména v posledním roce před nástupem do základní školy (tedy u dětí 5letých), a ta je bezplatná. I v sousedních zemích včetně Maďarska je míra účasti 5–14letých dětí ve vzdělávání velmi vysoká – jedná se o hodnoty od 85 % v Polsku až do 100 % v Maďarsku.

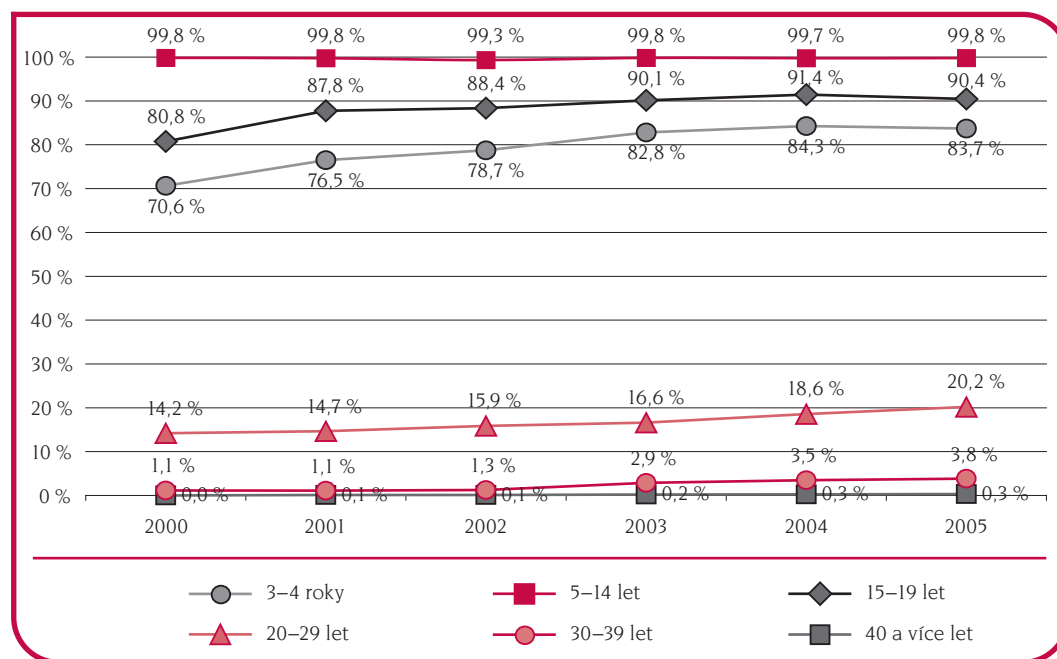
Díky tomu, že v mnoha zemích se vyšší sekundární vzdělání stává základem pro úspěšný vstup na trh práce a zvyšuje se účast obyvatel v této úrovni vzdělání, vykazují země OECD i poměrně vysoké hodnoty účasti na vzdělávání obyvatel ve věku 15–19 let, která je v mnoha zemích pro vyšší sekundární vzdělávání typická. V průměru se v rámci zemí OECD účastní vzdělávání 82 % lidí ve věku 15–19 let, v zemích EU19 se jedná o 85 %. V České republice se v této věkové skupině účastní vzdělávání 90 % lidí, což je v porovnání s ostatními zeměmi OECD hodnota nadprůměrná a převyšuje i míry účasti této věkové skupiny v sousedních zemích včetně Maďarska. Pouze Polsko vykazuje hodnotu o něco vyšší – 92 %. V ostatních sousedních zemích se míry účasti 15–19letých pohybují na úrovni od 80 % v Rakousku až do 89 % v Německu. Míry účasti na této vzdělávací úrovni v sobě již vyšší měrou odrážejí strukturu vzdělávacích systémů v jednotlivých zemích.

Obyvatelé ve věku 20–29 let je ve většině zemí OECD typická věková skupina pro počáteční terciární vzdělávání. Míry účasti tedy svým způsobem v sobě mohou odrážet i účast na této vzdělávací úrovni. V průměru se v zemích OECD v roce 2005 vzdělávalo v některém z programů formálního vzdělávání 25 % obyvatel ve věku 20–29 let a stejně tomu bylo i v zemích EU19. Česká republika vykazovala o něco nižší míru účasti pro tuto věkovou skupinu (20 %) a stejně tomu bylo i v některých zemích střední Evropy – na Slovensku se jednalo o 16 %, v Rakousku o 19 %. Nad 20 % hranicí se pohybovaly hodnoty v Maďarsku (24 %) a v Německu (28 %). V Polsku se vzdělávání účastnilo 31 % obyvatel této věkové skupiny.

V případě věkových skupin 30–39 let a 40 a více let se jedná o skupiny, které jsou typické pro vzdělávání dospělých, tedy těch, kteří ukončili počáteční vzdělávání a do vzdělávání se vrací z pracovního trhu. V průměru se v zemích OECD účastní vzdělávání 6 % obyvatel ve věku 30–39 let a 1,6 % čtyřicetiletých a starších. V zemích EU19 se jedná o 6 %, resp. 1,3 %. V České republice jsou míry účasti těchto věkových skupin na vzdělávání o něco nižší (4 %, resp. 0,3 %) a obdobně je tomu i v sousedních zemích včetně Maďarska.

Do systému vzdělávání patří i vzdělávání dětí mladších pěti let. Pouze malá část zemí zařazuje vzdělávání těchto dětí do povinné školní docházky, ve většině zemí se jedná o vzdělávání nepovinné. V závislosti na struktuře vzdělávacích systémů se pochopitelně mohou i podstatně lišit míry účasti této věkové skupiny na vzdělání. V průměru se v zemích OECD účastnilo v roce 2005 vzdělávání 68 % dětí ve věku 3–4 roky, v zemích EU19 se jednalo o 76 % dětí. V České republice se, díky poměrně husté síti mateřských škol na jedné straně, a poměrně vysoké zaměstnanosti rodičů na straně druhé, účastnilo předškolního vzdělávání 84 % dětí v tomto věku. V námi porovnávaných zemích se tyto míry účasti pohybovaly od 35 % v Polsku až do 82 % v Maďarsku.

Obrázek 25: Čistá míra účasti na vzdělávání podle věkových skupin v ČR v letech 2000–2005



S tím, jak se vyvíjela struktura středoškolského vzdělávání a jak se postupně otevíralo terciární vzdělávání stále většímu množství uchazečů, se v České republice v období 2000–2005 zvyšovaly míry účasti zejména ve věkových skupinách odpovídajících těmto vzdělávacím úrovním, tedy v případě 15–19letých a 20–29letých. Ve věkové skupině 15–19 let vzrostla míra účasti na vzdělávání o téměř deset procentních bodů z 81 % na 90 %. Toto navýšení bylo způsobeno jednak prodloužením povinné školní docházky na základní škole o jeden rok, jednak vyšším zájmem o obory vzdělávání ukončené maturitní zkouškou, které jsou delší, než je tomu v případě učebních oborů. Rozmach terciárního vzdě-

lávání se odrazil zejména v účasti na vzdělávání 20–29letých. Hodnota tohoto indikátoru vzrostla v období 2000–2005 o šest procentních bodů z 14 % na 20 %. Svým způsobem se tato skutečnost odrazila i v míře účasti 30–39letých na vzdělávání, která vzrostla z 1 % v roce 2000 na 4 % v roce 2005.

Kromě těchto věkových skupin se zvýšila i míra účasti na vzdělávání u 3–4letých dětí. Ve sledovaném období vzrostla z 71 % na 84 %. Míra účasti na vzdělávání dětí ve věku 5–14 let se ve sledovaném období neměnila vzhledem k tomu, že celou dobu dosahovala 100 %.

Za zmínku stojí, že Česká republika patří mezi země, ve kterých počet let, kdy se účastní vzdělávání alespoň 90 % obyvatel, je nejvyšší. Jedná se o 14 let (resp. jde o věkovou skupinu 4–17letých). Ze zemí OECD této hodnoty kromě nás dosahuje pouze Maďarsko, Island, Japonsko, Španělsko a Švédsko. Hodnoty vyšší, tedy 15 let, dosahuje v rámci zemí OECD pouze Belgie a Francie.

Přechodové charakteristiky 15–20letých podle úrovně vzdělávání jsou vlastně čisté míry účasti 15–20letých po jednotkách věku na jednotlivých úrovních vzdělávání. Počítají se jako:

$$\frac{ENR_{ai}}{POP_a} \cdot 100 \%,$$

kde

ENR_{ai} – počet studentů ve věku a vzdělávající se na vzdělávací úrovni i

POP_a – počet obyvatel ve věku a

a = 15, 16, 17, 18, 19, 20 let

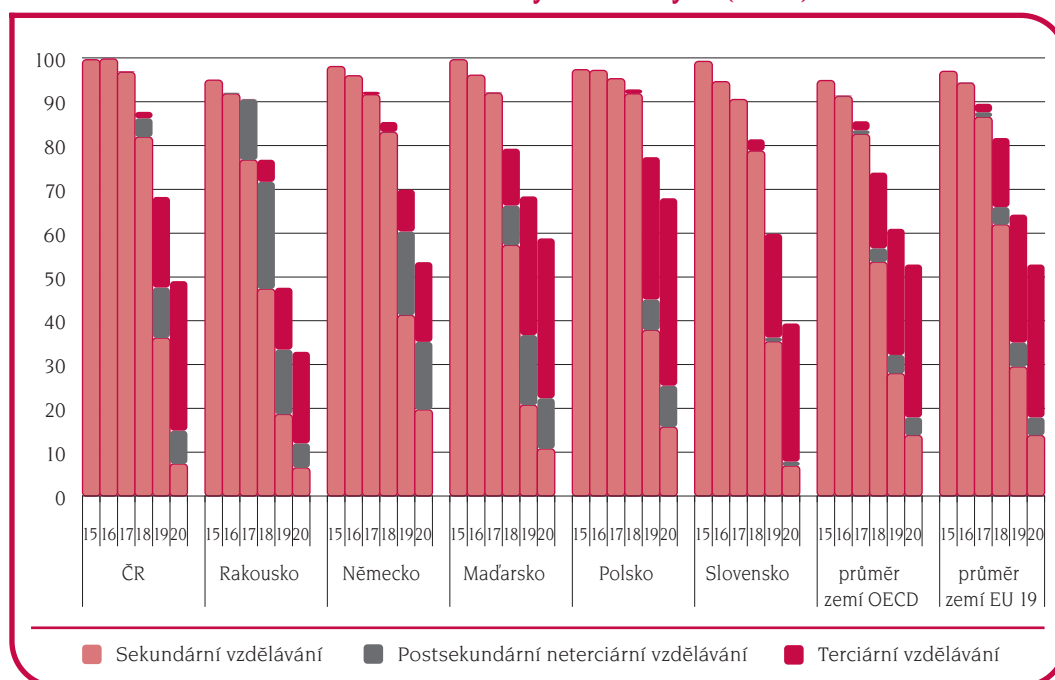
i – vzdělávací úroveň:
sekundární vzdělávání (ISCED 2 a 3)
postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4)
terciární vzdělávání (ISCED 5 a 6)

Doplňkovým indikátorem pro přechodové charakteristiky je

➤ typický věk absolvování vyššího sekundárního vzdělávání

Indikátor podrobně analyzuje účasti ve vzdělávání obyvatel ve věku 15–20 let po jednotkách věku a a uvažuje i úroveň vzdělávání, na které studují. Zatímco v případě 15le-

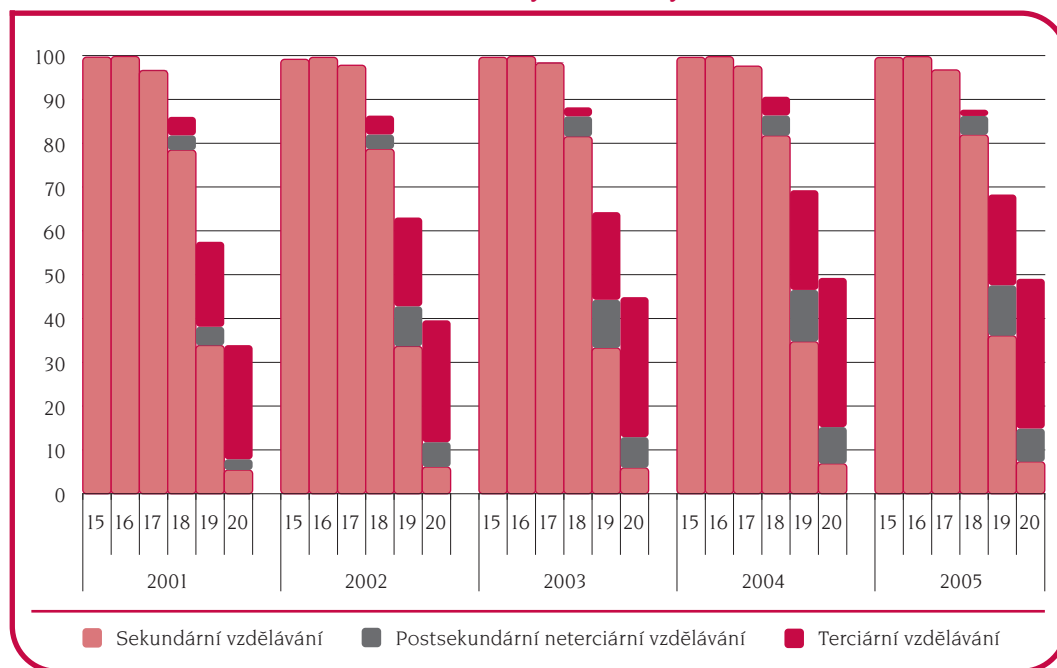
Obrázek 26: **Přechodové charakteristiky 15–20letých (2005)**



tých se vzdělávání v zemích OECD účastní prakticky každý, spolu s rostoucím věkem se účastní vzdělávání stále méně mladých lidí – jedná se o 91 % šestnáctiletých, 86 % sedmnáctiletých, 73 % osmnáctiletých, 61 % devatenáctiletých a 53 % dvacetiletých. V případě zemí EU19 se jedná o hodnoty mírně vyšší, a to 94 %, 90 %, 82 %, 64 %, 53 %. Vzhledem k vysoké míře účasti na středoškolském vzdělávání v České republice jsou vysoké i míry účasti do 19 let věku (100 %, 97 %, 88 %, 68 %, 49 %).

Patnáctiletí se většinou účastní na vzdělávání na nižší sekundární úrovni. Obdobně tomu je v zemích OECD i v případě 17letých. U 18letých již většina studuje na vyšší sekundární úrovni a v případě 19letých se na míře účasti podílejí stejným dílem vyšší sekundární a terciární vzdělávání. V případě dvacetiletých se jedná o poměr 14 % : 34 % ve prospěch terciárního vzdělávání.

Obrázek 27: **Přechodové charakteristiky 15–20letých v ČR v letech 2001–2005**



Díky změnám v českém vzdělávacím systému, a to zejména díky vyšší otevřenosti vysokých škol a díky vyššímu podílu žáků vstupujících do delších (maturitních) oborů středních škol, jsme zaznamenali i změny v účasti mladých lidí na vzdělávání po jednotkách věku. Změny se prakticky nedotkly věkové skupiny 15–17letých. Zaznamenali jsme mírný nárůst míry účasti ve vzdělávání 18letých – v období 2001–2005 vzrostla asi o 2 procentní body. Poměrně velké změny ale nastaly ve věkových ročnících 19 a 20letých. Míra účasti na vzdělávání devatenáctiletých vzrostla z 58 % na 68 % a nejvíce se projevila v postsekundárním neterciárním vzdělávání – podíl vyšší sekundární : postsekundární neterciární : terciární vzdělávání se změnil z 34:4:19 na 36:12:21. Velký posun v celkové míře účasti na vzdělávání jsme zaznamenali u 20letých (z 34 % na 49 %) a tento nárůst se týkal zejména účasti v terciárním vzdělávání, i když nárůsty nastaly i v případě vyššího sekundárního a postsekundárního neterciárního vzdělávání (poměr 5:3:26 se změnil na 7:8:34)

Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání se počítá následujícím způsobem:

$$\sum_a \frac{ENTR56_{ai}}{POP_a} * 100 \%,$$

kde

$ENTR56_{ai}$ – počet poprvé zapsaných ve věku a do terciárního vzdělávání typu i

POP_a – počet obyvatel ve věku a

i – typ terciárního vzdělávání – ISCED 5A, ISCED 5B a ISCED 6

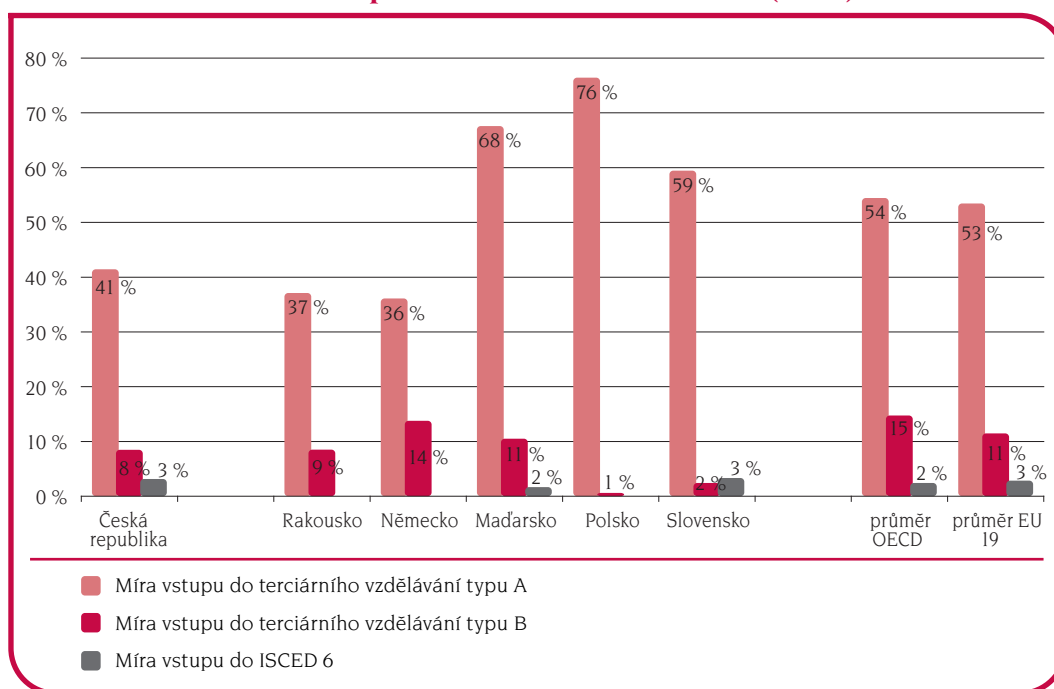
Indikátor je součtem čistých měr vstupu za jednotlivé roky věku (bez určení omezující věkové hranice). Počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže.

Doplňkovými indikátory pro čistou míru vstupu do terciárního vzdělávání typu A jsou

- percentily (20, 50 a 80 percentil) věku poprvé zapsaných (jedná se o maximální věk, kterého dosáhlo 20 %, 50 % a 80 % poprvé zapsaných).

Při výpočtu čisté míry vstupu do terciárního vzdělávání dochází v případě některých zemí k započítání duplicit – jedná se o země, které nejsou schopny duplicity z celkového počtu poprvé zapsaných odfiltrovat. Tento problém nastává zejména v případě, kdy se primární údaje sbírají prostřednictvím agregovaných dat. Problémy s daty nemají země, které mají zavedeny registry terciárních studentů a podklady pro mezinárodní statistiky zpracovávají přímo z nich.

Obrázek 28: Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání (2005)

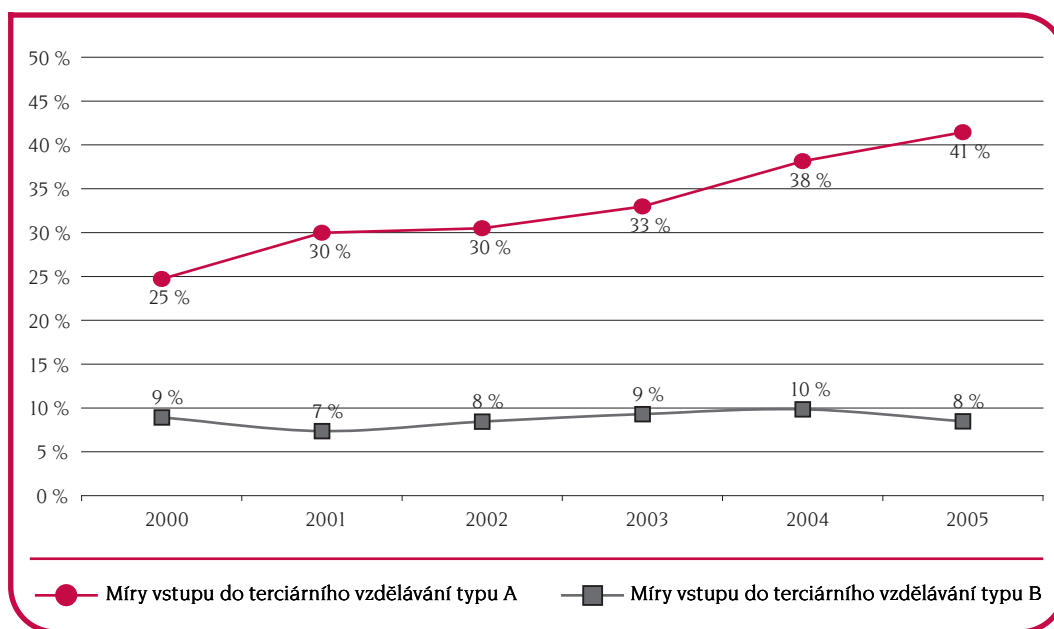


Míra vstupu do terciárního vzdělávání charakterizuje podíl obyvatel, který vstoupí v průběhu svého života do terciárního vzdělávání, tedy vlastně má šanci se vzdělávat na terciární vzdělávací úrovni a této šanci využije. V průměru v zemích OECD byla v roce 2005 míra vstupu do terciárního vzdělávání typu B 15 %, typu A 54 % a míra vstupu do vzdělávání směřujícího k vědecké kvalifikaci byla 2,4 %. V zemích EU19 byly hodnoty v terciárním vzdělávání typu B i A o něco nižší (11 %, resp. 53 %), míra vstupu do vzdělávací úrovně ISCED 6 byla naopak mírně vyšší – 2,9 %. V České republice se jednalo o míru vstupu do terciárního vzdělávání typu B (jedná se o vyšší odborné školy) 8 %, míru vstupu na úroveň ISCED 5A (tedy ke studiu na vysoké škole) 41 % a míru vstupu na úroveň ISCED 6 (tedy do doktorských studijních programů) byla dokonce nadprůměrná, a to 3,2 %.

V okolních námi porovnávaných zemích je situace značně nevyrovnaná a míry vstupu závisí zejména na struktuře systémů terciárního vzdělávání. Hodnoty míry vstupu do terciárního vzdělávání typu B se v roce 2005 pohybovaly od 1 % v Polsku do 14 % v Německu, míry vstupu do terciárního vzdělávání typu A dosahovaly hodnot od 36 % v Německu do 76 % v Polsku. Hodnoty míry vstupu do vzdělávání na úrovni ISCED 6 jsou k dispozici pouze v případě Maďarska (1,7 %) a Slovenska (3,3 %).

Míry vstupu do terciárního vzdělávání vykazují významné genderové rozdíly. Jak v průměru za země OECD, tak za EU19, ČR i námi srovnávané země jsou míry vstupu do terciárního vzdělávání typu A i B výrazně vyšší v případě žen (případně prakticky stejné v Německu na úrovni ISCED 5A). Na úrovni ISCED 6 je míra vstupu vyšší naopak u mužů.

Obrázek 29: Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání v ČR v letech 2000–2005



S tím, jak se v porevolučních letech otevíralo vysokoškolské studium stále většímu počtu studentů, narůstaly postupně i míry vstupu do terciárního vzdělávání a rostou stále. V období 2000–2005 vzrostla v České republice míra vstupu do terciárního vzdělávání o 16 procentních bodů, a to z 25 % v roce 2000 na 41 % v roce 2005. Nárůst se dá očekávat i v dalších letech. Míry vstupu do terciárního vzdělávání typu B nevykazují v posledních letech jednoznačný vývoj. Hodnoty indikátoru jsou ovlivněny zejména kolísajícím zájmem o studium na vyšší odborné škole. Uchazeči o studium na vysoké škole se velice často rekrutují z těch, kteří nebyli přijati ke studiu na vysoké škole a vyšší odbornou školu berou jako druhou šanci. Tito uchazeči sice ke studiu nastoupí, ale obvykle v dalších letech zkoušejí znovu štěstí v přijímacím řízení na vysoké školy, a pokud jsou přijati, z vyšší odborné školy odcházejí. Dalším faktorem, který ovlivňuje míry vstupu do terciárního vzdělávání typu B (ovšem pozitivním směrem), jsou i změny kvalifikačních požadavků na výkon některých povolání a požadavek na doplnění příslušného, obvykle terciárního vzdělání.

Struktura studentů v jednotlivých vzdělávacích úrovních terciárního vzdělávání podle typu vzdělávací instituce, resp. podle způsobu studia se počítá jako:

$$\frac{ENR56_{ij}}{ENR56_i} \cdot 100 \%,$$

kde

$ENR56_{ij}$ – počet studentů v terciárním vzdělávání typu i ve vzdělávací instituci typu j , resp. způsobu studia j

$ENR56_i$ – počet studentů v terciárním vzdělávání typu i

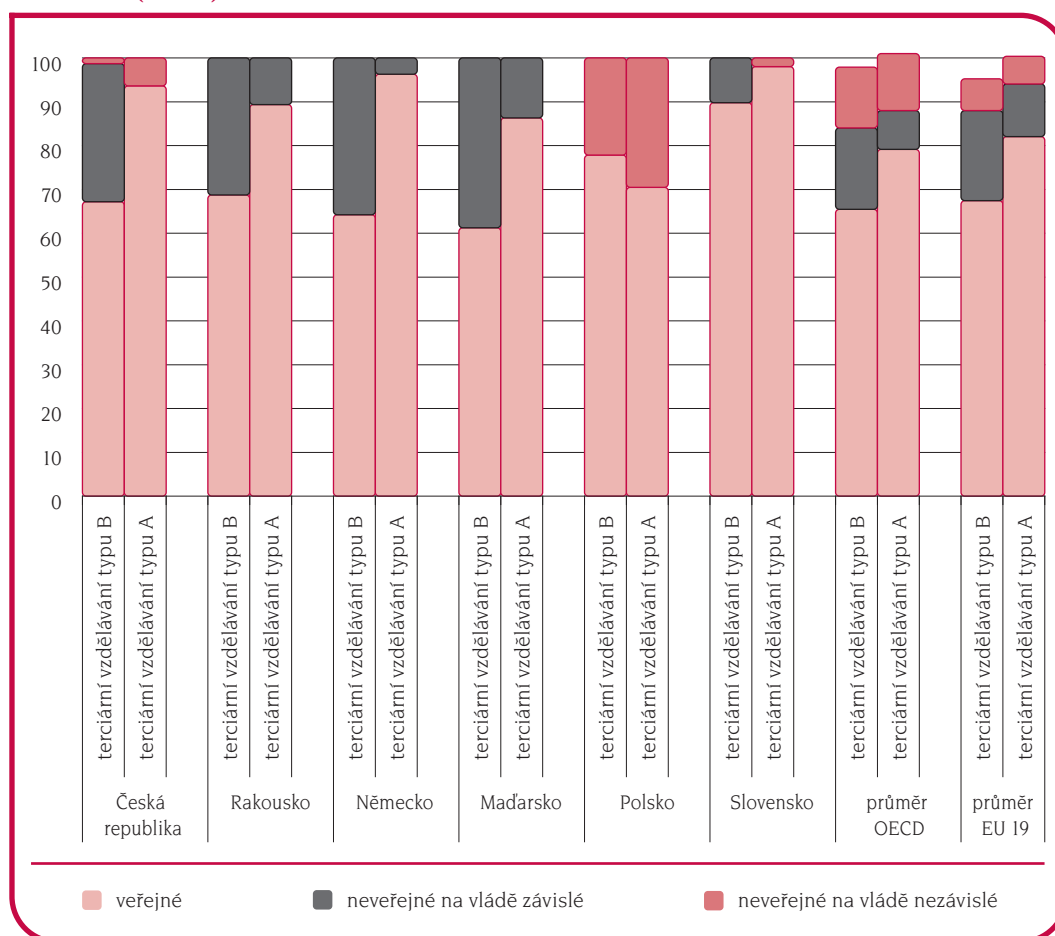
i – typ terciárního vzdělávání – ISCED 5A, ISCED 5B a ISCED 6

j – typ instituce terciárního vzdělávání – veřejná, neveřejná na vládě závislá, neveřejná na vládě nezávislá instituce,
resp. způsob studia – plné (*full-time*) studium, částečné (*part-time*) studium

Vzdělávací systémy terciárního vzdělávání v jednotlivých zemích se liší nejen strukturou vzdělávacích programů, ale také typem instituce (z hlediska zřizovatele), případně strukturou programů podle toho, zda se jedná o plné studium (*full-time* programy), nebo pouze částečné (*part-time* programy).

V průměru v zemích OECD dvě třetiny studentů programů na úrovni ISCED 5B (66 %) studují ve veřejných institucích, v zemích EU19 se jedná o 67 % a stejné procento studentů

Obrázek 30: **Struktura studentů v terciárním vzdělávání podle typu instituce (2005)**



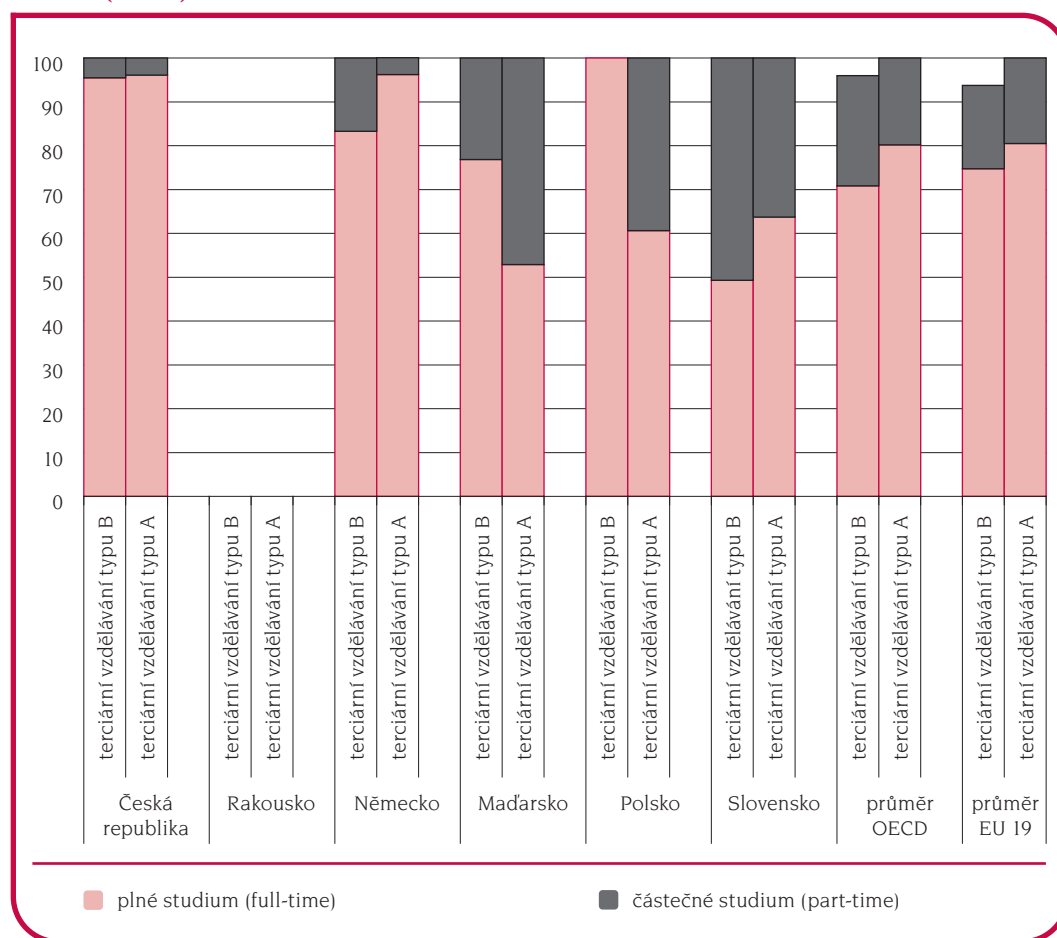
studuje ve veřejných institucích v České republice. I ve všech s námi sousedících zemích včetně Maďarska studuje na veřejných institucích více než 60 % studentů. Zbývající studenti studují častěji na soukromých na vládě závislých institucích; v případě okolních zemí je výjimkou Polsko, kde ostatní studenti na úrovni ISCED 5B studují na neveřejných na vládě nezávislých institucích.

Na vzdělávací úrovni ISCED A je situace jiná. Na veřejných institucích studovalo v roce 2005 v zemích OECD v průměru 79 % studentů, v zemích EU19 se jednalo o 82 % studentů a v České republice dokonce o 94 %. Na neveřejných na vládě závislých institucích studuje v rámci zemí OECD 9 % studentů a 13 % studuje na neveřejných na vládě nezávislých institucích. V zemích EU19 je situace opačná – 12 % studentů studuje na neveřejných na vládě závislých institucích a 6 % na neveřejných na vládě nezávislých institucích. V České republice se jedná o 6 % studentů v neveřejných na vládě nezávislých institucích, na vládě závislé instituce na této úrovni studenti nevzdělávají, stejně jako na Slovensku a v Polsku (tam se jedná dokonce o 30 % studentů). Všechny další s námi sousedící země včetně Maďarska mají zbývající studenty v neveřejných na vládě závislých institucích.

V terciárním vzdělávání jsou v rámci zemí OECD poměrně častá částečná studia typu *part-time* (25 % studentů na úrovni ISCED 5B a 20 % na úrovni 5A), stejně je tomu také v zemích EU 19 (19 %, resp. 20 %).⁴ Česká republika se tomuto trendu značně vymyká, v částečném

4 Jedná se zejména o studium v programech s neúplným kurikulem, kdy studenti tráví ve škole a domácím studiem o poznání méně času než v klasických programech. V České republice se na terciární úrovni jedná zejména o kurzy realizované vysokou školou – např. pro doplnění pedagogické kvalifikace, rozšíření pedagogické kvalifikace, rekvalifikační kurzy pořádané vysokou školou, tzv. „nulté ročníky“ a další kurzy obdobného typu.

Obrázek 31: **Struktura studentů v terciárním vzdělávání podle způsobu studia (2005)**



studiu studuje pouze 5 % studentů terciárního vzdělávání typu B a 4 % studentů na terciární úrovni typu A. V nám nejbližších zemích jsou podíly studentů v částečném studiu většinou o poznání vyšší – v případě vzdělávací úrovně ISCED 5A se jedná o podíly od 3,8 % v Německu až do 47 % na Slovensku, na úrovni ISCED 5B jde o hodnoty od 17 % v Německu až po 51 % v Maďarsku.

Střední (očekávaná) doba ve vzdělávání je definována jako doba, kterou dítě (ve věku pěti let) v průměru pravděpodobně stráví v průběhu svého života ve formálním vzdělávání.

Počítá se jako:

$$\sum_a \frac{ENR_{aj}}{POP_a} * 100,$$

kde

ENR_{aj} – počet studentů ve věku a vzdělávající se na vzdělávací úrovni j

POP_a – počet obyvatel ve věku a

$a \geq 5$

j – jednotlivé úrovně vzdělávání, resp. způsob studia:

primární a nižší sekundární vzdělávání (ISCED 1 a 2)

vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3)

postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4)

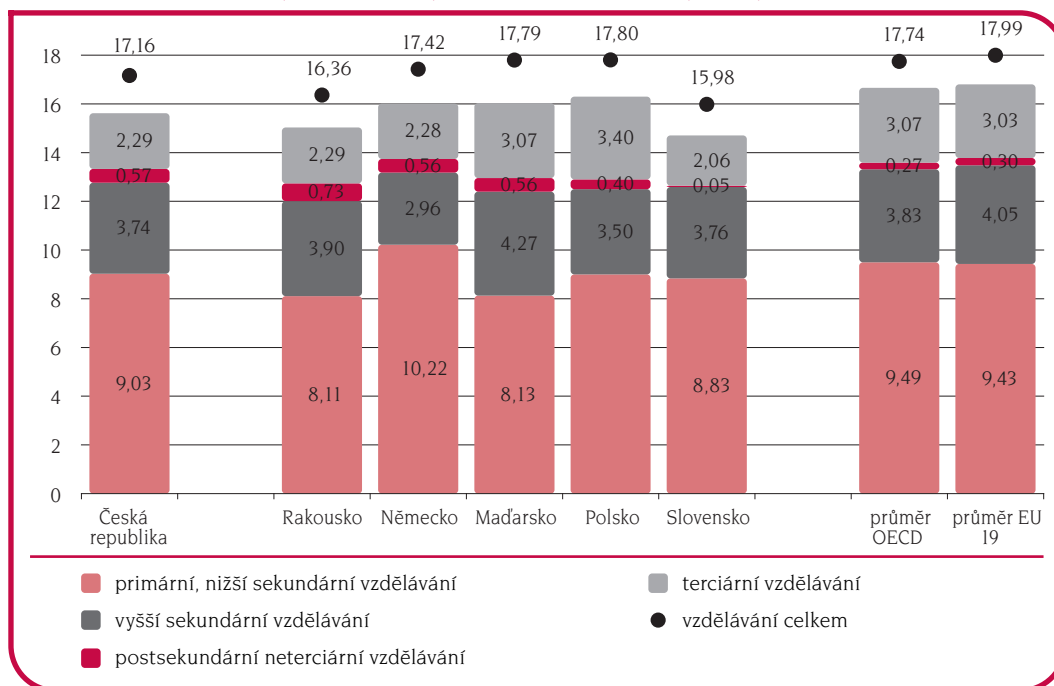
terciární vzdělávání (ISCED 5 a 6)

způsob studia – plné (*full-time*) studium, částečné (*part-time*) studium

Pro interpretaci indikátoru je podstatné, že v tomto indikátoru není zohledněna ani délka školního roku, ani kvalita vzdělávání v jednotlivých zemích, a nevypovídá tedy nic o kvalitě vzdělávání na jednotlivých vzdělávacích stupních v jednotlivých zemích. Při výpočtu indikátoru se počítá s počty studentů ve fyzických osobách, nerozlišuje se tedy mezi plným (*full-time*) a částečným (*part-time*) studiem. V indikátoru není zohledněno vzdělávání dětí mladších pěti let.

Indikátor je založen na čistých mírách účasti na jednotlivých vzdělávacích úrovních v daném roce, je tedy založen na stávající struktuře a kapacitách vzdělávacích systémů a nezohledňuje případné chystané změny ve strukturách vzdělávacího systému v dalších letech.

Obrázek 32: **Střední (očekávaná) doba vzdělávání (2005)**



Střední (očekávaná) doba vzdělávání vypovídá o úrovni vzdělanosti obyvatelstva a o průměrném počtu let stráveném ve vzdělávání. Pochopitelně se liší i podle jednotlivých vzdělávacích úrovní.

V průměru může 5leté dítě v zemích OECD očekávat (za podmínek, že se nezmění míry účasti na vzdělávání, a za předpokladu, že předčasné odchody ze vzdělávání budou nulové), že v průběhu svého života stráví formálním vzděláváním 17,7 roku, v zemích EU19 jsou hodnoty o něco vyšší, jedná se o 18 let. Česká republika dosahuje mírně podprůměrných hodnot, střední doba vzdělávání byla v roce 2005 celkem 17,2 roku. V námi porovnávaných zemích se jedná o hodnoty od 16 let na Slovensku do 17,8 roku v Maďarsku a Polsku.

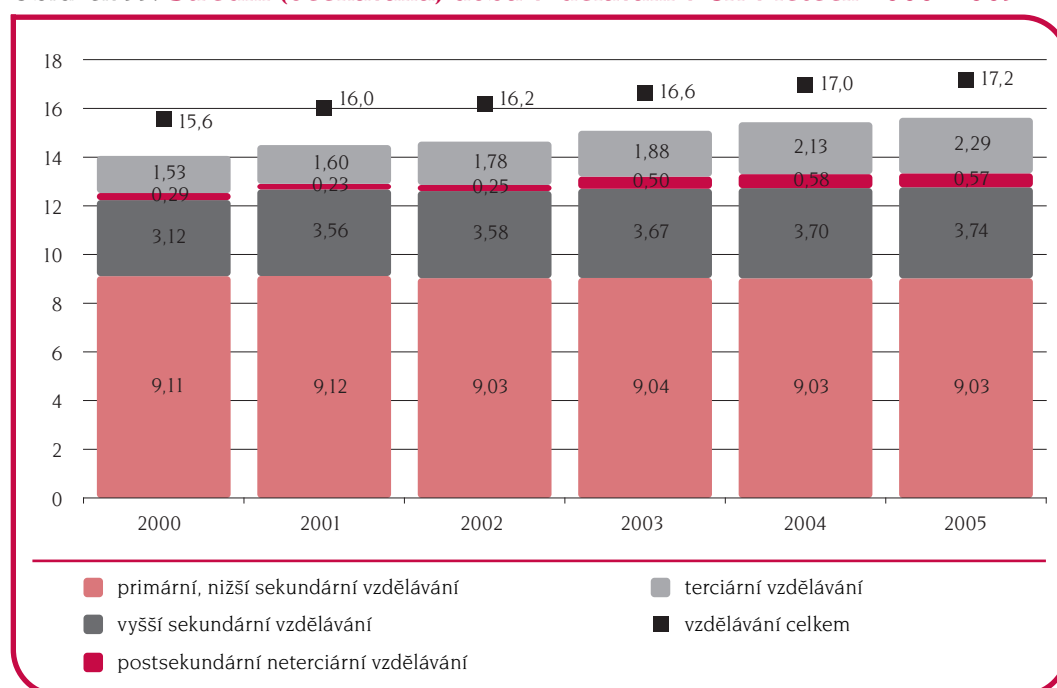
Střední (očekávaná) doba vzdělávání na primární a nižší sekundární vzdělávací úrovni je obvykle úzce spojena s délkou povinné školní docházky. V rámci zemí OECD je střední doba vzdělávání na této úrovni 9,5 roku, v zemích EU19 jde o 9,4 roku. V České republice se jedná o 9,0 let, což odpovídá i délce povinné školní docházky. V námi porovnávaných zemích se střední (očekávaná) doba vzdělávání v primárním a nižším sekundárním vzdělávání značně liší, pohybuje se od 8,1 roku v Rakousku do 10,2 roku v Německu.

Na vyšší sekundární úrovni se v průměru zemí OECD očekává vzdělávání o délce 3,8 roku, v zemích EU19 se jedná o 4 roky. Česká republika dosahuje v tomto indikátoru hodnoty 3,7 roku. Námi porovnávané země se ve střední (očekávané) době vzdělávání na vyšší sekundární úrovni poměrně liší – hodnoty se pohybují od 3 let v Německu do 4,3 roku v Maďarsku. Na vyšší sekundární vzdělávání navazuje postsekundární neterciární vzdělávání, ve kterém mohou studenti dosahovat i obdobné kvalifikace jako ve vyšším sekundárním

vzdělávání. Ne všechny země programy této vzdělávací úrovně nabízejí. V průměru zemí OECD a EU19 se jedná o poměrně zanedbatelnou střední (očekávanou) dobu strávenou na této vzdělávací úrovni (0,3 roku), v České republice však jde v průměru o hodnotu dvojnásobnou – téměř 0,6 roku.

V posledních letech je jednou z nejvíce diskutovaných oblastí vzdělávání terciární vzdělávací úroveň. Zejména se řeší míry vstupu do tohoto vzdělávání, míry účasti a v neposlední řadě také střední (očekávaná) doba vzdělávání na této úrovni. Ta v sobě zahrnuje jak celkové počty studentů vstupujících a studujících na této vzdělávací úrovni, tak zohledňuje i délku vzdělávacích programů, které se v jednotlivých zemích OECD mohou poměrně lišit. V průměru v zemích OECD může pětileté dítě očekávat (za předpokladu nulových předčasných odchodů ze vzdělávání a při zachování stávající výše míry účasti na vzdělávání), že v průběhu svého života stráví v terciárním vzdělávání 3,1 roku (v zemích EU19 jde o 3 roky). V České republice byla v roce 2005 hodnota indikátoru o něco nižší – 2,3 roku. Více se střední (očekávanou) dobou strávenou v terciárním vzdělávání budeme zabývat v následujícím indikátoru.

Obrázek 33: **Střední (očekávaná) doba vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**



V České republice vzrostla průměrná střední (očekávaná) doba vzdělávání v období 2000–2005 o 1,6 roku, a to z 15,6 roku na 17,2 roku. Nárůst jsme zaznamenali na všech vzdělávacích úrovních s výjimkou primárního a nižšího sekundárního vzdělávání. Ve vyšším sekundárním vzdělávání vzrostla střední (očekávaná) doba vzdělávání o 0,7 roku a dosáhla úrovně 3,7 roku – tento nárůst byl způsoben zejména vyšším podílem žáků v programech ukončených maturitní zkouškou (které jsou delší než programy středního vzdělávání s výučním listem). Vzrostla i střední doba vzdělávání na postsekundární neterciární úrovni, a to o 0,3 roku. Největší nárůst jsme zaznamenali v terciárním vzdělávání, a to o téměř 0,8 roku (z 1,5 v roce 2000 na 2,3 v roce 2005). Navíc se dá očekávat, že i v dalších letech bude nárůst pokračovat.

Střední (očekávaná) doba, resp. předpokládaný počet let v terciárním vzdělávání je doba, kterou stráví v průměru 17letý člověk terciárním vzděláváním v průběhu svého života.

Indikátor je založen na čistých mírách účasti v terciárním vzdělávání pro jednotlivé roky věku. Je založen na struktuře a kapacitách vzdělávacích systémů v daném roce a nezohled-

ňuje tedy případné chystané změny ve strukturách vzdělávacího systému a ani případnou expanzi terciárního vzdělávání.

Předpokládaný počet let v terciárním vzdělávání se počítá jako:

$$\sum_a \frac{ENR56_{aij}}{POP_a} \cdot 100,$$

kde

$ENR56_{aij}$ – počet studentů ve věku a vzdělávající se na terciární úrovni typu i ve způsobu studia j

POP_a – počet obyvatel ve věku a

$a \geq 17$

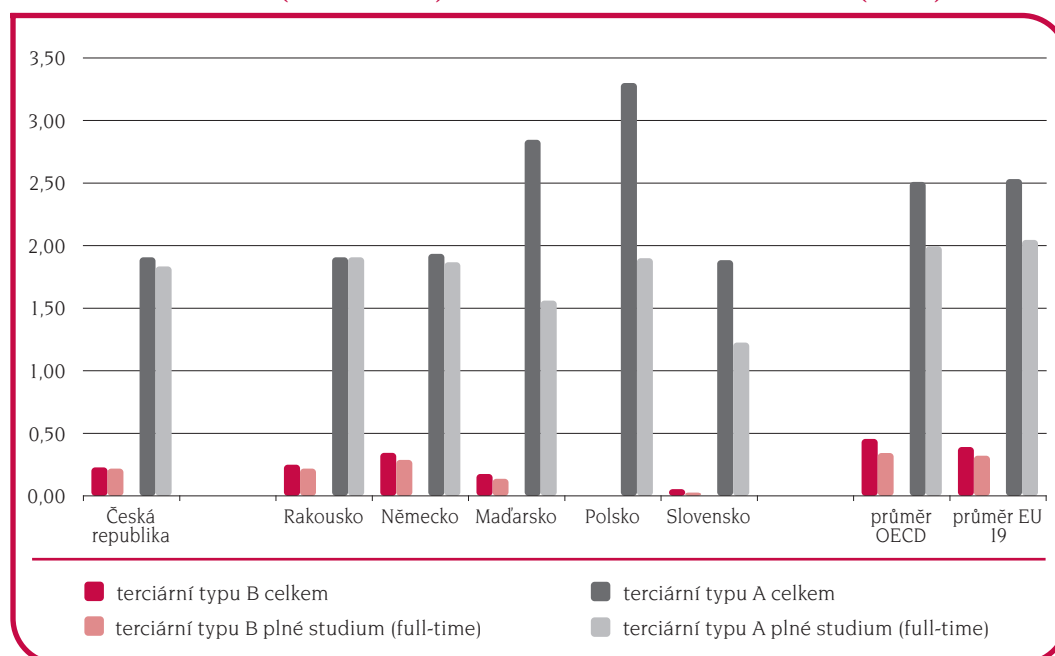
i – typ terciárního vzdělávání ISCED 5A, ISCED 5B, ISCED 6

j – způsob studia – plné (*full-time*), částečné (*part-time*) studium

Pro interpretaci indikátoru je podstatné, že v tomto indikátoru není zohledněna ani délka školního roku, ani kvalita vzdělávání v jednotlivých zemích, a nevypovídá tedy nic o kvalitě terciárního vzdělávání v jednotlivých zemích. Při výpočtu indikátoru se počítá s počty studentů ve fyzických osobách, nerozlišuje se tedy mezi plným (*full-time*) a částečným (*part-time*) studiem. Jedná se o jeden ze základních indikátorů, který svým způsobem charakterizuje kapacity terciárního vzdělávacího systému vzhledem k velikosti odpovídající věkové skupiny v daném roce.

Indikátor se počítá i podle genderového členění, tedy zvlášť za ženy a muže.

Obrázek 34: **Střední (očekávaná) doba v terciárním vzdělávání (2005)**



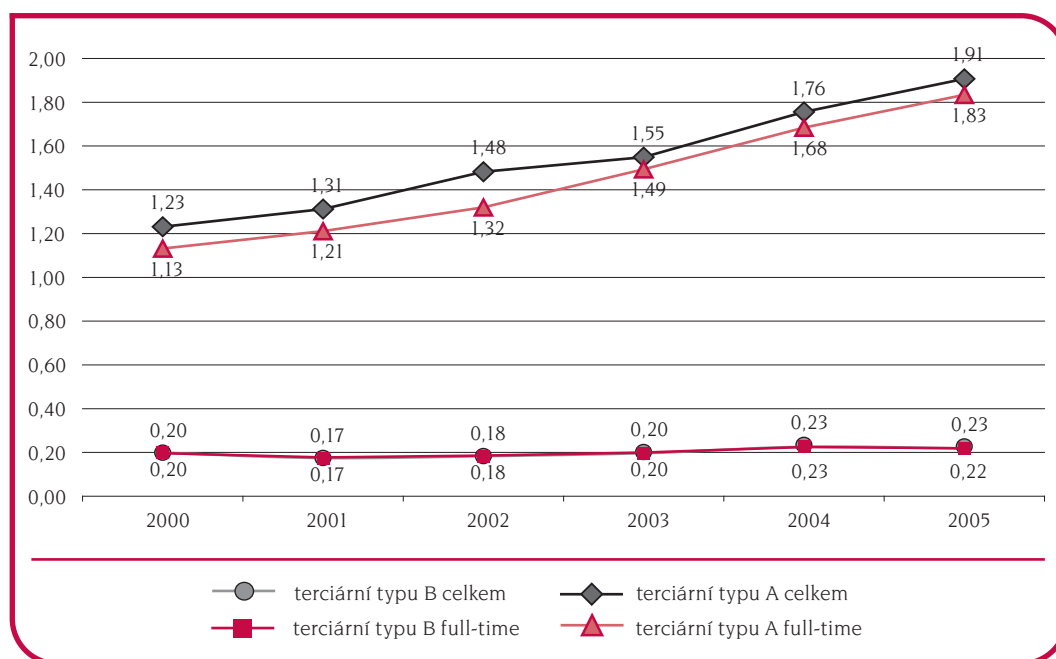
Délka terciárního vzdělávání bývá diskutovaná v mnoha zemích. Pouze vzdělaná společnost může obstát mezi ostatními ekonomikami. Pro porovnání míry vzdělanosti společnosti se používá i indikátor charakterizující počet let, která by jedinec mohl strávit v terciárním vzdělávání. V zemích OECD může 17letý člověk očekávat, že se bude vzdělávat v terciárním vzdělávání typu A v průměru 2,5 roku a v terciárním vzdělávání typu B v průměru 0,5 roku. Obdobné hodnoty se týkají i zemí EU19 (2,6 roku, resp. 0,4 roku). V České republice (jedná se o údaje za rok 2005) dosahovala hodnota indikátoru 1,9, respektive 0,2 roku. V případě, že se ale zaměříme pouze na plné studium (*full-time*), pak hodnoty za

Českou republiku zaostávají za průměrem OECD o 0,2 roku v případě programů úrovně ISCED 5A a o 0,1 roku v případě programů ISCED 5B.

Střední doba terciárního vzdělávání typu A v námi porovnávaných zemích se pohybuje od 1,9 na Slovensku, v Rakousku a Německu až do 3,3 v Polsku. Na úrovni ISCED 5B se jedná o hodnoty od 0,1 roku na Slovensku až do 0,3 v Německu.

Jak na úrovni ISCED 5A, tak 5B dosahují ženy delší střední (očekávané) délky vzdělávání. Totéž platí i v zemích EU19, v České republice i ve všech námi porovnávaných zemích.

Obrázek 35: **Střední (očekávaná) doba v terciárním vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**



Spolu s prudkým rozvojem terciárního vzdělávání v porevolučních letech, zejména v oblasti vysokoškolského studia, postupně narůstala i střední (očekávaná) doba strávená v terciárním vzdělávání. Tento trend pokračoval i na začátku tohoto století. V letech 2000–2005 vzrostla v České republice střední (očekávaná) doba terciárního vzdělávání typu A o 0,7 roku, zatímco v terciárním vzdělávání typu B se hodnoty indikátoru neměnily. Vzhledem k vývoji počtu poprvé zapsaných ke studiu na terciární vzdělávací úrovni očekáváme v dalších letech další nárůst hodnoty indikátoru.

Struktura studentů v primárním a sekundárním vzdělávání podle typu vzdělávací instituce, resp. podle způsobu studia se počítá jako:

$$\frac{ENR123_{ij}}{ENR123_i} \cdot 100 \% ,$$

kde

$ENR123_{ij}$ – počet studentů v primárním a sekundárním vzdělávání typu i , ve vzdělávací instituci typu j , resp. způsobu studia j

$ENR123_i$ – počet studentů ve vzdělávací úrovni i

i – vzdělávací úroveň

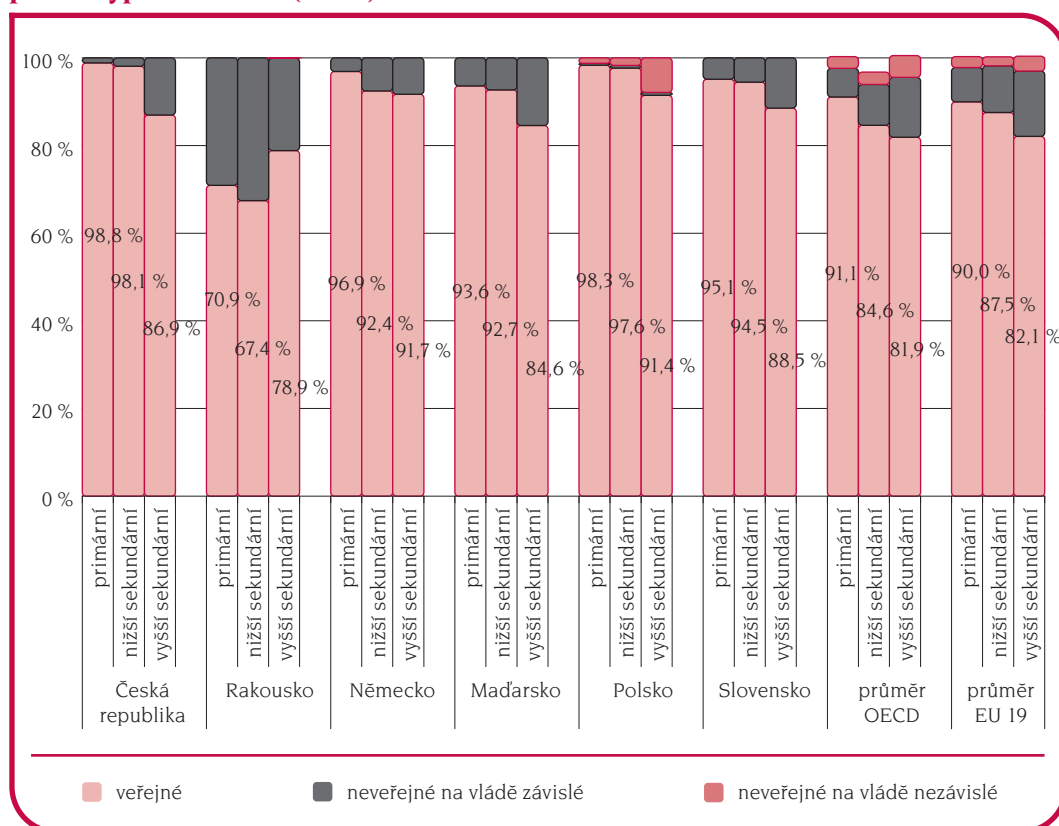
primární a sekundární celkem (ISCED 1, 2 a 3)

primární vzdělávání (ISCED 1)

nižší sekundární vzdělávání (ISCED 2)

vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3)

Obrázek 36: **Struktura žáků v primárním a sekundárním vzdělávání podle typu instituce (2005)**



j – typ instituce terciárního vzdělávání – veřejná, neveřejná na vládě závislá, neveřejná na vládě nezávislá instituce, resp. typ studia – plné (*full-time*), částečné (*part-time*) studium

Na primární a sekundární vzdělávací úrovni se vzdělává v zemích OECD naprostá většina žáků ve veřejných školách. V primárním vzdělávání se jedná v průměru o 91 % žáků, na nižší sekundární úrovni o 85 % žáků a na vyšší sekundární úrovni o 82 %. Obecně tedy platí, že o čím vyšší vzdělávací úroveň se jedná, tím více žáků se vzdělává v neveřejných institucích, z nichž většina je na vládě závislých. V zemích EU19 je situace obdobná, ve veřejných institucích se vzdělává 90 % žáků na primární úrovni, 88 % na nižší sekundární úrovni a 82 % na vyšší sekundární úrovni.

Nejinak je tomu i v České republice, kde se jedná o 99 %, resp. 98 % a 87 %. Ostatní žáci studují v neveřejných na vládě závislých školách. V námi porovnávaných zemích je situace obdobná, určitou výjimkou je Rakousko, kde je podíl žáků ve veřejných školách mnohem nižší (71 %, resp. 67 % a 79 %), další výjimkou je Polsko, kde neveřejné školy jsou většinou na vládě nezávislé.

■ ■ JAK ÚSPĚŠNÍ JSOU STUDENTI PŘI PŘECHODU ZE VZDĚLÁVÁNÍ NA TRH PRÁCE?

Tento indikátor vypovídá o délce očekávané doby, kterou mladí lidé stráví ve vzdělávání, v zaměstnání nebo jako nezaměstnaní, a současně zkoumá vzdělávací a zaměstnanecký status z genderového pohledu, tedy z hlediska žen a mužů. Poskytuje základ pro popsání situace mladých lidí ve věku 15–29 let a poskytuje také přehled o hlavních trendech obvyklých při přechodu ze školy do zaměstnání.

Indikátor je závislý nejen na délce a kvalitě školní docházky, ale také na charakteru trhu práce a na ekonomických podmínkách dané země. Ovlivňuje jej rovněž to, jaké jsou vzdělávací zvyklosti v jednotlivých zemích a do jaké míry je propojen vzdělávací a pracovní trh.

Také současná ekonomická situace má silný vliv na hodnoty, kterých indikátor nabývá. Vyšší obecná míra nezaměstnanosti samozřejmě činí přechod ze školy do zaměstnání obtížnějším. Podíl nezaměstnaných mezi těmi, kteří teprve vstupují na trh práce, reflektuje míry nezaměstnanosti těch lidí, kteří na trh práce vstoupili již dříve a mají pracovní zkušenosti.

■ VYMEZENÍ INDIKÁTORU

Indikátor vychází z podílu mladých lidí ve věku 15–29 let, kteří jsou ve vzdělávání a mimo vzdělávání a kteří jsou zaměstnaní a nezaměstnaní, podle jejich nejvyššího dosaženého vzdělání. Úroveň vzdělání se uvádí podle klasifikace ISCED97. Pro získání informací o situaci mladých lidí ve věku 15–29 let se používají i indikátory modifikované na věkové skupiny 15–19 let, 20–24 let a 25–29 let, a to podle jejich postavení na trhu práce a ve vzdělávání.

■ ZDROJ DAT

Data využitá pro výpočet indikátoru vycházejí z údajů o obyvatelstvu a počtu obyvatel s nejvyšším dosaženým vzděláním z databází OECD a EUROSTAT, které jsou vytvářeny na základě údajů národních výběrových šetření pracovních sil (National Labour Force Survey).

■ METODICKÝ POPIS

Údaje o účasti na trhu práce využívají klasifikaci zaměstnaných a nezaměstnaných osob, která vychází z direktivy Mezinárodní organizace práce – International Labour Organisation (ILO); údaje o dosaženém vzdělání jsou založeny na klasifikaci ISCED97. U klasifikace vzdělání je nutné upozornit na to, že ne všechny země ve výběrových šetřeních pracovních sil používají přímo klasifikaci ISCED97. Obvykle se používají národní klasifikace vzdělání, které se následně převádějí na mezinárodní klasifikaci ISCED97. Zde může nastat základní problém v porovnatelnosti dat – definice dosaženého vzdělání v jednotlivých zemích se značně liší. Některé země vycházejí ze skutečně absolvovaného programu (stejně jako Česká republika), jiné vycházejí z vykonávané pozice v zaměstnání a z kvalifikačních požadavků na tuto pozici. Výjimkou není ani určitá kombinace obou metod, podrobněji viz kapitola *Na které úrovni studovali?*

Nezaměstnaní jsou definováni jako osoby, které nepracují, aktivně si hledají zaměstnání a jsou schopny v krátkém časovém úseku nastupu do zaměstnání.

Zaměstnaní jsou definováni jako ti, kteří ve sledovaném období měli placené zaměstnání (zaměstnanci) nebo vydělávali alespoň jednu hodinu (osoby samostatně výdělečně činné a vypomáhající rodinní příslušníci), anebo ti, kteří mají práci, ale dočasně nepracují (jsou na dovolené, vzdělávají se, jsou na rodičovské dovolené apod.) a mají formální spojení se svou prací.

Zaměstnaní na plný úvazek jsou ti, kteří odpracovali během týdne alespoň 30 hodin ve svém hlavním zaměstnání. Zaměstnaní na částečný úvazek jsou ti, kteří odpracovali ve svém hlavním zaměstnání méně než 30 hodin týdně.

Osoby ve vzdělávání zahrnují studující jak v plném studiu (full-time students), tak v částečném studiu (part-time students). Ne-formální vzdělávání a vzdělávání ve velmi krátkých programech není do statistik zahrnuto.

Ne-zaměstnaní ve vzdělávání zahrnují ty osoby, které studují v plném studiu (full-time students) nebo v částečném studiu (part-time students) a zároveň nepracují.

Do kategorie zaměstnaní ve vzdělávání jsou zahrnuty i osoby studující ve work-study programmes (tedy v programech, kde výuka probíhá jak prostřednictvím teoretického vzdělávání ve škole, tak formou praktické přípravy – typické například pro Německo).

V kategorii mimo pracovní sílu jsou zahrnuti ti, kteří nejsou ani zaměstnaní, ani nezaměstnaní a zároveň si nehledají zaměstnání.

■ DÍLČÍ INDIKÁTORY

V rámci indikátoru jsou publikovány dílčí indikátory, které charakterizují danou problematiku. Jde o tyto indikátory:

- Očekávaná doba, kterou mladí lidé ve věku 15–29 let stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání (včetně genderového členění)

- Podíl mladých lidí ve vzdělávání a mimo vzdělávání (včetně genderového členění)
- Podíl mladých nezaměstnaných, kteří jsou mimo vzdělávání (včetně genderového členění)

Tyto dílčí indikátory poskytují základní pohled na problematiku přechodu mladých lidí ze vzdělávání na trh práce, a to v souvislosti s dosaženou úrovní vzdělání. Zároveň je zohledněn i genderový pohled. Při interpretaci těchto indikátorů je nezbytné mít na paměti, že jsou vzájemně propojeny a měly by být interpretovány ve vzájemných souvislostech a ne zcela odděleně. Každý z nich nazírá na přechod mladých lidí do praxe z jiného úhlu pohledu.

První indikátor – **Očekávaná doba, kterou mladí lidé ve věku 15–29 let stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání** – se zaměřuje na situaci, kdy se zejména v posledním desetiletí prodlužuje doba, kterou mladí lidé tráví v počátečním vzdělávání a tím tak odkládají svůj vstup do světa práce. S prodlužováním času, po který mladí lidé setrvávají ve vzdělávání, dochází v mnoha zemích k tomu, že část času věnovaného vzdělávání určitý podíl mladých lidí tráví souběhem práce a vzdělávání. Jde o stav, který se stává běžnou praxí v mnoha zemích.

Souběhu vzdělávání a práce se věnuje druhý dílčí indikátor – **Podíl mladé generace ve vzdělávání a mimo vzdělávání**. Tento indikátor se zaměřuje na popis rozložení mladé generace na ty, kteří se ještě vzdělávají, a na ty, kteří již vstoupili na trh práce. Současně podrobně identifikuje jednotlivé skupiny, které jsou ve vzdělávání či mimo něj, podle jejich pracovního a vzdělávacího statusu.

Třetí indikátor – **Podíl mladých nezaměstnaných, kteří jsou mimo vzdělávání** – je pak orientován na období bezprostředně následující po ukončení počátečního vzdělávání, kdy mladí lidé vstupují na trh práce. Značné části z nich se může stát, že určitou dobu mohou na trhu práce strávit jako nezaměstnaní nebo ne-zaměstnaní (tj. mimo pracovní trh). Tento indikátor charakterizuje tu část obyvatelstva, která je již ekonomicky aktivní. V průměru v zemích OECD platí, že úspěšné dokončení vyššího sekundárního vzdělání redukuje možnost případné nezaměstnanosti. U všech uvedených indikátorů tak hraje významnou roli úroveň dosaženého vzdělání mladých lidí. Na konci přechodného období, tedy ve věkové skupině 25–29 let, kdy většina mladých lidí má již dokončené nebo dokončuje studium, se objevují výrazné rozdíly v možnosti získání zaměstnání, které se odvíjejí od úrovně dosaženého vzdělání. Kvalifikace nižší než vyšší sekundární vzdělání představuje na trhu práce výrazný handicap. Oproti tomu dosažení terciárního vzdělání představuje nejlepší vyhlídky na získání zaměstnání. Na rozdíl od míry nezaměstnanosti, která nebere v úvahu vzdělávací poměry v jednotlivých zemích, se může stát, že v některých zemích se mezi nezaměstnanými objeví i ti, kteří studují; tento indikátor je však zaměřen pouze na ty, kteří jsou mimo vzdělávání.

Indikátory jsou počítány i z genderového pohledu, tedy zvlášť za ženy a zvlášť za muže. V rámci očekávané doby, kterou mladí lidé ve věku 15–29 let stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání, připadá delší doba na ženy, které celkově tráví ve vzdělávání o něco více času než muži. Naopak muži mohou předpokládat, že jejich zaměstnanost bude vyšší, než tomu bude u žen. Míra zaměstnanosti žen je takřka ve všech zemích nižší než míra zaměstnanosti mužů, a to zejména na nižších úrovních vzdělání. Naopak velmi malé genderové rozdíly byly zaznamenány v očekávané délce případné nezaměstnanosti.

Indikátory jsou počítány i pro jednotlivé věkové skupiny (15–19 let, 20–24 let a 25–29 let), což umožňuje porovnání vývoje v čase.

Očekávaná doba, kterou mladí lidé ve věku 15–29 let stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání, se počítá jako:

$$\sum_{a=15}^{29} \frac{POP_{ai}}{POP_a},$$

kde

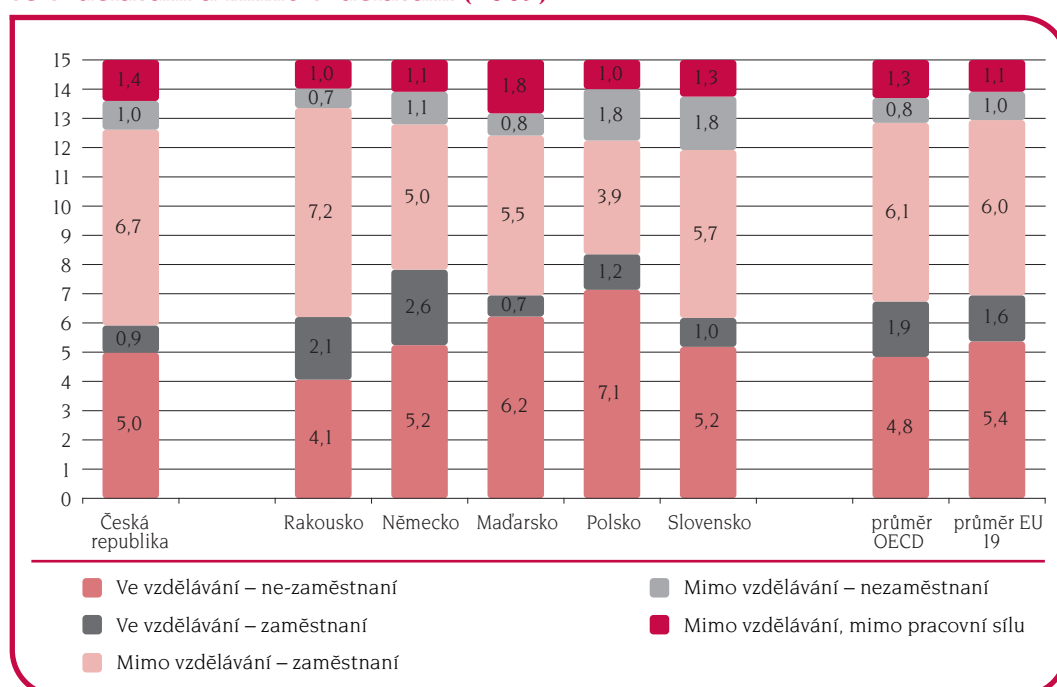
POP_{ai} – počet obyvatel statusu i ve věku a

POP_a – počet obyvatel ve věku a

- a* – věk ($a = 15, \dots, 29$ let)
- i* – status:
- ve vzdělávání a zaměstnaní,
 - ve vzdělávání a nezaměstnaní,
 - ve vzdělávání a ne-zaměstnaní,
 - mimo vzdělávání a zaměstnaní,
 - mimo vzdělávání a nezaměstnaní,
 - mimo vzdělávání i mimo pracovní sílu

Indikátor se počítá jak pro celou věkovou skupinu 15–29 let, tak i pro věkové skupiny 15–19 let, 20–24 let a 25–29 let. Současně je počítán i podle genderového členění. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

Obrázek 37: **Očekávaná doba, kterou mladí lidé ve věku 15–29 let stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání (2005)**



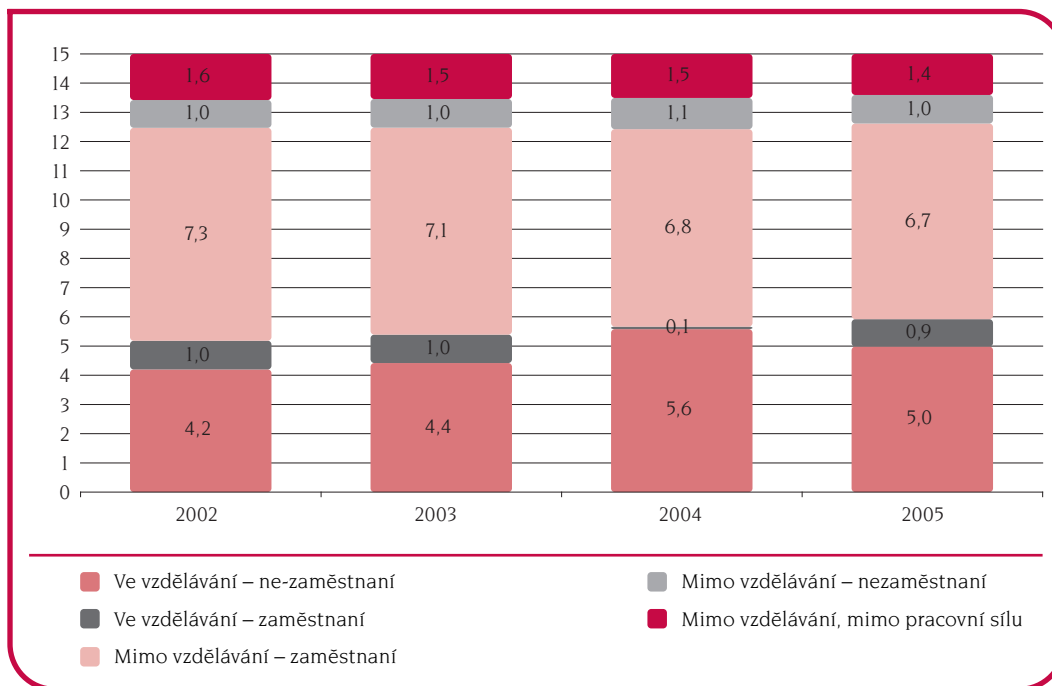
V zemích OECD v průměru platí, že mladí lidé ve věku 15 let (při neměnných mírách) mohou očekávat, že v následujících letech stráví ve vzdělávání 6,7 roku. To je však průměrný údaj, který se týká všech 15letých mladých lidí. Je zcela logické, že někteří mladí lidé stráví ve vzdělávání více času než ostatní nebo než kolik činí průměr. A naopak část 15letých pobude ve vzdělávání kratší dobu. Ze sledovaných zemí mohou nejdelší dobu strávenou ve vzdělávání očekávat 15letí v Polsku, kde je v průměru čeká 8,3 roku ve vzdělávání. Naopak v České republice mohou 15letí očekávat, že ve vzdělávání stráví 5,9 roku, což je mezi sledovanými zeměmi nejnižší průměrná délka vzdělávání. Současně v České republice, na Slovensku a v Rakousku je délka očekávané doby strávené ve vzdělávání nižší, než je hodnota ukazatele v průměru zemí OECD i v průměru zemí EU 19.⁵

K průměrné době 6,7 roku, kterou 15letí v zemích OECD v průměru ještě stráví ve vzdělávání, lze připočítat dalších 6,1 roku, které pravděpodobně stráví prací, 0,8 roku jako nezaměstnaní a 1,3 roku mimo vzdělávání a mimo trh práce. Pokud jde o dobu případné nezaměstnanosti, v České republice jde v průměru o 1 rok, což je hodnota, která se blíží průměrné hodnotě za všechny země OECD a je shodná s průměrnou hodnotou za 19 zemí EU. Mezi sledovanými zeměmi patří délka možné nezaměstnanosti v České republice k těm

⁵ Ve VŠPS se do kategorie „ve vzdělávání“ nezapočítávají vzdělávání a studium v jiném než denním a prezenčním vzdělávání. Tím se metodika od ostatních zemí může mírně lišit a mohou vycházet o něco nižší hodnoty.

nižším. Nejdelší období nezaměstnanosti mohou očekávat mladí lidé v Polsku a na Slovensku, a to shodně 1,8 roku. Délka očekávané doby, kterou mladí lidé pravděpodobně stráví jako zaměstnaní mimo vzdělávání, je nejdelší v Rakousku, a to 7,2 roku, a za ním pak v České republice, kde jde o 6,7 roku. To je výrazně více, než je tomu v ostatních sledovaných zemích. Průměr zemí OECD přitom činí výše uvedených 6,1 roku. Nejkratší dobu strávenou v zaměstnání mohou ze sledovaných zemí očekávat mladí lidé v Polsku, a to pouze 3,9 roku. V Německu, Maďarsku a na Slovensku jde pak o období v rozmezí 5 až 5,7 roku.

Obrázek 38: **Vývoj délky očekávané doby, kterou mladí lidé (ve věku 15–29 let) stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání, v ČR (2002–2005)**



V České republice postupně mírně narůstá průměrný očekávaný počet let, o kterém mohou mladí lidé předpokládat, že jej stráví vzděláváním. V roce 2002 mohli 15letí předpokládat, že ve vzdělávání v průměru stráví 5,2 roku, v roce 2005 jde již o 5,9 roku. Meziroční nárůst očekávané doby strávené ve vzdělávání činí v průměru 0,2 až 0,3 roku. V tomto nárůstu se projevuje jak rostoucí podíl mladých lidí, kteří jsou ve vzdělávání (narůstá zejména podíl mladých lidí, kteří vstupují do terciárního vzdělávání), tak podíl mladých lidí, kteří si prodlužují dobu vzdělávání. Úměrně tomu, jak narůstá očekávaná doba strávená ve vzdělávání, snižuje se délka období, které mladí lidé stráví jako zaměstnaní mimo vzdělávání. Délka období případné nezaměstnanosti zůstává relativně stejná a čas, který mladí lidé stráví mimo pracovní trh i mimo vzdělání, mírně klesá (za celé období o 0,2 procentního bodu).

Podíl mladé generace ve vzdělávání a mimo vzdělávání se počítá jako:

$$\frac{POP_{ai}}{POP_a} \cdot 100 \%,$$

kde

POP_{ai} – celkový počet osob statusu i ve věkové skupině a

POP_a – celkový počet osob ve věkové skupině a

a – věková skupina:

15–19 let

20–24 let

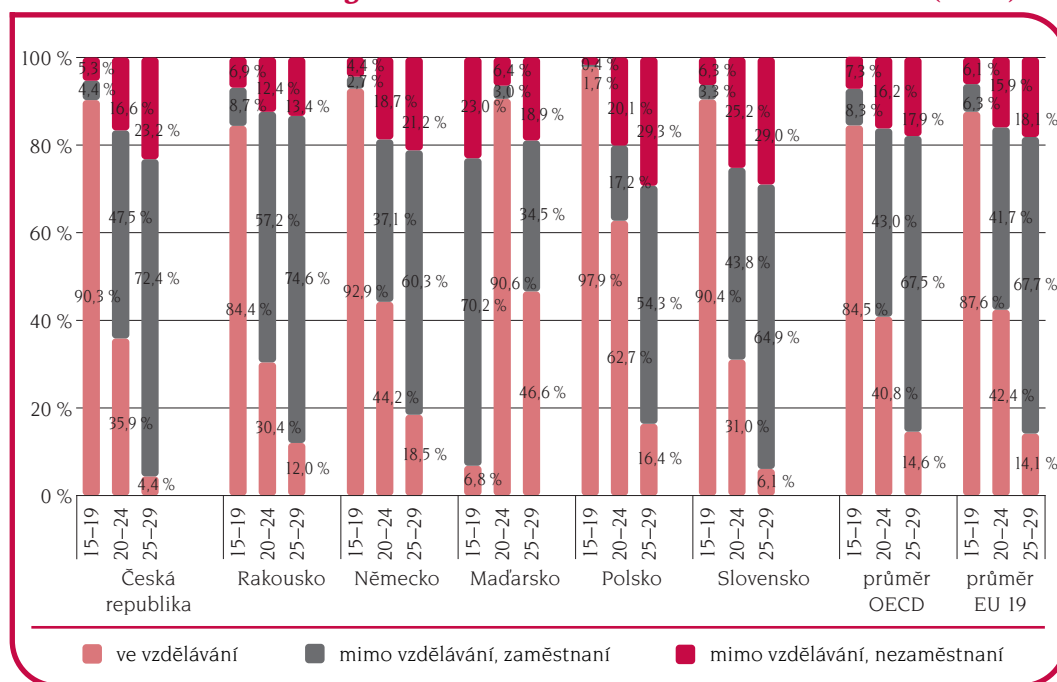
25–29 let

15–29 let

- i – status:
 ve vzdělávání a zaměstnaní,
 ve vzdělávání a nezaměstnaní,
 ve vzdělávání a ne-zaměstnaní,
 mimo vzdělávání a zaměstnaní,
 mimo vzdělávání a nezaměstnaní,
 mimo vzdělávání i mimo pracovní sílu

Indikátor se počítá jak pro celou danou věkovou skupinu 15–29 let, tak i pro věkové skupiny 15–19 let, 20–24 let a 25–29 let. Současně je počítán i podle genderového členění, tedy za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

Obrázek 39: **Podíl mladé generace ve vzdělávání a mimo vzdělávání (2005)**



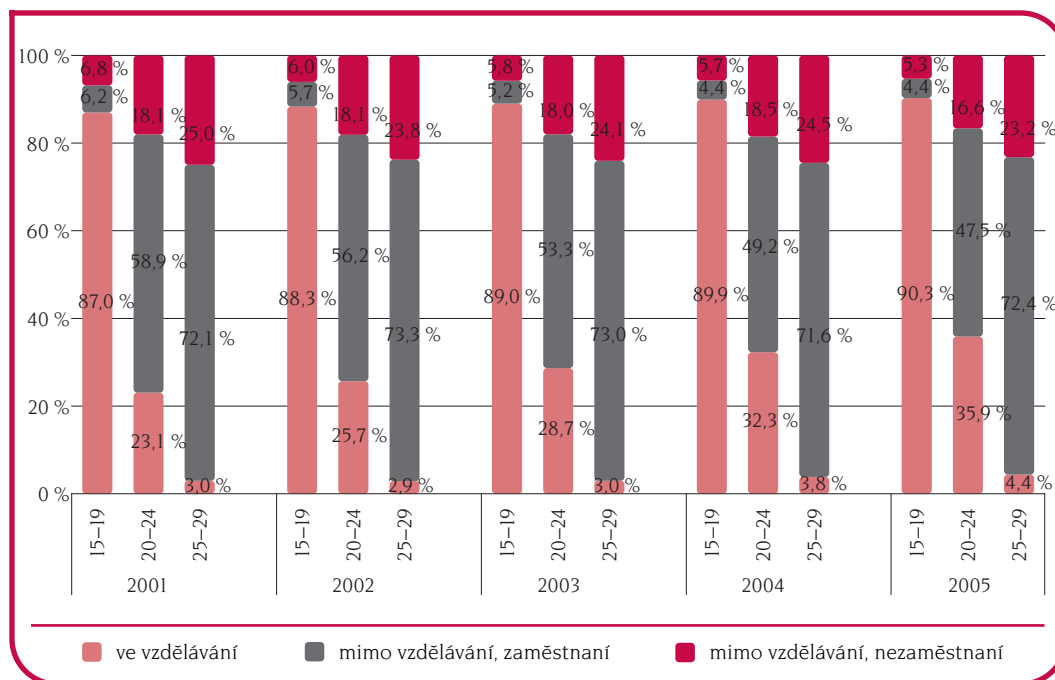
Různě vysoké zastoupení mladých lidí ve vzdělávání v jednotlivých věkových skupinách a odlišná doba přechodu ze vzdělávání do praxe v jednotlivých zemích OECD reflektují vzdělávací a pracovní zvyklosti v jednotlivých zemích. Všem zemím OECD je společný trend, kdy s rostoucím věkem mladých lidí jich stále větší část tráví méně času ve vzdělávání a více času na trhu práce. V některých zemích OECD vstupují mladí lidé na trh práce později a přechod ze vzdělávání do zaměstnání je rozložen do delšího časového období.

Ve věkové skupině 15–19 let je v průměru zemí OECD ve vzdělávání zhruba 84,5 % mladých lidí. V námi sledovaných zemích je nejvyšší podíl mladých lidí z této věkové skupiny ve vzdělávání v Polsku (takřka 98 %) a v Německu (92,9 %). V České republice jde o 90,3 % příslušné věkové skupiny, což je více, než kolik činí průměr zemí OECD, avšak méně než v Polsku a Německu a přibližně stejně jako v Maďarsku a na Slovensku. V Rakousku je pak podíl takto mladých lidí ve vzdělávání výrazně nižší (84,4 %) a odpovídá tak průměru zemí OECD.

Ve věkové skupině 20–24 let klesá zastoupení mladých lidí ve vzdělávání v průměru zemí OECD na 40,8 %. Ze sledovaných zemí se nad průměr dostalo zejména Polsko, kde je ve vzdělávání 62,7 % příslušné věkové skupiny, a dále Maďarsko (46,6 %) a Německo (44,2 %). Česká republika s 35,9 % příslušné věkové skupiny ve vzdělávání spolu se Slovenskem a Rakouskem se pohybuje pod průměrem zemí OECD.

V nejstarší věkové skupině 25–29 let studuje v průměru zemí OECD již jen 14,6 % mladých lidí. V České republice je ve věkové skupině 25–29 let ve vzdělávání již pouze 4,4 % mladých lidí. To je nejméně ze všech sledovaných zemí, kdy nejvyšší zastoupení mladých lidí ve vzdělávání v této věkové skupině má Německo (18,5 %), následuje Polsko s 16,4 %, Maďarsko s 13,1 % a Rakousko s 12 %. Hodnotám získaným za Českou republiku se blíží jen Slovensko, kde je ve vzdělávání v této věkové skupině pouze 6,1 % mladých lidí, což je však o 1,7 procentního bodu více, než kolik činí tento podíl v České republice.

Obrázek 40: **Podíl mladé generace ve vzdělávání a mimo vzdělávání v ČR v letech 2001–2005**



Z vývoje posledních pěti let je patrné, jak se sice pomalu, ale přesto navyšuje zastoupení mladých lidí ve vzdělávání, a to ve všech věkových skupinách. Nejvýraznější nárůst podílu mladých lidí ve vzdělávání jsme zaznamenali ve věkové skupině 20–24 let, kdy z původních 23,1 % mladých lidí ve vzdělávání v roce 2001 jejich podíl vzrostl na 35,9 % v roce 2005. Jde tedy o nárůst o 12,8 procentního bodu, což je nejvýraznější rozdíl mezi všemi kategoriemi. Tento nárůst je způsoben jednak vyšší účastí v terciárním vzdělávání, jednak prodlužováním průměrné doby vzdělávání na středoškolské úrovni, kdy se zvýšil zájem o vzdělávání v maturitních, tedy delších programech vzdělávání na úkor programů nematuritních, tedy kratších programů vzdělávání.

V nejmladší věkové skupině 15–19 let vzrostl podíl mladých lidí ve vzdělávání mezi lety 2001–2005 o 3,3 procentního bodu, v nejstarší věkové kategorii 25–29 let jde o nárůst o 1,4 procentního bodu. Nárůst podílu mladých lidí ve věku 15–19 let ve vzdělávání je ovlivněn zvýšeným zájmem o vzdělávání v oborech s maturitní zkouškou, tedy v oborech, které trvají déle než obory bez maturitní zkoušky.

Zastoupení mladých lidí, kteří již nejsou ve vzdělávání a jsou zaměstnaní, ve sledovaném období spíše klesalo, i když ve věkové skupině 25–29 let víceméně stagnuje. Nejvíce jejich zastoupení kleslo ve věkové skupině 20–24 let, kdy v roce 2001 nebylo ve vzdělávání a bylo zaměstnáno 58,9 % mladých lidí odpovídajícího věku a v roce 2005 jich bylo již jen 47,5 %. V nejmladší věkové kategorii 15–19 let jejich zastoupení kleslo o 1,8 procentního bodu. To odpovídá prodlužující se délce vzdělávání, kdy mladí lidé na trh práce vstupují později, a tím se jim zkracuje doba, po kterou jsou zaměstnaní. Z uvedeného trendu vyplývá, že na trh práce vstupuje stále méně mladých lidí s nižší úrovní vzdělání, což je velmi pozitivní vývoj.

Podíl mladých nezaměstnaných, kteří jsou mimo vzdělávání, se počítá jako:

$$\frac{UNNED_a}{NED_a} \cdot 100 \%,$$

kde

$UNNED_a$ – celkový počet nezaměstnaných osob věkové skupiny a , které nejsou ve vzdělávání

NED_a – celkový počet osob věkové skupiny a , které nejsou ve vzdělávání

a – věková skupina:

15–19 let

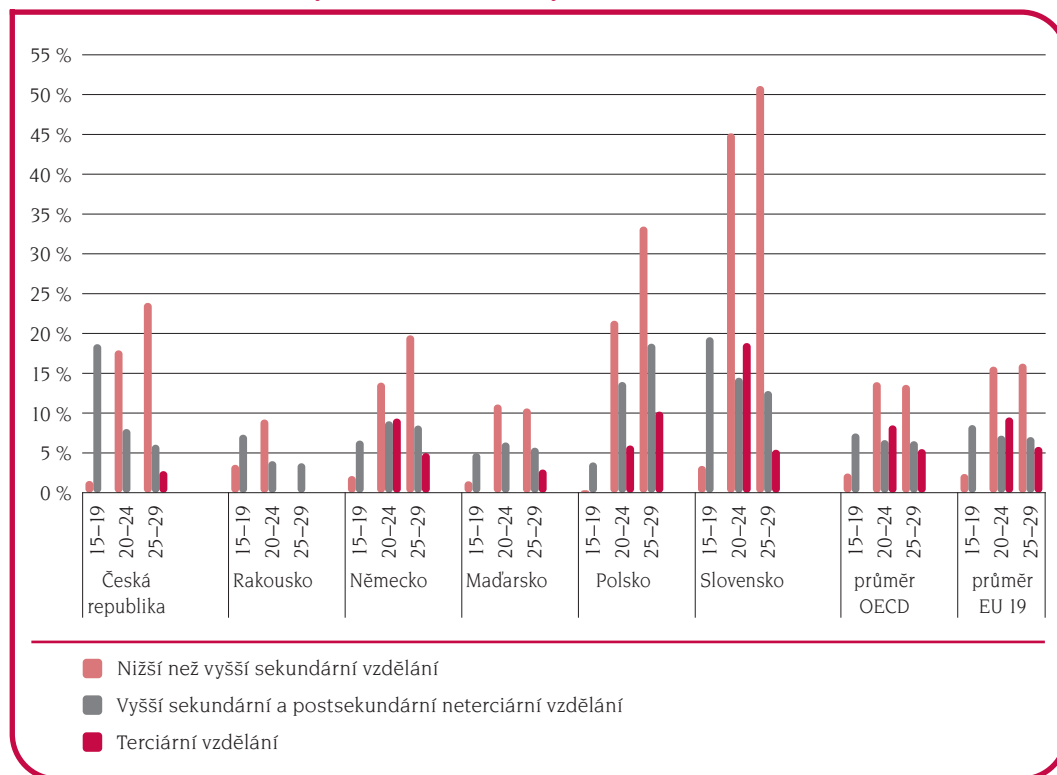
20–24 let

25–29 let

15–29 let

Indikátor se počítá jak pro celou věkovou skupinu 15–29 let, tak i pro věkové skupiny 15–19 let, 20–24 let a 25–29 let. Současně je počítán i podle genderového členění, tedy za ženy a muže. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z národních výběrových šetření pracovních sil.

Obrázek 41: **Podíl mladých nezaměstnaných lidí mimo vzdělávání (2005)**



Podíl nezaměstnaných mimo vzdělávání je lépe vypovídající charakteristikou nezaměstnanosti mladých lidí. Obvyklé míry nezaměstnanosti totiž často neberou do úvahy vzdělávací poměry v jednotlivých zemích OECD. Například v některých zemích OECD je možné, že se mezi nezaměstnanými objeví i mladí lidé, kteří jsou současně zapsaní jako studenti. Současně se mezi zaměstnané mohou dostat i ti studenti, kteří studují v odborných programech a jsou v učení ve vzdělávacích programech realizovaných na pracovišti. Podíly nezaměstnaných ne-studentů na celkovém počtu mladých lidí podle úrovně dosaženého vzdělání jsou tak přesnějším měřítkem úrovně vzdělání, od jejíhož absolvování mají mladí lidé lepší ekonomické příležitosti.

V zemích OECD ukončené vyšší sekundární vzdělání snižuje podíl nezaměstnaných mimo vzdělávání ve věkové skupině 20–24 let o 7,3 procentního bodu, ve věkové skupině 25–29

let o 7,1 procentního bodu ve srovnání se skupinou se vzděláním nižším než vyšším sekundárním. To platí i ve sledovaných zemích, kdy největší rozdíl v podílu nezaměstnaných mimo vzdělávání s nejvyšším dokončeným vyšším sekundárním vzděláním a se vzděláním nižším byl zaznamenán na Slovensku, a to ve věkové skupině 20–24 let o 30,7 procentního bodu a ve věkové skupině 25–29 let dokonce o 38,3 procentního bodu. Druhou zemí s nejvýraznějším rozdílem je Česká republika, kdy ve věkové skupině 20–24 let jde o 9,9 procentního bodu a ve věkové skupině 25–29 let o 17,8 procentního bodu. Následuje Polsko, Německo a Rakousko. Nejmenší rozdíl mezi těmito vzdělanostními kategoriemi je v Maďarsku, kde jde o 4,8 procentního bodu v kategorii 20–24 let a o 4,9 procentního bodu ve věku 25–29 let. Uvedená data poukazují na to, že lidé bez vyššího sekundárního vzdělání, které se stalo víceméně normou ve většině zemí OECD, budou mít pravděpodobně v průběhu své pracovní kariéry značné problémy s pracovním uplatněním.

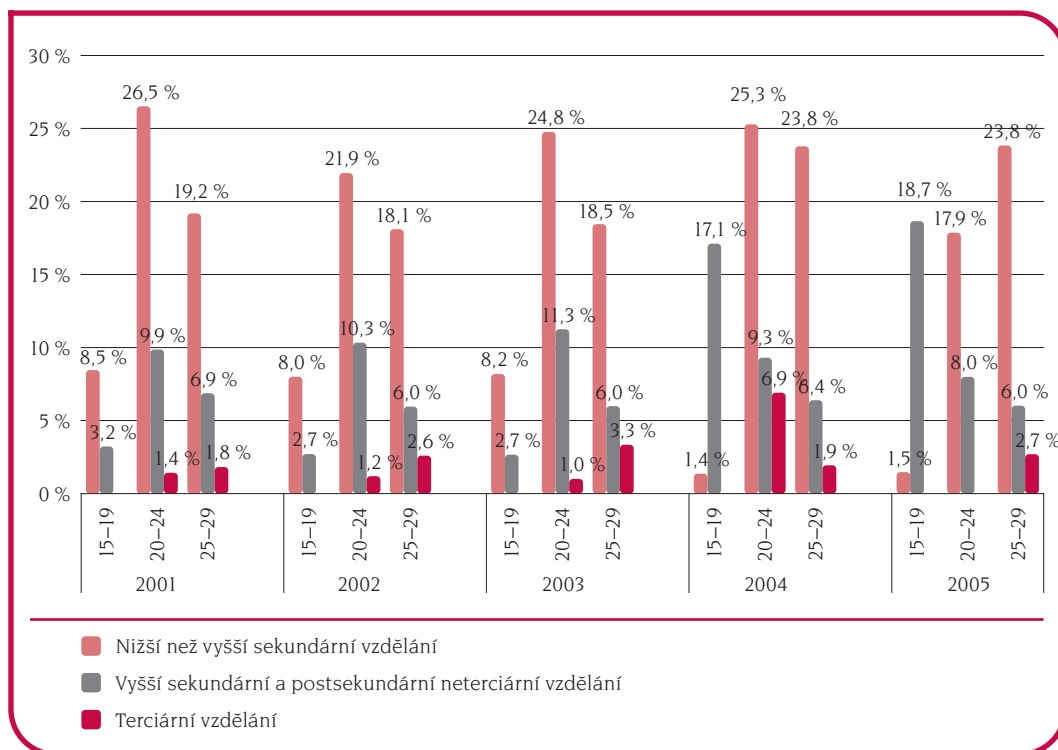
Rozdíl mezi podílem nezaměstnaných mimo vzdělávání s dokončeným vyšším sekundárním vzděláním a terciárním vzděláním je již nižší. Největšího rozdílu bylo mezi těmito dvěma úrovněmi vzdělání dosaženo v Polsku, kde ve věkové skupině 20–24 let jde o 8 procentních bodů a ve věkové skupině 25–29 let o 8,5 procentního bodu. V České republice jde o 3,3 procentního bodu ve věkové skupině 25–29 let (terciární úroveň vzdělání pro věkovou skupinu 20–24 let nebyla vykázána).

Kvalifikace nižší než vyšší sekundární vzdělání představuje výrazný handicap. Oproti tomu dosažení terciárního vzdělání představuje nejlepší vyhlídky na získání zaměstnání.

V České republice činí podíl nezaměstnaných ne-studentů se vzděláním nižším než vyšší sekundární ve věkové skupině 20–24 let 17,9%, ve věkové skupině 25–29 let pak 23,8%. U lidí s absolvovaným vyšším sekundárním vzděláním je již jejich podíl podstatně nižší. Ve věkové skupině 20–24 let činí 8,0% a ve věkové skupině 25–29 let jde o 6,0%. Pokud jde o podíl nezaměstnaných ne-studentů s dosaženým terciárním vzděláním ve věkové skupině 25–29 let, činí 2,7%, což je výrazně méně než v případě mladých lidí s nižší úrovní vzdělání (terciární úroveň vzdělání pro věkovou skupinu 20–24 let nebyla vykázána).

V České republice taktéž platí, že dosažení vyššího sekundárního vzdělání výrazně snižuje riziko nezaměstnanosti. Mladí lidé se vzděláním nižším než vyšší sekundární vzdělání mají problémy s hledáním zaměstnání, což se odráží i v jejich míře nezaměstnanosti.

Obrázek 42: **Podíl mladých nezaměstnaných mimo vzdělávání v ČR v letech 2001–2005**



Ve věkové skupině 20–24 let a 25–29 let je podíl nezaměstnaných s takto nízkým vzděláním výrazně vyšší, než je tomu v případě osob se vzděláním vyšším. Ve věkové skupině 20–24 let podíl nezaměstnaných mimo vzdělávání v letech 2001–2004 překročil 20% hranici, přičemž v letech 2001 a 2004 překonal i 25% hranici. V roce 2005 se jejich podíl snížil, a to na 17,9%. Dosažením vyššího sekundárního vzdělání se podíl nezaměstnaných v této věkové skupině výrazně snižuje. Podíl nezaměstnaných s dosaženým vyšším sekundárním vzděláním byl v této věkové skupině nejvyšší v roce 2003, kdy činil 11,3%. Naopak nejnižší byl v roce 2005, kdy klesl na 8%.

Ve věkové skupině 25–29 let představuje dosažení vyššího sekundárního vzdělání taktéž výraznou pomoc v překlenutí případné nezaměstnanosti. Rozdíl mezi podílem nezaměstnaných s vyšším sekundárním vzděláním a se vzděláním nižším než vyšší sekundární představuje v této věkové skupině v průměru 12–18 procentních bodů. Podíl nezaměstnaných s dosaženým terciárním vzděláním je výrazně nižší než v případě nižších vzdělanostních úrovní. Nejvyšší hodnoty dosáhl ve věkové skupině 25–29 let v roce 2003, a to 3,3%.

■ ■ POUŽITÁ LITERATURA

Education at a Glance 2001, OECD PUBLICATIONS, France, 2001
Education at a Glance 2002, OECD PUBLICATIONS, France, 2002
Education at a Glance 2003, OECD PUBLICATIONS, France, 2003
Education at a Glance 2004, OECD PUBLICATIONS, France, 2004
Education at a Glance 2005, OECD PUBLICATIONS, France, 2005
Education at a Glance 2006, OECD PUBLICATIONS, France, 2006
Education at a Glance 2007, OECD PUBLICATIONS, France, 2007
OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concept, Standards, Definition and Classifications, OECD PUBLICATIONS, France, 2004
Statistická ročenka školství 2007/08 Výkonové ukazatele, ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS, Praha 2008

■ ■ SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
EaG	publikace Education at a Glance
EU19	země Evropské unie, které jsou zároveň členskými zeměmi OECD
EUROSTAT	Statistický úřad Evropských společenství
HDP	hrubý domácí produkt
ILO	Mezinárodní organizace práce
INES	program OECD Systém ukazatelů školských systémů
ISCED97	Mezinárodní standardní klasifikace vzdělání
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UOE	standardizované dotazníky EUROSTAT, OECD, UNESCO
VŠPS	Výběrové šetření pracovních sil

■ ■ OBSAH:

Úvod	3
Východiska	4
Publikace Education at a Glance	4
Obsah publikace Education at a Glance	5
Český vzdělávací systém	7
Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97	8
Metodický popis a vývoj hodnot indikátorů	10
Na které úrovni studovali?	10
Vymezení indikátoru	10
Zdroj dat	10
Metodický popis	10
Dílčí indikátory	11
Kolik studentů ukončí sekundární vzdělávání?	19
Vymezení indikátoru	19
Zdroj dat	19
Metodický popis	19
Dílčí indikátory	19
Kolik studentů ukončí terciární vzdělávání?	23
Vymezení indikátoru	23
Zdroj dat	23
Metodický popis	24
Dílčí indikátory	24
Jaký vliv má účast ve vzdělávání na účast na trhu práce?	29
Vymezení indikátoru	30
Zdroj dat	30
Metodický popis	30
Dílčí indikátory	30
Jak rozšířené jsou programy odborného vzdělávání?	35
Vymezení indikátoru	35
Zdroj dat	35
Metodický popis	35
Dílčí indikátory	35
Kdo se účastní vzdělávání?	38
Vymezení indikátoru	38
Zdroj dat	39
Metodický popis	39
Dílčí indikátory	40
Jak úspěšní jsou studenti při přechodu ze vzdělávání na trh práce?	53
Vymezení indikátoru	54
Zdroj dat	54
Metodický popis	54
Dílčí indikátory	54

■ ■ SEZNAM TABULEK:

Tabulka 1: Zařazení vzdělávacích programů v ČR do mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED97	9
---	---

■ ■ SEZNAM OBRÁZKŮ:

Obrázek 1: Schéma vzdělávacího systému v České republice – platné od roku 2005	7
Obrázek 2: Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání (2005)	12
Obrázek 3: Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR v letech 2001–2005	13
Obrázek 4: Podíl obyvatel s ukončeným alespoň vyšším sekundárním vzděláním (2005)	14
Obrázek 5: Podíl obyvatel s ukončeným alespoň vyšším sekundárním vzděláním v ČR v letech 2001–2005	15
Obrázek 6: Podíl obyvatel s nejvyšším ukončeným terciárním vzděláním (2005)	16
Obrázek 7: Podíl obyvatel s nejvyšším ukončeným terciárním vzděláním typu A (2005)	16
Obrázek 8: Podíl obyvatel s nejvyšším ukončeným terciárním vzděláním v ČR v letech 2001–2005	17
Obrázek 9: Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle typu studijního programu (2005)	20
Obrázek 10: Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle zaměření oboru (2005)	21
Obrázek 11: Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2001–2005	22
Obrázek 12: Míra graduace na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání (2005)	22
Obrázek 13: Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání (2005)	25
Obrázek 14: Míra graduace na terciární úrovni vzdělávání v ČR v letech 1995–2005	26
Obrázek 15: Míra přežití v terciárním vzdělávání (2004)	28
Obrázek 16: Míra přežití v terciárním vzdělávání typu A podle délky programu (2005)	29
Obrázek 17: Míra zaměstnanosti 25–64letých ve vybraných zemích (2005)	31
Obrázek 18: Vývoj míry zaměstnanosti v ČR 25–64letých v letech 2003–2005	32
Obrázek 19: Míra nezaměstnanosti 25–64letých ve vybraných zemích (2005)	33
Obrázek 20: Vývoj míry nezaměstnanosti 25–64letých v ČR v letech 2003–2005	34
Obrázek 21: Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání podle zaměření programu (2005)	36
Obrázek 22: Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání podle typu programu (2005)	37
Obrázek 23: Struktura žáků ve vyšším sekundárním vzdělávání v ČR v letech 2000–2005	37
Obrázek 24: Čistá míra účasti na vzdělávání podle věkových skupin (2005)	41
Obrázek 25: Čistá míra účasti na vzdělávání podle věkových skupin v ČR v letech 2000–2005	42
Obrázek 26: Přechodové charakteristiky 15–20letých (2005)	43
Obrázek 27: Přechodové charakteristiky 15–20letých v ČR v letech 2001–2005	44
Obrázek 28: Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání (2005)	45

Obrázek 29: Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání v ČR v letech 2000–2005	46
Obrázek 30: Struktura studentů v terciárním vzdělávání podle typu instituce (2005)	47
Obrázek 31: Struktura studentů v terciárním vzdělávání podle způsobu studia (2005)	48
Obrázek 32: Střední (očekávaná) doba vzdělávání (2005)	49
Obrázek 33: Střední (očekávaná) doba vzdělávání v ČR v letech 2000–2005	50
Obrázek 34: Střední (očekávaná) doba v terciárním vzdělávání (2005)	51
Obrázek 35: Střední (očekávaná) doba v terciárním vzdělávání v ČR v letech 2000–2005	52
Obrázek 36: Struktura žáků v primárním a sekundárním vzdělávání podle typu instituce (2005)	53
Obrázek 37: Očekávaná doba, kterou mladí lidé ve věku 15–29 let stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání (2005)	56
Obrázek 38: Vývoj délky očekávané doby, kterou mladí lidé (ve věku 15–29 let) stráví ve vzdělávání a mimo vzdělávání, v ČR (2002–2005)	57
Obrázek 39: Podíl mladé generace ve vzdělávání a mimo vzdělávání (2005)	58
Obrázek 40: Podíl mladé generace ve vzdělávání a mimo vzdělávání v ČR v letech 2001–2005	59
Obrázek 41: Podíl mladých nezaměstnaných lidí mimo vzdělávání (2005)	60
Obrázek 42: Podíl mladých nezaměstnaných mimo vzdělávání v ČR v letech 2001–2005	61



INDIKÁTORY OECD – METODICKÁ PŘÍRUČKA VÝKONOVÉ INDIKÁTORY VE VZDĚLÁVÁNÍ

První vydání.

Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání – divize Nakladatelství TAURIS,
Senovážné nám. 26, Praha 1, v roce 2008 v nákladu 250 výtisků.

Zpracovaly: RNDr. Michaela Kleňhová, Mgr. Pavlína Šťastnová

Recenzovali: Doc. RNDr. Felix Koschin, CSc., Ing. Josef Kotýnek, RNDr. Jana Straková

Jazyková redakce: ÚIV – Divize informací a služeb.

Grafická úprava, sazba a tisk: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS.

www.uiv.cz

ISBN 978-80-211-0563-8